

Μεταπτυχιακή Ερευνητική Εργασία με τίτλο:

«Η συμβολή της Ανθεκτικότητας στην δυνατότητα επιβίωσης ενός συστήματος μετά από μια κρίση: το παράδειγμα των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας στον αστικό και αγροτικό χώρο»
Μελέτη Περίπτωσης: Το «Κίνημα της Πατάτας» ή Κίνημα «Χωρίς Μεσάζοντες» στον Ν. Πιερίας

της Αθανασίας Α. Οικονόμου

Εξεταστική Επιτροπή:

Χαράλαμπος Κασίμης, Καθηγητής Γ.Π.Α. (Επιβλέπων Καθηγητής)

Λεωνίδα Λουλούδης, Καθηγητής Γ.Π.Α.

Σταύρος Ζωγραφάκης, Αν. Καθηγητής Γ.Π.Α.

«Η μοναδική εκλογή που μας απομένει είναι να χωθούμε στη μία στοά και όχι στην άλλη, χωρίς να ξέρουμε που θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν, ούτε αν μας ξαναφέρνουν εσαεί στο ίδιο αυτό σταυροδρόμι ή σ'ένα άλλο εντελώς πανομοιότυπο.

Σκεφτόμαστε δεν σημαίνει βγαίνουμε από το σπήλαιο, ούτε ότι αντικαθιστούμε την αβεβαιότητα των σκιών με τα ευδιάκριτα περιγράμματα των ίδιων των πραγμάτων, το τρεμουλιαστό φέγγος μιας φλόγας με το φως του αληθινού ήλιου. Σημαίνει μπαίνουμε στον Λαβύρινθο, πιο συγκεκριμένα κάνουμε να είναι και να φαίνεται ένας Λαβύρινθος ενώ θα μπορούσαμε να είχαμε μείνει «ξαμπλωμένοι ανάμεσα στα λουλούδια, ατενίζοντας τον ουρανό»(Rilke, *Immer wider...*).

Σημαίνει χανόμαστε μέσα στις στοές, που υπάρχουν μόνο επειδή τις σκάβουμε ακούραστα εμείς, περιστρεφόμαστε στο βάθος ενός αδιεξόδου του οποίου η είσοδος έχει κλείσει πίσω από τα βήματά μας-ώσπου η περιστροφή αυτή να ανοίγει ανεξήγητα βατές ρωγμές στο εσωτερικό τοίχωμα»

**Κορνήλιος Καστοριάδης,
Τα Σταυροδρόμια του Λαβυρίνθου, 1991,
Ύψιλον/βιβλία, σελ. 7-8**

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης, όπως εκείνη ξέσπασε το 2007, δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη την ελληνική οικονομία. Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, αύξηση των επιτοκίων δανεισμού, πτώση της οικονομικής δραστηριότητας, αυξημένα ποσοστά ανεργίας καθώς και κατακόρυφη μείωση των εισοδημάτων με παράλληλη αύξηση του επιπέδου φτώχειας.

Στις ήδη επιβεβαρωμένες λόγω οικονομικής κρίσης συνθήκες έρχεται να προστεθεί η συζήτηση περί της βιομηχανοποίησης και τμηματοποίησης της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα, ο αγροτικός τομέας έχει μετατραπεί σε τμήμα της οικονομίας με αποκλειστικό ρόλο την παραγωγή ενδιάμεσων προϊόντων για το βιομηχανοποιημένο αγροτοδιατροφικό σύστημα. Η οικονομική κρίση έρχεται να φωτίσει εκείνα τα χαρακτηριστικά του αγροτοδιατροφικού συστήματος που μέχρι πρόσφατα παραβλέπονταν ή δεν θεωρούνταν άξια λόγου. Ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας του αγροτοδιατροφικού συστήματος το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού έχει χάσει την επαφή του με τη φύση, επιπλέον τα προϊόντα προέρχονται από διαφορετικά μέρη του κόσμου ενώ στην αλυσίδα παραγωγής-κατανάλωσης ο ρόλος του μεσάζοντα εμφανίζεται όλο και πιο ισχυροποιημένος οδηγώντας τόσο στην αποξένωση παραγωγού-καταναλωτή όσο και στην μείωση του βιοτικού τους επιπέδου. Συνεπώς, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με την αδιαφάνεια και πολυπλοκότητα του αγροτοδιατροφικού μοντέλου οδηγεί όλο και μεγαλύτερο μέρος τόσο του αστικού όσο και του αγροτικού πληθυσμού να αναζητά εναλλακτικούς τρόπους για την επιβίωσή του απέναντι στην επεκτατική και ατομικιστική ισχύ της ανταγωνιστικής οικονομίας. Διαπιστώνεται, λοιπόν, η συγκρότηση ενός μεγάλου αριθμού εναλλακτικών δικτύων οικονομίας με στόχο τους την παράκαμψη των μεσαζόντων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών εξασφαλίζοντας έτσι καλύτερα επίπεδα διαβίωσης και εισοδήματος.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της συμβολής της Ανθεκτικότητας (Resilience) και κατ'επέκταση της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας στην ανάδυση των

εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» και η μελέτη περίπτωσης του «Κινήματος της Πατάτας» Χωρίς Μεσάζοντες» στην πόλη της Κατερίνης του Ν. Πιερίας. Με άλλα λόγια, πώς η έννοια της Ανθεκτικότητας γίνεται αντιληπτή και ερμηνεύεται στη λειτουργία και δράση του Κινήματος «Χωρίς Μεσάζοντες». Στη Βιβλιογραφία, συναντά κανείς δύο βασικές προσεγγίσεις της Ανθεκτικότητας. Η πρώτη είναι εκείνη της Εξισορροπητικής Ανθεκτικότητας (Equilibrium Resilience) η οποία ορίζεται ως η ικανότητα ενός συστήματος να απορροφά κραδασμούς και σοκ χωρίς να υφίσταται αλλαγές. Η δεύτερη αφορά εκείνη της Εξελικτικής Ανθεκτικότητας (Evolutionary Resilience) η οποία απορρίπτει την ιδέα της μοναδικής κατάστασης ισορροπίας ή την «επιστροφή στο κανονικό» επισημαίνοντας τις συνεχιζόμενες εξελικτικές διαδικασίες αλλαγής και τονίζοντας την προσαρμοστική συμπεριφορά και την προσαρμοστικότητα.

Παρότι και οι δύο προσεγγίσεις έχουν ως κοινό σημείο την ικανότητα Ανθεκτικότητας απέναντι σε σοκ ή κραδασμούς, έχουν ουσιαστικές διαφορές ως προς την κατεύθυνση που υιοθετούν τα συστήματα προκειμένου να επιβιώσουν. Μια από αυτές είναι ότι η Εξισορροπητική Ανθεκτικότητα εστιάζει στην επιστροφή «στο κανονικό», στην προηγούμενη κατάσταση, ενώ η Εξελικτική Ανθεκτικότητα εστιάζει σε νέες τροχιές μετασχηματισμού. Επίσης ενώ η πρώτη υιοθετεί τις μεθόδους των υπαρχουσών δομών για την έξοδο από την κρίση, η δεύτερη χρησιμοποιεί εναλλακτικές και καινοτόμες μεθόδους για την επιβίωση του συστήματος από την κρίση. Σε αυτή την οπτική της Ανθεκτικότητας αναμένεται να εστιάσει η παρούσα εργασία και εφεξής όταν θα γίνεται λόγος για την Ανθεκτικότητα θα αναφερόμαστε σε εκείνη που λαμβάνει υπόψη τις καινοτομικές ενέργειες και δράσεις καθώς και τις εναλλακτικές τροχιές που δύνανται να αναπτυχθούν σε μια διαδικασία προσαρμογής και μετασχηματισμού.

Ως εναλλακτικό ορίζουμε μια εξελικτική, πολυδιάστατη διαδικασία πέρα από την λογική της νέο-φιλελεύθερης οικονομίας και τις συνθήκες ατομικιστικής και κερδοσκοπικής λογικής. Προκρίνεται η έννοια της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας όπου οι ανθρώπινες σχέσεις βασίζονται στην ισότητα, αλληλεγγύη, αμοιβαιότητα μέσα από διαδικασίες δημοκρατικής συμμετοχής και ισότιμης συναλλαγής και αλληλεπίδρασης σε αντιδιαστολή με την κυρίαρχη κερδοσκοπική λογική των μεσαζόντων.

Η μελέτη βασίζεται στην ποιοτική μέθοδο με την άντληση του εμπειρικού υλικού της μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων στα μέλη του Κινήματος, συλλογής σχετικού υλικού από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο και συμμετοχής σε εκδηλώσεις σχετικές με τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας.

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν σε πρώτη φάση κατηγοριοποιήθηκαν σε έξι (6) διακριτές διαστάσεις οι οποίες σωρευτικά αποδίδουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του «Κινήματος της Πατάτας»: *το ιστορικό συγκρότησης του Κινήματος, η εσωτερική οργάνωση-λειτουργία, η ανάπτυξη ικανοτήτων, τα αποτελέσματα, οι ευκαιρίες για περαιτέρω ανάπτυξη, οι περιοριστικοί παράγοντες* και σε δεύτερη φάση προσδιορίστηκαν κατά αντιστοιχία με τις τρεις (3) ιδιότητες του θεωρητικού μοντέλου της Ανθεκτικότητας προκειμένου να διευκρινιστεί η συμβολή του στην ανάδειξή τους.

Από την ανάλυση, διαπιστώνεται η συμβολή της Ανθεκτικότητας στην ανάδειξη εναλλακτικών δικτύων οικονομίας που παρακάμπτουν τους μεσάζοντες και λειτουργούν στη βάση του ηθικού-ισοδίκαιου εμπορίου, της επανα-τοπικοποίησης των διαδικασιών και απο-εμπορευματοποίησης των αντίστοιχων πρακτικών.

Λέξεις κλειδιά: Ανθεκτικότητα, Αλληλέγγυα Κοινωνική Οικονομία, Εναλλακτικά Δίκτυα Οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες», Επανατοπικοποίηση, Μοντέλο Παραγωγού-Καταναλωτή, «Κίνημα της Πατάτας»

EXECUTIVE SUMMARY

“The contribution of the concept of resilience to the survivability of a system after crisis:

The example of alternative economic networks involving rural and urban areas.”

Case Study: The Potato Movement "Without Middlemen" in Pieria Prefecture

The greek economy has been severely affected by the economic crisis since it started expanding in 2007. Its repercussions for the whole financial and societal system have been considerable ; to mention some of them, negative growth rates, higher interest rates, continuously shrinking economic activity, stiff unemployment rates, sharp income decline and increasing poverty level figure out as the most important. The debate about the industrialization and segmentation of the economy is being developed amidst such an ominous financial context. The agricultural sector, in specific, has been transformed into a part of the economy with the exclusive role to produce intermediate products for the industrialized agri-food system.

The financial crisis brings to the fore those characteristics of the agri-food system which until recently were either overlooked or considered not to be worthwhile. The dominance of the agri-food system has resulted in peoples’ decreased economic interest for agricultural entrepreneurship and in their pursuing different modes of living. Thus, products are imported from around the world and the role of middlemen becomes more and more prominent. In such way, the distance between producers and consumers becomes bigger and the living standard of the former deteriorates.

That said, the effect of the economic crisis in conjunction with the opacity and complexity of the agri-food model lead gradually both the urban and the rural population to seek alternative ways to survive against the expansive force of individualistic and competitive economy. Various alternative economic networks emerge for intercepting the impulse of the powerful networks by bypassing middlemen between producers and consumers and, ultimately, for ensuring higher income and better living standards.

The aim of this study is to investigate the contribution of Resilience and Social Solidarity Economy in the emergence of alternative economic networks "without middlemen". As a case study it is used the "Potato Movement without middlemen' in the town of Katerini at the prefecture of Pieria (Greece). In other words, this work intends to examine the way that the concept of resilience is operationalised for the establishment and launching of the Movement "without middlemen." Literature suggests two basic approaches for Resilience depending on how they perceive change within a system. The Equilibrium Resilience, on the one hand, is defined as the ability of a system to absorb vibrations and shocks without undergoing changes whereas, on the other one, the Evolutionary Resilience rejects the idea of a unique equilibrium or "return to normal". Evolutionary Resilience underscores that every system is in a state of continuous evolutionary change and it emphasises its capacity to adapt to exogenous changes (adaptability).

Both approaches have in common the ability of the system to be resilient against shocks or vibrations, they have substantial differences, however, as far as the tactics used is concerned. The Equilibrium Resilience focuses on the « return to normal » tactic, namely to the previous state (neo-liberal practices) whereas the Evolutionary Resilience focuses on new trajectories transformation (movements of self-organization, social solidarity economy). Moreover, the whilst the former adopts the methods of existing structures to exit the crisis, the latter uses alternative and innovative methods for ensuring the sustainability of the system. This study opts for the Evolutionary Resilience perspective. Accordingly, it conceptualises Resilience as consisting of all those innovative initiatives and non conventional trajectories that can be developed when a system undergoes a period of adaptation to changes.

A non conventional trajectory is defined here a progressive, multi-dimensional process which lays far and beyond the logic of neo-liberal economy and of individualistic and speculative purposes. The concept of Social Solidarity Economy is founded on human relationships inspired by equality, solidarity and reciprocity. This type of economy is in stark contrast to the speculative logic of the middlemen and its salient characteristic is the equitable transactions and interactions of its members through democratic processes.

The research design of this study is based on single case study to which it inductively applies the Resilience theory in order to test to what extent it was followed. The data set was collected through semi-structured interviews with the members of the Movement, by press (printed and electronic) and by participating in events related to alternative economic networks. The data was then qualitatively processed following a two step process. Firstly, it was categorized into five dimensions which collectively give the specific characteristics of "Potato Movement" without middlemen": the historical formation, internal organization-operation, capacity building, outcomes, opportunities to further development, restrictive factors. Secondly, these specific characteristics were identified in reference to the three properties of the theoretical model of Resilience in order to test its contribution to the emergence of the "Potato Movement".

The results of this study unearth that resilience contributed significantly to the emergence of alternative economic networks that bypass middlemen and which operate on the basis of fair trade, re-localization processes and de-commercialization of their respective practices.

Keywords: Resilience, Social Solidarity Economy, Alternative economic networks "without middlemen", Relocalization, Producer-Consumer Model, Potato Movement

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ	i
EXECUTIVE SUMMARY	iv
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	vii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	ix
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	3
1.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ-ΣΤΟΧΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	4
1.3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	6
2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (RESILIENCE).....	7
2.1 Ο ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	9
2.2 ΔΥΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	11
2.2.1 ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΤΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ (Equilibrium Resilience)	11
2.2.2 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ (Evolutionary Resilience)	12
2.3 ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	14
2.4 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ «ΠΑΝΑΡΧΙΑΣ» ΤΟΥ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ.....	17
3. ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	19
3.1. ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	21
3.1.1 «ΚΛΑΣΙΚΗ-ΙΣΤΟΡΙΚΗ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	23
3.1.2 ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ή «ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ» ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	24
3.2 Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΧΩΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑΣ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	25
3.2.1 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ Ή ΚΟΙΝΗ ΜΟΙΡΑ: ΣΥΣΤΑΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	27
3.2.2 ΠΕΡΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΣ.....	30
4. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ: ΤΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ «ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ» ΣΤΟ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	33
4.1 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΝΑΔΥΣΗΣ ΕΝΟΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΖΟΝΤΩΝ	36
4.2 Η ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΜΟΡΦΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΑΓΡΟΤΟ-ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	38
4.3 ΤΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ	44
5. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΤΟ «ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΑΤΑΣ» Ή ΚΙΝΗΜΑ «ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ»	48
5.1 ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ	49
5.2 ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	53

5.2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ.....	53
5.2.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ.....	54
5.2.3 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ.....	57
5.2.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	58
5.2.5 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	60
5.2.6 ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	63
5.2 ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΕ ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	64
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	68
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	74
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	93
ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ	102

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή αυτής της τελικής εργασίας κ. Χαράλαμπο Κασίμη για τη βοήθεια και καθοδήγησή του στην διεκπεραίωσή της.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες ανήκουν στον κ. Γιώργο Αλεξόπουλο καθώς και στους «μεταξωτούς» Κατερίνα Σπανού, Γιώργο Κωστάκη, Κατερίνα Καραλίβανου, Μυρτώ Μουστάκα, Άνθιμο Τσιριγώτη χωρίς την συμβολή των οποίων δεν θα είχε πραγματοποιηθεί.

Αθανασία Α. Οικονόμου

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«-Όμως εσύ δεν ανήκεις σ' αυτόν τον κόσμο. Ο κόσμος ο δικός σου είναι ή πάνω απ' αυτόν ή κάτω απ' αυτόν.

-Ποιο είναι καλύτερο, ρώτησα από απλή περιέργεια, το επάνω ή το κάτω;

-Το θέμα δεν είναι αν είναι καλύτερο ή χειρότερο. Το θέμα είναι να μην αντιστέκεσαι στη ροή. Ανεβαίνεις όταν πρέπει ν' ανέβεις και κατεβαίνεις όταν πρέπει να κατέβεις. Όταν είναι ν' ανέβεις, βρες το ψηλότερο σημείο και στρογγυλοκάθισε εκεί. Όταν είναι να πέσεις χαμηλά, βρες το βαθύτερο πηγάδι και κατέβα στον πάτο του. Όταν δεν υπάρχει ροή, μείνε ακίνητος. Εάν αντισταθείς στη ροή, τα πάντα στεγνώνουν.»

Χαρούκι Μουρακάμι, 2005

«Το κουρδιστό Πουλί», Ωκεανίδα

Η ελληνική κοινωνία βρίσκεται αντιμέτωπη με μια από τις μεγαλύτερες κρίσεις των τελευταίων δεκαετιών. Η εφαρμογή του προγράμματος σταθερότητας όπως προβλέπεται από το Μνημόνιο Συνεργασίας που υπεγράφη με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει οδηγήσει στην αύξηση του επιπέδου της ανεργίας καθώς και σε περικοπές μισθών και δημοσίων δαπανών. Τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού έρχεται να επιδεινώσει η κυριαρχία του αγροτοδιατροφικού μοντέλου και η επικράτηση του μεσάζοντα στις συναλλαγές μεταξύ του παραγωγού και του καταναλωτή. Σαν συνέπεια όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αναζητά άλλες διόδους βιωσιμότητας μέσα από εναλλακτικές μορφές οργάνωσης.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια μελέτης της έννοιας της “Ανθεκτικότητας” ως δυνατότητα επιβίωσης ενός συστήματος μετά από κρίση. Η εκπόνησή της έγινε στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής εργασίας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου» του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφουμε το πρόβλημα το οποίο εξετάζεται στην εν λόγω εργασία, ενώ προσδιορίζεται τόσο το εύρος όσο και οι στόχοι της μελέτης, τα περιεχόμενα και η δομή της οποίας παρατίθενται συνοπτικά.

1.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η Ελλάδα διέρχεται μιας βαθύτατης κρίσης ήδη από το 2008, οι συνέπειες της οποίας είναι τραυματικές τόσο για την οικονομία όσο και για την κοινωνία και το περιβάλλον. Η κρίση στην Ελλάδα εμφανίστηκε αρχικά ως κρίση του ιδιωτικού τομέα, μετατράπηκε σε δημοσιονομική κρίση για να καταλήξει τελικά σε μια κρίση χρέους (Κασίμης-Ζωγραφάκης, 2013). Παράλληλα με τις ήδη επιβεβαρυμένες οικονομικές συνθήκες η οικονομική κρίση έρχεται να φωτίσει εκείνα τα χαρακτηριστικά του αγροτοδιατροφικού συστήματος που μέχρι πρόσφατα παραβλέπονταν ή δεν θεωρούνταν άξια λόγου. Γίνεται λόγος για την επικράτηση του κυρίαρχου αγροτοδιατροφικού συστήματος που επιτρέπει την κυριαρχία των μεσαζόντων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών, προκαλώντας εκτεταμένες ανισότητες, οι οποίες αντικατοπτρίζονται τόσο στο εισόδημα των παραγωγών όσο και στην αγοραστική δύναμη των καταναλωτών.

Συνέπεια των ανωτέρω, είναι η αναζήτηση ενός εναλλακτικού τρόπου οργάνωσης των αγροτικών και αστικών πληθυσμών για τη βιωσιμότητά τους ως αποτέλεσμα της αποστέρησης των βασικών αναγκών τους καθώς και της μείωσης του βιοτικού τους επιπέδου.

1.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ-ΣΤΟΧΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει- πολλώ δε μάλλον αν λάβει κανείς υπόψη του τους δύο τύπους Ανθεκτικότητας- πως υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά σχετικά με το πώς γίνεται αντιληπτή η έννοια της Ανθεκτικότητας από τους εκπροσώπους του συμβατικού αγροτοδιατροφικού συστήματος και πως από εκείνους του εναλλακτικού. Εν προκειμένω, η παρούσα μελέτη θα εστιάσει στο πως ερμηνεύεται και υλοποιείται από τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας και πως αυτή η οπτική της Ανθεκτικότητας διακηρύσσει έναν εναλλακτικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας στη βάση της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας και στην κατεύθυνση της άμβλυνσης των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και της βελτίωσης του επιπέδου διαβίωσης των αγροτικών και αστικών πληθυσμών.

Το ερευνητικό ερώτημα που ανακύπτει και συνιστά παράλληλα και στόχο της εργασίας είναι:

«Πώς οι έννοιες της Ανθεκτικότητας και κατ' επέκταση της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας αποκωδικοποιούνται και εκδηλώνονται μέσα από τα Εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» καθώς και πώς αναδεικνύονται σε χώρους ή δημιουργούν χώρους για έναν εναλλακτικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας σε τοπικό επίπεδο πέρα από την σημερινή κρίση».

- Για το σκοπό αυτό θα αναπτύξουμε το ερώτημα στα εξής τρία υπο-ερωτήματα:
  - Πώς οι έννοιες της Ανθεκτικότητας και της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας γίνονται αντιληπτές και πως διασυνδέονται/αλληλεπιδρούν μεταξύ τους;
  - Πώς οι έννοιες της Ανθεκτικότητας και της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας διατυπώνονται από τα Εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες»;
  - Πώς η ανάδυση και ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» συμβάλλουν στη βιωσιμότητα του αγροτικού και αστικού πληθυσμού σε ένα πλαίσιο επανατοπικοποίησης των διαδικασιών παραγωγής και κατανάλωσης και ανάδειξης μιας εναλλακτικής αφήγησης για την οργάνωση της οικονομίας;

Στο τελευταίο υπο-ερώτημα συνοψίζεται και ο κύριος στόχος της μελέτης: να αναδείξει την ικανότητα των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» να αντιλαμβάνονται και να ερμηνεύουν την έννοια της Ανθεκτικότητας στην οργάνωση και λειτουργία τους για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας τόσο του αγροτικού όσο και του αστικού πληθυσμού.

1.3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα μελέτη δομείται σε δύο μέρη:

- i. στο θεωρητικό μέρος που αφορά σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση του θεωρητικού πλαισίου των εννοιών της Ανθεκτικότητας και της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας καθώς και μιας θεωρητικής προσέγγισης των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» ως ένα εναλλακτικό μοντέλο οργάνωσης της οικονομίας καθώς και πραγματικής υλοποίησης της έννοιας της Ανθεκτικότητας. Τα Εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» προκρίνονται ως το αποτέλεσμα της διασύνδεσης και εμπέδωσης των εννοιών της Ανθεκτικότητας και της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας εξετάζοντας παράλληλα τη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού μοντέλου επανατοπικοποίησης των διατροφικών συναλλαγών και
- ii. στο ερευνητικό μέρος που αφορά τη μελέτη περίπτωσης του «Κινήματος της Πατάτας» ή αλλιώς Κίνημα «Χωρίς Μεσάζοντες»- όπως αυτό αναπτύχθηκε στην πόλη της Κατερίνης του Ν. Πιερίας.

2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (RESILIENCE)

---

*«Θεωρήσαμε την ουτοπία αντίθετο του πραγματικού κόσμου.
Κι όμως, αυτό που κάνει υποφερτό τον πραγματικό κόσμο είναι οι ουτοπίες μας...
Όσο περισσότερο αντιδρούν οι άνθρωποι στο περιβάλλον τους και το τροποποιούν
έχοντας ως βάση ένα ανθρώπινο σχέδιο, τόσο περισσότερο ζούν στην ουτοπία»*

**Λιούις Μάμφορντ , 1998
« Η ιστορία των Ουτοπιών», Νησίδες**

Η έννοια της Ανθεκτικότητας¹ έχει μελετηθεί κατά μήκος μιας ευρείας κλίμακας επιστημονικών πεδίων καθώς και εντός ενός συγκεκριμένου κάθε φορά συστημικού πλαισίου². Κρίσιμο στοιχείο για την κατανόηση της έννοιας είναι να αποσαφηνιστεί το σύστημα εντός του οποίου αναμένεται να μελετηθεί και να λειτουργήσει κάθε φορά η έννοια της Ανθεκτικότητας.

Στο παρόν κεφάλαιο είναι αναγκαίο να δοθούν εκείνες οι πληροφορίες που θα εξασφαλίσουν μια σαφή εικόνα της έννοιας της Ανθεκτικότητας (Resilience). Σε ένα πρώτο επίπεδο θα δοθεί προτεραιότητα σε μια σειρά συζητήσεων (discourses), όπως συναντώνται στα διάφορα επιστημονικά πεδία μελέτης. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη πως η Ανθεκτικότητα δεν αποτελεί μια μονοσήμαντη έννοια διερευνώνται οι δύο συγκρουόμενες αντιτιθέμενες προσεγγίσεις της προκειμένου να τονίσουμε τις αποκλίνουσες αντιλήψεις και εφαρμογές της Ανθεκτικότητας. Για το σκοπό αυτό, διακρίνουμε την έννοια της Ανθεκτικότητας σε Εξισορροπητική Ανθεκτικότητα (Equilibrium Resilience), όπως γίνεται αντιληπτή από τους εκπροσώπους του συμβατικού αγροτο-διατροφικού συστήματος και σε Εξελικτική Ανθεκτικότητα (Evolutionary Resilience) από εκείνους του εναλλακτικού αγροτο-διατροφικού συστήματος. Τέλος, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις τρεις ιδιότητες που συναποτελούν το θεωρητικό μοντέλο της Ανθεκτικότητας καθώς και η ανάλυση του μοντέλου παναρχίας του προσαρμοστικού κύκλου βάσει των οποίων θα εξεταστεί στο πέμπτο κεφάλαιο η μελέτη περίπτωσης του «Κινήματος της Πατάτας».

---

¹ Στην ελληνική βιβλιογραφία δεν απαντάται δόκιμη μετάφραση του όρου “ Resilience”. Σύμφωνα με το αγγλο-ελληνικό λεξικό Penguin–Hellenews ο όρος δηλώνει “την ελαστικότητα (σταθερού σώματος) ή την ανθεκτικότητα, την προσαρμοστικότητα, την ικανότητα αυτοανορθώσεως ή ανανεώσεως. Ο όρος περιλαμβάνει την ικανότητα επανάκαμψης ενός αντικειμένου που έχει υποστεί τέντωμα ή συμπίεση στην αρχική του κατάσταση, ενώ για τους ανθρώπους δηλώνει την ανθεκτικότητα και την ικανότητα να ανακτήσει κανείς δύσκολα τις δυνάμεις του μετά από δύσκολες καταστάσεις”

² Ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, άρχισαν να εγείρονται αμφισβητήσεις όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα των παραδοσιακών επιστημολογικών θεωριών να εξηγήσουν την πολυπλοκότητα της λειτουργίας των φυσικών και των κοινωνικών φαινομένων. Η κλασική κοσμοθεωρία επικεντρώνεται σε παρατηρήσιμα και μετρήσιμα αντικείμενα και θεωρεί ότι η φυσική και αβίαστη ανάπτυξη των ατόμων οδηγεί στην πρόοδο και η ανάπτυξη αυτή είναι γραμμική και επισωρευτική. Σύμφωνα με τις θεωρίες των συστημάτων, σύστημα είναι ένα πλέγμα στοιχείων και είναι κάτι περισσότερο από το απλό τους σύνολο. Είναι συγχρόνως και οι σταθερές αλλά και οι απροσδόκητες σχέσεις μεταξύ αυτών των στοιχείων, οι οποίες αναδύονται κατά τη λειτουργία του συστήματος. Έτσι έμφαση δίνεται όχι στις απλές σχέσεις αιτίου - αιτιατού μεταξύ των στοιχείων, αλλά στην όλη οργάνωση του συστήματος ως συνόλου και όχι κατακερματισμένου. Η ανάπτυξη δε θεωρείται πάντοτε γραμμική και επισωρευτική και αναμένονται και αυθόρμητες αλλαγές κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες.

2.1 Ο ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η έννοια της Ανθεκτικότητας θα πρέπει να διασαφηνίσουμε τον όρο «διαταραχή» στην οποία υπόκειται ένα σύστημα. Ως διαταραχή, λοιπόν, ορίζεται «οποιοδήποτε σχετικά διακριτό γεγονός στο χρόνο που διαταράσσει το οικοσύστημα, την κοινότητα, ή τη δομή του πληθυσμού και μεταβάλλει τους φυσικούς πόρους, τη διαθεσιμότητα του υποστρώματος ή το φυσικό περιβάλλον». Ένα καθεστώς υπό διαταραχή ορίζεται από την άποψη της κλίμακας, τη συχνότητα, την προβλεψιμότητα και τη σοβαρότητα (White et al, 1985 Turner et al, 1998). Οι Οικολόγοι έχουν την τάση να επικεντρώνονται στις φυσικές διαταραχές, όπως πυρκαγιά, πλημμύρες, τυφώνες, επιδημίες εντόμων κτλ. Όμως, αναφορικά με τα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και άλλοι τύποι διαταραχών, όπως οι απότομες αλλαγές στους κανονισμούς και οι αλλαγές στην παγκόσμια αγορά (Janssen et al., 2005).

Η έννοια της Ανθεκτικότητας χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από μηχανικούς για να αναφερθούν στην ικανότητα ενός υλικού να επιστρέφει στην προϋσχύουσα κατάσταση μετά από μια κρίση ή σοκ (Pimm, 1984). Επίσης, έχει μελετηθεί για πολλές δεκαετίες στην ψυχολογία στο πλαίσιο των ατόμων να αντιμετωπίσουν τραυματικές εμπειρίες ή γεγονότα στη ζωή τους (Bonnano, 2005). Εισήχθη για πρώτη φορά από τον Καναδό θεωρητικό οικονομολόγο Crawford Stanley Holling στην εργασία του “Resilience and Stability of Ecological Systems” (1973) ως ιδέα προκειμένου να συμβάλλει στην κατανόηση της ικανότητας των οικοσυστημάτων να απορροφούν ή να δέχονται ενοχλήσεις και να προσαρμόζονται στις αλλαγές διατηρώντας παράλληλα την υπάρχουσα κατάσταση λειτουργίας. Η Ανθεκτικότητα χρησιμοποιήθηκε επίσης και στις κοινωνικές επιστήμες προκειμένου να εξετάσει τα κοινωνικο-οικονομικά συστήματα δίνοντας έμφαση στο πως οι κοινότητες και οι κοινωνίες έχουν την ικανότητα να ανταποκρίνονται ή να αντιμετωπίζουν περιβαλλοντικές κρίσεις και κινδύνους.

Το περιεχόμενο της Ανθεκτικότητας διαφοροποιείται ανάλογα με το πεδίο μελέτης καθώς και ανάλογα με το σύστημα εντός του οποίου η Ανθεκτικότητα λαμβάνει χώρα.

- **Μηχανική Ανθεκτικότητα (Engineering Resilience)**

Ο Holling όρισε την Μηχανική Ανθεκτικότητα ως την ικανότητα ενός συστήματος να επιστρέφει σε μια ισορροπία ή σταθερή κατάσταση μετά από μια ενόχληση (Holling, 1973,1986) η οποία θα μπορούσε να είναι είτε μια φυσική καταστροφή, όπως πλημμύρα ή σεισμοί, είτε μια κοινωνική αναταραχή, όπως τραπεζικές κρίσεις, πόλεμοι ή επαναστάσεις. Η Ανθεκτικότητα μετρά την αντίσταση στις διαταραχές και την ταχύτητα με την οποία το σύστημα επιστρέφει σε συνθήκες ισορροπίας. Όσο το δυνατόν συντομότερα το σύστημα επιστρέφει στην προηγούμενη κατάσταση (“bounce back”), τόσο πιο ανθεκτικό είναι.

- **Οικολογική Ανθεκτικότητα (Ecological Resilience)**

Η οικολογική Ανθεκτικότητα ορίστηκε ως «το μέγεθος της ενόχλησης ή διαταραχής που μπορεί να απορροφήσει ένα σύστημα πριν αλλάξει η δομή του» (Holling, 1996). Η έμφαση εδώ σε αντίθεση με την Μηχανική Ανθεκτικότητα δεν δίνεται στο πόσο χρόνο χρειάζεται το σύστημα για να επανέλθει στην πριν το σοκ κατάσταση αλλά πόσους κραδασμούς μπορεί να αντέξει και να παραμείνει παρόλα αυτά εντός του κρίσιμου επιτρεπόμενου ορίου.

Η κύρια διαφορά μεταξύ των δύο τύπων Ανθεκτικότητας συνίσταται στο ότι η Οικολογική Ανθεκτικότητα απορρίπτει την ύπαρξη μιας μοναδικής και σταθερής ισορροπίας και αντί γι'αυτό αναγνωρίζει την ύπαρξη πολλαπλών ισορροπιών και την πιθανότητα τα συστήματα να οδηγηθούν σε εναλλακτικά πεδία σταθερότητας (Davoudi, 2012). Παρά αυτή τους τη διαφορά και το γεγονός ότι έχουν τις ρίζες τους σε διαφορετικά επιστημονικά πεδία, η βάση και των δύο είναι η πεποίθηση στην ύπαρξη ισορροπίας στα συστήματα, είτε πρόκειται για την επιστροφή σε μια προϋπάρχουσα ισορροπία (μηχανιστική ανθεκτικότητα), είτε σε μια καινούρια (οικολογική ανθεκτικότητα).

2.2 ΔΥΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με τη Βιβλιογραφία, δύο προσεγγίσεις της Ανθεκτικότητας μπορούν να εντοπιστούν. Η πρώτη εστιάζει στην «επιβίωση» η οποία συναντάται στις εννοιολογικές ρίζες των οικολογικών επιστημών και της διαχείρισης καταστροφών. Εντός αυτής της προσέγγισης, ευάλωτα άτομα, ομάδες ή οργανισμοί αναζητούν να επανέλθουν στην κατάσταση πριν την κρίση και να εξακολουθήσουν να υφίστανται και μετά από αυτήν. Η δεύτερη εμφανίζεται ως εναλλακτική προσέγγιση σε αυτό και είναι εκείνη που συνεπάγεται τη «δυνατότητα για ζωή» ενός συστήματος και όχι απλώς για επιβίωση (Leach, 2008)

2.2.1 ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΤΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ (Equilibrium Resilience)

Όπως ήδη αναφέρθηκε η «Εξισορροπητική Ανθεκτικότητα» περιλαμβάνει ερμηνείες της Ανθεκτικότητας ως «επιβίωση» του συστήματος οι οποίες συνδέονται περισσότερο με συντηρητικές πολιτικές επιλογές υιοθετώντας μια επιστροφή στο μέχρι τούδε καθεστώς (το γνωστό, “Business as usual”). Η «Εξισορροπητική Ανθεκτικότητα» τονίζει την ικανότητα μιας οικονομίας να διατηρεί την προϋπάρχουσα κατάσταση ενώπιον ενός εξωγενούς σοκ ή την ικανότητά του να επιστρέφει στο προηγούμενο επίπεδο ανάπτυξης, ρυθμό εκροών ή απασχόλησης (Pike et al., 2010). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, ο επιθυμητός στόχος είναι η ικανότητα «bounce back» του συστήματος στην προηγούμενη κατάσταση. Αναφορικά με την αντίληψη της Ανθεκτικότητας ως ικανότητα άμβλυνσης/ανάσχεσης για την διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης και ανάκτησης της κατάστασης πριν την κρίση (Folke et al., 2010), η έμφαση δίνεται στην επιστροφή στο “κανονικό” χωρίς να αναλογίζεται κανείς τί η κανονικότητα συνεπάγεται. (Pendall, et al., 2008). Μια τέτοια λογική επιβίωσης αντανακλά πιο παραδοσιακές από τα πάνω προς τα κάτω τακτικές για την αντιμετώπιση των «απειλών» και την επικράτηση πιο διαχειριστικών ή τεχνικών λύσεων στη βάση στρατηγικών για την άμβλυνση της καταστροφής ή του ρίσκου.

Ως αποτέλεσμα, ένας αριθμός περιορισμών αναδεικνύονται και εντοπίζονται αναφορικά με την «Εξισορροπητική Ανθεκτικότητα» οι οποίοι συνοψίζονται στο πολυσυζητημένο «κανονικό

σύστημα». Η απαίτηση της εν λόγω προσέγγισης για επιστροφή στην κατάσταση πριν την ανισορροπία δηλαδή στο «κανονικό σύστημα» δεν συνεπάγεται απαραίτητως την ιδανικότερη επιλογή. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται άλλωστε μια σειρά δημοσιευμάτων στον τύπο καθώς και αναλυτών της αγοράς μεταξύ των οποίων και ο Handley Meg σύμφωνα με τον οποίο η αγορά ακινήτων αναμένεται να επιστρέψει στην προ της κρίσης περίοδο μετά το 2015.³

2.2.2 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ (Evolutionary Resilience)

Η «Εξελικτική Ανθεκτικότητα» απορρίπτει την ιδέα της μοναδικής κατάστασης ισορροπίας ή την «επιστροφή στο κανονικό» επισημαίνοντας τις συνεχιζόμενες εξελικτικές διαδικασίες αλλαγής και τονίζοντας την Προσαρμοστική Ικανότητα (*Adaptive Capacity*), την Προσαρμοστικότητα (*Adaptability*) και τον Μετασχηματισμό (*Transformation*). Επίσης, η Ανθεκτικότητα αναγνωρίζει ότι τα συστήματα διαθέτουν συστατικά τα οποία είναι ευάλωτα σε συγκεκριμένες αλλαγές. Η ευπάθεια αναδεικνύεται σε εκείνο το χαρακτηριστικό του συστήματος που καθορίζει την ανθεκτικότητά του. Η ευπάθεια αποτελεί κεντρικό πυρήνα της έννοιας της Ανθεκτικότητας και περιλαμβάνει, επίσης, εκείνα τα χαρακτηριστικά των ατόμων ή των ομάδων που τις ενθαρρύνουν να αντιμετωπίσουν την επίδραση των διαταραχών, όπως φυσικοί κίνδυνοι ή κοινωνικο-οικονομικές κρίσεις (Janssen et al., 2006).

Υιοθετώντας την οπτική της εξέλιξης, γίνεται αντιληπτό πως η Ανθεκτικότητα τονίζει τον ρόλο της προσαρμογής σαν απάντηση στα σοκ και τις ενοχλήσεις, ενθαρρύνοντας μια πιο αισιόδοξη και δυναμικά πιο ριζοσπαστική ιδέα της Ανθεκτικότητας ενώ παράλληλα δίνει ιδιαίτερη σημασία στον μετασχηματισμό. Κάποιοι μελετητές αποκαλούν την εξελικτική Ανθεκτικότητα ως Κοινωνιο-Οικολογική Ανθεκτικότητα (Socio-Ecological Resilience), ακριβώς γιατί την αντιλαμβάνονται εντός ενός κοινωνιο-οικολογικού συστήματος. Η εισαγωγή της έννοιας «Εξελικτική Ανθεκτικότητα» (Evolutionary Resilience) από την Davoudi (2012) προκύπτει ως αποτέλεσμα της αδιαιρετότητας των κοινωνικών και οικολογικών συστημάτων. Η «Εξελικτική Ανθεκτικότητα» ή Κοινωνιο-

---

³ <http://www.usnews.com/news/blogs/home-front/2012/02/02/fannie-mae-dont-expect-normal-housing-market-until-2015>

οικολογική Ανθεκτικότητα αντιλαμβάνεται τους ανθρώπους και τη φύση σε μια αμοιβαία αλληλεξάρτηση και ταυτόχρονα ανεξαρτησία (Folke, C., et al., 2010).

Τα κοινωνικά συστήματα μπορούν να προσαρμοστούν ή να αναζητήσουν και να αναπτύξουν εναλλακτικές αναπτυξιακές τροχιές (Davidson, 2010). Τα συστήματα, λοιπόν, γίνονται αντιληπτά ως «πολύπλοκα, μη γραμμικά και με δυνατότητα αυτοοργάνωσης» (Berkes, Folke, 1998). Στην οπτική της εξισορροπητικής Ανθεκτικότητας για επιστροφή στο “κανονικό” μετά από μια κρίση αντιπαραβάλλει τη δυσλειτουργικότητα αυτού που κρίνεται ως κανονικό (υπερπληθωρισμένες αγορές ακινήτων, ληστρικές πρακτικές δανεισμού, ανισότητα πλούτου) (Davoudi, 2012). Επιπλέον, στις περιπτώσεις εκείνες όπου η αγορά και το κράτος αποτυγχάνουν να εκπληρώσουν τον ρόλο τους τότε καίριο ρόλο στην βιώσιμότητα μας διαδραματίζουν οι αυτό-οργανωμένες σχέσεις που βασίζονται στην αλληλοβοήθεια, συνεργασία, αλληλεγγύη και κοινότητα των ανθρώπων.

Άλλωστε, οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας ότι η Ανθεκτικότητα ως τρόπος σκέψης περιλαμβάνει έναν αναδυόμενο τομέα γνωστό ως προσαρμοστική ή μετασχηματιστική Ανθεκτικότητα η οποία υποστηρίζει ότι η αλλαγή προσφέρει τεράστια δυνατότητα να επαναπροσδιοριστούν οι παραδοχές και να οικοδομηθούν νέα συστήματα (Hopkins, 2010). Πιο συγκεκριμένα, εκείνη την οπτική της Ανθεκτικότητας η οποία αναγνωρίζει ότι δεδομένου του δυναμικού χαρακτήρα των κοινωνιών είναι απίθανο να επιστρέψουν στην προϊσχύουσα κατάσταση, αλλά θα μετασχηματιστούν με ένα προσαρμοστικό τρόπο στην εξωτερική αλλαγή (Kinzig et al., 2006).

2.3 ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Αρχικά, προκειμένου να γίνει αντιληπτό πως η Ανθεκτικότητα ανταποκρίνεται σε μια εξωτερική αλλαγή θα αναφερθούμε στη σχέση της με την ευπάθεια (*Vulnerability*) του συστήματος, την ικανότητα προσαρμογής, την προσαρμογή και τελικά τον μετασχηματισμό. Με τη σειρά της, η προσαρμοστική ικανότητα είναι στενά συνδεδεμένη με την έννοια της προσαρμογής. Η προσαρμογή είναι η απάντηση σε έναν στρεσογόνο παράγοντα, σε αντίθεση με την άμβλυση, η οποία περιλαμβάνει την πρόληψη μιας πρόκλησης και την λήψη μέτρων προκειμένου να αποφευχθεί αυτή η απειλή. Η προσαρμογή από τη μια περιλαμβάνει δράσεις που λαμβάνονται προκειμένου να μειώσουν την ευπάθεια και να αυξήσουν την Ανθεκτικότητα (Smit and Wandel 2006), και η προσαρμοστική ικανότητα από την άλλη είναι η ικανότητα λήψης αυτών των δράσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο και η προσαρμογή και η προσαρμοστική ικανότητα μπορούν να ειπωθούν αναφορικά με την μείωση της ευπάθειας. Η προσαρμοστική ικανότητα μιας κοινωνίας (ικανότητα για προσαρμογή) από τη μια πλευρά μπορεί να εκτιμηθεί μέσα από τη χρήση των δεικτών (όπως η παρουσία της τοπικής ηγεσίας, τα κανάλια επικοινωνίας στην κοινότητα και η ικανότητα της κοινωνίας να αυτό-οργανώνεται). Αυτή είναι η ουσία της Ανθεκτικότητας να είναι ικανή να χρησιμοποιεί τους πόρους της κοινότητας προκειμένου να μετασχηματίζονται και να ανταποκρίνονται στην αλλαγή με έναν προσαρμοστικό τρόπο. Μια ανθεκτική κοινότητα είναι ικανή να απασχολεί τους πόρους της και τις προσαρμοστικές ικανότητές της με έναν προληπτικό τρόπο, ενώ μια λιγότερο ανθεκτική κοινότητα μπορεί να είναι ικανή να λάβει δράση μόνο αφού η αλλαγή είχε κάποια επίδραση (ή και να μην λάβει καθόλου δράση). Ένα κρίσιμο συστατικό στοιχείο της ικανότητας μετάφρασης της προσαρμοστικής ικανότητας σε πραγματική προσαρμογή είναι η παρουσία του “πλεονασμού” στο σύστημα. Μια ανθεκτική κοινότητα μπορεί να έχει την ευελιξία και την δημιουργικότητα να αναπτύξει και να υιοθετήσει νέους και εναλλακτικούς τρόπους να κάνει πράγματα (Resilience Alliance).

Η ικανότητα μετασχηματισμού είναι η ικανότητα του συστήματος να δημιουργεί νέα σταθερά πεδία για εξέλιξη. Ο μετασχηματισμός θα επιτευχθεί πρώτον, αξιολογώντας τα αντίστοιχα

πλεονεκτήματα του τρέχοντος πεδίου έναντι του εναλλακτικού και δεύτερον, υιοθετώντας την Ανθεκτικότητα της νέας εξελικτικής τροχιάς, το νέο πεδίο έλξης. Οι μετασχηματισμοί δεν λαμβάνουν χώρα σε ένα κενό, κάνουν χρήση των κρίσεων, σαν παράθυρα ευκαιριών και ανασυνδυάζουν πηγές εμπειρίας και γνώσης (Folke, et al., 2010). Είναι στη φύση του μετασχηματισμού να περιλαμβάνει νεωτερισμούς και καινοτομίες. Ενώ αξίζει να σημειωθεί πως ο «στοχευμένος» μετασχηματισμός περιλαμβάνει την κατάρρευση της Ανθεκτικότητας του παλιού και την οικοδόμηση της Ανθεκτικότητας του νέου.

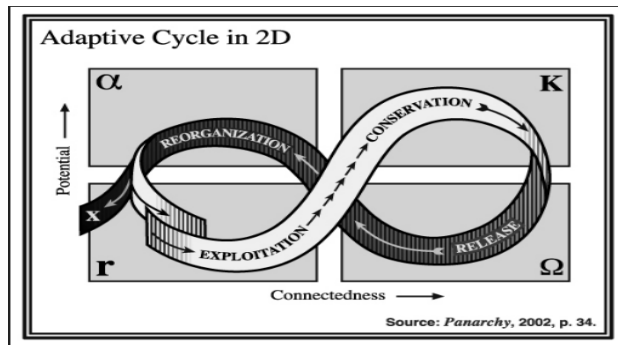
Για το σκοπό αυτό, η Ανθεκτικότητα περιλαμβάνει την προσαρμοστική ικανότητα (Smit and Wandel, 2006) που απαιτεί συνεχή ανάπτυξη, σαν μια δυναμική διάδραση μεταξύ της διατήρησης και της ανάπτυξης με αλλαγή. Δεν υπαινίσσεται ότι η Ανθεκτικότητα είναι πάντα ένα καλό πράγμα. Ενδέχεται να αποδειχθεί πολύ δύσκολο να μετασχηματίσει κανείς ένα ανθεκτικό σύστημα από την τρέχουσα κατάσταση σε μια πιο επιθυμητή (Gunderson and Holling 2002, Walker et al., 2004). Οι διαδικασίες προσαρμογής οι οποίες σχετίζονται με την ικανότητα αντοχής και αντιμετώπισης των αλλαγών αναδύονται από την ικανότητα του συστήματος να αυτό-οργανώνεται. Με αυτή την έννοια η ικανότητα ανάσχεσης των αλλαγών περιγράφει μόνο μια οπτική της Ανθεκτικότητας (Carpenter et al., 2001). Συμπερασματικά, **η γενική θεωρία της Ανθεκτικότητας περιγράφει ένα θεωρητικό μοντέλο για την «Ανθεκτικότητα» ή αλλιώς «Κοινωνιο-οικολογική Ανθεκτικότητα»** που βασίζεται σε τρεις ιδιότητες. Περιλαμβάνει εκείνη σύμφωνα με την οποία η ανθεκτικότητα εξαρτάται από το ποσό της διαταραχής που ένα σύστημα μπορεί να απορροφήσει και να εξακολουθήσει να διατηρεί τη δομή και λειτουργία του, στη συνέχεια το βαθμό στον οποίο το σύστημα είναι ικανό να αυτοοργανωθεί και τέλος το βαθμό στον οποίο το σύστημα μπορεί να αυξήσει την ικανότητά του για μάθηση και προσαρμογή (Holling 1973, Carpenter & Gunderson 2001, Folke et al. 2001).

Σύμφωνα με τους Carpenter et al. (2005), η θεωρία της Ανθεκτικότητας, παρέχει, από μια πρακτική σκοπιά, μια εννοιολογική βάση για την βιωσιμότητα. Στην πραγματικότητα, εάν υποθέσουμε ότι η βιωσιμότητα ενός συστήματος είναι η ικανότητα ενός συστήματος να διατηρεί την λειτουργικότητά του ανεξάρτητα από την ύπαρξη μιας σημαντικής διαταραχής, όπως αυτή προκλήθηκε από έντονο σοκ ή μεγάλη διαταραχή, τότε μπορούμε να αντιληφθούμε αξιόλογες ομοιότητες μεταξύ της ιδέας της βιωσιμότητας και της Ανθεκτικότητας. Τόσο η Ανθεκτικότητα

όσο και η βιωσιμότητα αναφέρονται στο μέλλον. Διότι το μέλλον είναι απρόβλεπτο και αβέβαιο και η έκπληξη είναι γεγονός πιθανό. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, είναι εξαιρετικά σημαντικό και ουσιώδες να διερευνηθεί η Ανθεκτικότητα ενός συστήματος σαν καίρια πτυχή της βιωσιμότητάς του. Η βιωσιμότητα ενός συστήματος είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο μέσα από μια αλλαγή στο σύστημα. Η ικανότητα ενός συστήματος να αντέχει στην αλλαγή ή να αναδιοργανώνεται γύρω από ένα νέο σύνολο δομών και διαδικασιών διαμέσου των οποίων η βιωσιμότητα επιτυγχάνεται ονομάζεται Ανθεκτικότητα. Συνεπώς η Ανθεκτικότητα σύμφωνα με τους Folke et al., (2002) είναι μελλοντοστραφής έννοια. Εφεξής και για λόγους ευκολίας στη παρούσα εργασία όταν αναφερόμαστε στην Ανθεκτικότητα θα εννοούμε την Εξελικτική Ανθεκτικότητα.

2.4 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ «ΠΑΝΑΡΧΙΑΣ» ΤΟΥ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Η εξελικτική αντίληψη της Ανθεκτικότητας έχει καλύτερα διατυπωθεί από τη μεταφορά του προσαρμοστικού κύκλου και την γραφική του απεικόνιση στο διάσημο μοντέλο του Holling.

Αναφέρεται σε τέσσερις διακριτές φάσεις αλλαγής στις δομές και στη λειτουργία ενός συστήματος: ανάπτυξη ή αξιοποίηση, διατήρηση, απελευθέρωση ή δημιουργική καταστροφή και επαναδιοργάνωση (Gunderson & Holling, 2002). Υπαινίσσεται ότι καθώς τα συστήματα ωριμάζουν, η ανθεκτικότητά τους μειώνεται και

μοιάζουν σαν "ένα ατύχημα που αναμένεται να συμβεί" (Holling, 1986), και όταν τα συστήματα καταρρέουν, "ένα παράθυρο ευκαιρίας" (Olsson et al., 2006) ανοίγει για εναλλακτικούς σχηματισμούς των συστημάτων. Ο Holling χρησιμοποιεί το σύμβολο "ωμέγα" για τη φάση της δημιουργικής καταστροφής για να απεικονίσει την τελική φάση, αλλά και ταυτόχρονα τη μια η οποία άμεσα ακολουθείται από μια "άλφα" φάση επαναδιοργάνωσης και ανανέωσης. Η "ωμέγα" φάση είναι η χρονική περίοδος της υψηλής αβεβαιότητας όταν η Ανθεκτικότητα είναι χαμηλά αλλά αυξάνει, η χρονική περίοδος της καινοτομίας και του μετασχηματισμού, η χρονική περίοδος που μια κρίση μπορεί να μετατραπεί σε ευκαιρία. Το να αντιστρέψεις μια κρίση σε ευκαιρία απαιτεί ιδιαίτερη ετοιμότητα η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από την ικανότητα μελλοντικών εναλλακτικών.

Ο προσαρμοστικός κύκλος παρουσιάζει έναν αριθμό παράδοξων, όπως διατήρηση έναντι της αλλαγής, ευλυγισία έναντι της επάρκειας, Ανθεκτικότητα έναντι του μετασχηματισμού και διασυνδεσιμότητα έναντι της προσαρμογής (Gunderson, 2000). Προκειμένου να δοθεί απάντηση σε αυτές τις αντιθέσεις οι Gunderson και Holling (2000) εισήγαγαν την ιδέα της παναρχίας. Σύμφωνα με την οποία πρώτον, οι φάσεις δεν είναι απαραίτητα διαδοχικές ή σταθερές και δεύτερον, τα συστήματα λειτουργούν όχι σε έναν μοναδικό κύκλο αλλά σε μια σειρά ένθετων προσαρμοστικών κύκλων που λειτουργούν και αλληλεπιδρούν. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται

ότι τα συστήματα λειτουργούν και αλληλεπιδρούν σε πολλαπλές κλίμακες από τις πιο μικρές στις πιο μεγάλες, σε διαφορετικές ταχύτητες από τις πιο αργές στις πιο γρήγορες και σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια από το πιο βραχυπρόθεσμο στο πιο μακροπρόθεσμο. Είναι αυτή η ιδέα της παναρχίας που υποστηρίζει την εξελικτική αντίληψη της Ανθεκτικότητας. Από αυτή την οπτική, η Ανθεκτικότητα γίνεται αντιληπτή όχι σαν ένα σταθερό στοιχείο αλλά σαν μια συνεχώς μεταβαλλόμενη διαδικασία. Επιπλέον η Ανθεκτικότητα λειτουργεί όταν τα συστήματα έρχονται αντιμέτωπα με κραδασμούς ή σοκ. Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι γίνονται ανθεκτικοί όχι ανεξάρτητα από τις αντιξοότητες αλλά εξαιτίας αυτών. Η εξελικτική αντίληψη, λοιπόν, της Ανθεκτικότητας διευρύνει τη μηχανιστική και οικολογική περιγραφή της Ανθεκτικότητας ώστε να ενσωματώσει τη δυναμική αλληλεπίδραση της διατήρησης, προσαρμοστικότητας και του μετασχηματισμού κατά μήκος πολλαπλών κλιμάκων και χρονικών πλαισίων (Holling & Gunderson, 2002, Walker et al., 2004, Folke et al., 2010). Αποτέλεσμα της δυναμικής αλληλεπίδρασης είναι η ανάδυση του ρόλου των θεσμών, της ηγεσίας, του κοινωνικού κεφαλαίου και της κοινωνικής μάθησης εντός του πεδίου της Ανθεκτικότητας. (Olson et al., 2006).

3. ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

«Καθετί που θεωρούμε σύγχρονο και καινοτομικό, μπορεί να εντοπιστεί στην ανθρώπινη ιστορία, είτε περιπτωσιακά είτε σε λανθάνουσα μορφή.»

Fernard Braudel, 1992

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί ακόμα μια φορά ότι η Ανθεκτικότητα δεν συνεπάγεται μόνο το να είσαι ανθεκτικός ή δυνατός στις αναταράξεις. Αντιθέτως, συναντά το θεωρητικό της έρεισμα στις ευκαιρίες που η ανατάραξη διανοίγει αναφορικά με τον ανασυνδυασμό των εν εξελίξει δομών και διαδικασιών, την ανανέωση του συστήματος και την ανάδυση νέων εναλλακτικών τροχιών.

Ως εναλλακτικό θα ορίζουμε «μια εξελικτική, πολυδιάστατη διαδικασία πέρα από την λογική της νέο-φιλελεύθερης οικονομίας και τις όποιες συνθήκες ατομικιστικής και κερδοσκοπικής λογικής έχει επιβάλλει σε μια αντίληψη της οικονομίας όπου οι ανθρώπινες σχέσεις βασίζονται στην ισότητα, αλληλεγγύη, αμοιβαιότητα μέσα από διαδικασίες δημοκρατικής συμμετοχής και ισότιμης συναλλαγής και αλληλεπίδρασης» (Serrano and Edlira, 2011). Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας αναδύεται και ανθίσταται στην επεκτατική ισχύ της ατομικιστικής, ανταγωνιστικής οικονομίας ενθαρρύνοντας πρακτικές συνεργασίας, αλληλεγγύης, αυτό-οργάνωσης και αμοιβαιότητας. Οι πρακτικές αυτές ευνοούν με την σειρά τους την ανάδυση ενός εναλλακτικού μοντέλου του αγροτο-διατροφικού συστήματος, όπως θα εξεταστεί στο επόμενο κεφάλαιο, παράλληλα με εκείνο του συμβατικού-βιομηχανικού μοντέλου. Για το σκοπό αυτό, στο εν λόγω κεφάλαιο θα αναφερθούμε εν συντομία στη διάκριση του τρίτου τομέα της οικονομίας μέσα από την ιστορική εξέλιξή του σε δύο τύπους: την «κλασική» έννοια της κοινωνικής οικονομίας και εκείνη της «εναλλακτικής» αλληλέγγυας οικονομίας. Εν συνεχεία, θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο περιεχόμενο και στις μορφές της «εναλλακτικής» αλληλέγγυας οικονομίας όπως συναντώνται εντός του αγροτο-διατροφικού συστήματος. Στην παρούσα εργασία η «εναλλακτική» αλληλέγγυα οικονομία θα συναντάται με τον συμπτυγμένο όρο της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνα τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής αλληλεγγύης των «από κάτω».

3.1. ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η επικρατούσα νεοκλασική θεωρία ορίζει την οικονομία ως τον οικονομικό χώρο που καταλαμβάνεται τόσο από το Κράτος (πρώτος οικονομικός τομέας) όσο και από την Αγορά (δεύτερος οικονομικός τομέας). Ο πρώτος τομέας αφορά στη δημόσια ή κρατική οικονομία, που το κράτος ή άλλες μονάδες προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες με αναδιανεμητικό χαρακτήρα, τα κράτη και οι τοπικές και περιφερειακές συλλογικότητες (δήμοι, περιφέρειες) αλλά και άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες, που δεν μπορεί να παράγει ή να προσφέρει η αγορά (δημόσια αγαθά). Ο δεύτερος τομέας αφορά στην ιδιωτική εμπορευματική οικονομία, δηλαδή τις επιχειρήσεις που λειτουργούν με σκοπό το κέρδος (Moulaert and Ailene, 2005i). Υπάρχει όμως και ένας τρίτος τομέας-μεταξύ του κρατικού και του ιδιωτικού- στις περιπτώσεις όπου Κράτος και Αγορά αποτυγχάνουν να εκπληρώσουν τη λειτουργία τους.

Ειδικότερα, λόγω της μείωσης του κράτους πρόνοιας, της οικονομικής κρίσης καθώς και του αυξανόμενου ποσοστού ανεργίας, πολλοί άνθρωποι που προηγουμένως προστατεύονταν έχουν τώρα νέες ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν. Κατά γενικό κανόνα, η αδυναμία της αγοράς και του κράτους να ανταποκριθούν επαρκώς, ανοίγουν νέα πεδία στα οποία ο τρίτος τομέας φαίνεται να προσφέρει τη μοναδική, ή μία από τις λίγες δυνατές λύσεις.

Όπως συνήθιζε να λέει ο Μαρξ, «το καινούριο βρίσκεται μέσα στο παλιό». Όταν το *laissez-faire* και τα ατομιστικά κίνητρα του ατόμου ως θεμελιώδη χαρακτηριστικά της σκέψης του Adam Smith κυριαρχούσαν στην πολιτική σκέψη τον 18ο αιώνα, τα οράματα των γάλλων ουτοπικών σοσιαλιστών έδιναν έμφαση στον κοινωνικό χαρακτήρα που οφείλουν να έχουν οι οικονομικές πρωτοβουλίες (Ninacs, 2002). Ενώ θεσμοί, άτυπες ή επίσημες οργανώσεις αμοιβαίου οφέλους και αυτοβοήθειας με κοινωνικό ή κοινωνικο-οικονομικό χαρακτήρα υπήρχαν από την αυγή της ανθρώπινης ιστορίας και σχεδόν σε κάθε κοινωνία και κάθε εποχή (Ζάννης, 2002).

Σύμφωνα με τον Rifkin (αναφέρεται από τους Καπογιάννη-Νικολόπουλο, 2011) οι συνθήκες της οικονομικής παγκοσμιοποίησης ωθούν σε ένα νέο δικτυακό και συνεργατικό μοντέλο και με

πολιτικές προεκτάσεις. Ενώ δεν λείπει ο κίνδυνος όπως υποστηρίζει ο Λατούς (2008) αυτού του είδους τα πειράματα στο τοπικό επίπεδο να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο της εξαφάνισης αργά ή γρήγορα ή της ενσωμάτωσης στο κυρίαρχο σύστημα της ανάπτυξης και της αγοράς επειδή ακριβώς συνδέονται με πολλούς τρόπους με το τελευταίο.

Η εξέλιξη του «τρίτου» οικονομικού φαινομένου ή τρίτου τομέα (Attas, 2006, σ. 126, Bord, 2008 στους Καπογιάννης- Νικολόπουλος, 2005, 2011) μπορεί να διακριθεί μέσα από την ιστορική εξέλιξή του, σε δύο τύπους: ο πρώτος αναφέρεται στην «κλασική-ιστορική» κοινωνική οικονομία και ο δεύτερος στην αλληλέγγυα ή «εναλλακτική» οικονομία. Σχετικά με τη διαφορά Κοινωνικής Οικονομίας και Αλληλέγγυας ή «εναλλακτικής» Οικονομίας συναντάται στη βιβλιογραφία η άποψη ότι η πρώτη αφορά δραστηριότητες με κοινωνικούς στόχους συμπλέοντας με το υπάρχον κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον ενώ η δεύτερη κάνει επιλογές ως προς τις δραστηριότητες και τις μεθόδους της που έρχονται σε αντίθεση με τις όποιες νέο-φιλελεύθερες λογικές και μεθόδους. Η διάκριση αυτή βρίσκει το έρεισμά της στη σκοπιά βάσει της οποίας η αλληλεγγύη γίνεται αντιληπτή. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο του «Δυνατότητες και δυσκολίες του συνεταιριστικού τρόπου παραγωγής» ο Πέτρος Λινάρδος Ρυλμόν αναφέρει ότι η προσέγγιση της αλληλεγγύης από τη σκοπιά των θεσμών του κοινωνικού κράτους στο πλαίσιο της προστασίας και ανασύστασής τους παραβλέπει τις συνέπειες μιας άκρατης φιλελευθεροποίησης που υποβαθμίζει ή καταστρέφει τις δραστηριότητες του κοινωνικού κράτους. Επιπλέον, ο Pearce J. (2003) στο γράφημα που παράγει προκειμένου να διευκρινίσει την εννοιολογική τους διαφορά υποστηρίζει ότι η κοινωνική οικονομία αναφέρεται συχνά ως ο τρίτος τομέας καταλαμβάνοντας τον κοινωνικό χώρο μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα ενώ η αλληλέγγυα ή «εναλλακτική» οικονομία ορίζεται ρητά στη διασταύρωση του ιδιωτικού, δημόσιου και κοινωνικού χώρου.

3.1.1 «ΚΛΑΣΙΚΗ-ΙΣΤΟΡΙΚΗ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στην «κλασική–ιστορική» κοινωνική οικονομία η οποία εμφανίζεται στα τέλη του 19ου αιώνα και ορίζεται περισσότερο από τους τύπους των καταστατικών της (συνεταιρισμοί, μη κερδοσκοπικές ενώσεις, ταμεία αλληλασφάλισης κ.λπ.), τα οποία εγγυώνται ένα δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας, μη προσωπική ιδιοποίηση ενδεχόμενων κερδών και συλλογικό και αναπαλλοτρίωτο χαρακτήρα του κεφαλαίου (Restakis, 2006).

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η έννοια της κοινωνικής οικονομίας αφορούσε σχεδόν αποκλειστικά στις συνεταιριστικές μορφές οργάνωσης ως εναλλακτικό μοντέλο επιχείρησης, με ιδιαίτερη έμφαση στους πλέον διαδεδομένους παγκοσμίως αγροτικούς συνεταιρισμούς. Οι φορείς που δραστηριοποιούνται σήμερα στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι εκτός από τις επιχειρήσεις συνεταιριστικού τύπου, όπως είναι οι αγροτικοί και αστικοί συνεταιρισμοί, τα διάφορα ταμεία αλληλοβοήθειας, τα διάφορα ταμεία τα οποία οδηγούν σε βελτίωση των παροχών στον τομέα της υγείας ή και των συντάξεων, αλλά και οι ενώσεις, τα σωματεία, τα ιδρύματα, οι μη κυβερνητικές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις.

Εδώ, συχνά «παρεμβατικό» ρόλο παίζει το κράτος –υπό την έννοια της παραχώρησης σ’ αυτές τις οργανώσεις κλασικών αρμοδιοτήτων του, όπως είναι η πρόνοια, επανένταξη κ.λπ. Το κράτος λοιπόν χρησιμοποιεί ως βραχίονα αυτές τις οργανώσεις. Με λίγα λόγια, πρόκειται για τη θεσμοθετημένη κοινωνική οικονομία. Είναι φορείς που έχουν ένα νομοθετικό πλαίσιο, διαφορετικούς τύπους καταστατικών, σύμφωνα με τα οποία δραστηριοποιούνται.

3.1.2 ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ή «ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ» ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Από την άλλη πλευρά, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες του κόσμου σημειώνεται αξιόλογη ανάπτυξη του «ακτιβισμού», της «αυτό-οργάνωσης», της κινητοποίησης και της ενεργοποίησης των πολιτών σε ένα πεδίο κοινωνικο-πολιτικών δράσεων. Συστήνονται άτυπες και τυπικές οργανώσεις, δομές, εταιρικά σχήματα, φορείς, συμπράξεις, ομάδες, συσπειρώσεις, συνέργιες και οργανισμοί που αναλαμβάνουν διάφορες κοινωνικο-οικονομικές και κοινωνικο-πολιτικές πρωτοβουλίες και ασκούν αντίστοιχα κοινωνικο-οικονομικές και κοινωνικο-πολιτικές δράσεις. Σύμφωνα με το τελικό κείμενο των διεθνών συναντήσεων για την παγκοσμιοποίηση της αλληλεγγύης (Κεμπέκ, 9-12 Οκτωβρίου 2001) σε ότι αφορά στις κοινωνικο-οικονομικές δραστηριότητες: "δεν εντάσσονται στη σφαίρα του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα αλλά ούτε ανήκουν στον παραδοσιακό ιδιωτικό (κερδοσκοπικό) τομέα της οικονομίας", σε ότι αφορά στις κοινωνικο-πολιτικές δραστηριότητες: "ο τρίτος τομέας δεν καλύπτει μόνο κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες, ή ακόμα κοινωνικο-πολιτισμικές, αλλά και κοινωνικο-πολιτικές (κοινωνικού μετασχηματισμού)." Από τα ανωτέρω συνάγουμε ότι αυτοί οι φορείς του Τρίτου Τομέα δραστηριοποιούνται σε έναν ενδιάμεσο, σχετικά νεοπαγή και ριζοσπαστικό χώρο, ο οποίος βρίσκεται μεταξύ του δημόσιου τομέα και της οικονομίας της αγοράς ενώ από πολιτικής απόψεως οι οργανισμοί αυτοί αποτελούν εκούσιες, εθελοντικές, συμμετοχικές και αδέσμευτες συσπειρώσεις πολιτών που συγκροτούν ανεξάρτητες δομές, οι οποίες δρουν στο μαζικό χώρο πλήρως αυτονομημένα από τα πολιτικά κόμματα. Γίνεται λόγος λοιπόν για την αλληλέγγυα ή «εναλλακτική» οικονομία η οποία δίνει το βάρος στην αλληλέγγυα φύση των δραστηριοτήτων της (εναλλακτικό-ισοδίκαιο-ηθικό εμπόριο, συστήματα τοπικών συναλλαγών, αλληλέγγυα χρηματοδότηση-αποταμίευση).

3.2 Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΧΩΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑΣ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η παρούσα μελέτη θα υιοθετήσει τη χρήση του συμπυκνμένου όρου «Αλληλέγγυα Κοινωνική Οικονομία» δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνα τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής αλληλεγγύης των «από κάτω». Άλλωστε όπως ο Edwards είχε γράψει «μία έννοια που επιχειρεί να συμπεριλάβει σχεδόν τα πάντα, είναι πολύ πιθανό να μη σημαίνει και τίποτα» (Edwards, 2004)

Η ιδέα και πρακτική της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας αναδύθηκε στη Λατινική Αμερική στα μέσα της δεκαετίας του '80 και άνθισε στα μέσα με τέλη της δεκαετίας του '90 και παραπέμπει σε περισσότερο ριζοσπαστικές πρακτικές, οι οποίες αναδύθηκαν στο πλαίσιο κοινωνικών κινημάτων (π.χ. κατειλημμένα εργοστάσια στην Αργεντινή μετά την κρίση) σε αντιδιαστολή με τον όρο της «κοινωνικής οικονομίας» ο οποίος παραπέμπει στη συνεταιριστική παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης (Defourny and Develtere, 1999).

Η Αλληλέγγυα Κοινωνική Οικονομία συνιστά μια έννοια, ζωντανή και δυναμική, με πολύπλοκα και ποικιλόμορφα χαρακτηριστικά, οικονομικά, πολιτικά και συμβολικά. Πρόκειται για αυτό το κομμάτι που πειραματίζεται με ανταλλαγές, νομίσματα, χαριστικά δίκτυα, ηθικό εμπόριο ενώ αναζητά ανθρώπινες λύσεις, σε μια δύσκολη οικονομική κατάσταση ή ως μια απάντηση ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής. Ορισμένα χαρακτηριστικά που συναντώνται σωρευτικά είναι η εκούσια συμμετοχή των ατόμων και η δημοκρατική έκφρασή τους και η αλληλεγγύη. Στόχος της αλληλέγγυας οικονομίας δεν είναι η κατανάλωση ως αυτοσκοπός αλλά η κάλυψη κατ' αρχήν βασικών αναγκών, μέσω ισοδίκαιης κατανομής των πόρων και σχέσεων αλληλεγγύης. Επίσης, θα πρέπει να τονίσουμε ότι είναι μια οικονομία ήπιων ανθρώπινων και οικολογικών ή αειφορικών μεγεθών, που δραστηριοποιείται σε μικρό τοπικό επίπεδο. Ενώ παράλληλα εκφράζει ένα άλλο αξιακό σύστημα διαφορετικό από το σύστημα αξιών της καπιταλιστικής κερδοσκοπικής οικονομίας (Νικολόπουλος, 2001).

Για κάποιους θεωρητικούς, η αλληλέγγυα κοινωνική οικονομία ξεκινά με έναν επαναπροσδιορισμό του ίδιου του οικονομικού χώρου (Miller & Albert, 2009). Η επικρατούσα νεοκλασική θεωρία αντιλαμβάνεται την οικονομία ως τον μοναδικό χώρο στον οποίο οι οικονομικοί δρώντες (εταιρείες ή άτομα) επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν το κέρδος τους στο

πλαίσιο της ανεπάρκειας των πόρων. Σε αντίθεση, η αλληλέγγυα κοινωνική οικονομία υιοθετεί μια πλουραλιστική και πολιτισμική οπτική της οικονομίας ως ένα πολύπλοκο πεδίο κοινωνικών σχέσεων στο οποίο άτομα, κοινότητες και οργανισμοί δημιουργούν συνθήκες διαβίωσης μέσω πολλών διαφορετικών μέσων, πρωτοβουλιών και προσδοκιών και όχι μόνο και αποκλειστικά την μεγιστοποίηση του ατομικού οφέλους. Γι'αυτό και στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας η αλληλέγγυα κοινωνική οικονομία προτείνεται ως αντισταθμιστικός παράγοντας αλλά και ως βασικό κλειδί τόσο στην ενεργοποίηση όσο και στην αντίδραση του αστικού και αγροτικού πληθυσμού στις επικρατούσες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες.

Εφόσον μια οικονομική κρίση είναι κατ'αρχάς η ρήξη ενός οικονομικού και κοινωνικού συστήματος τότε η πιο αποτελεσματική απάντηση σε μια κρίση είναι η ανοικοδόμηση των σχέσεων ανάμεσα στους οικονομικούς παράγοντες, η διατύπωση των κοινών τους αξιών και οι νέες δημόσιες παρεμβάσεις (Alain Touraine, 2010). Άλλωστε, το πρώτο πράγμα που μας διδάσκει η ιστορία σχετικά με τους συνεταιρισμούς, τις κοινωνίες και ενώσεις αλληλοβοήθειας είναι ότι γεννήθηκαν εξαιτίας πιέσεων που προέρχονταν από ουσιαστικές ανάγκες που δεν καλύπτονταν και παράλληλα κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα. Πιο συνοπτικά, οι Defourny και Develtere, (1999) αναφέρουν ότι η εμφάνισή τους ανταποκρίνεται σε μια «κατάσταση αναγκαιότητας» η οποία κινητοποιεί την επικράτηση και λειτουργία τους.

Επίσης, σύμφωνα με τον Νικολόπουλο (2001) “η ανάγκη είναι η οικονομική κρίση και οι συνέπειές της αλλά όχι μόνο. Ενδέχεται να είναι και μια μεταστροφή των νοοτροπιών και συμπεριφορών των πολιτών προς μια “υπευθυνοποίηση” (responsabilisation), υπό το βάρος ενός υπέρμετρα μεγεθυνσιακού συστήματος (υπερπαραγωγισμού, υπερκαταναλωτισμού και κακοχρησίας)”

Από τα όσα ήδη αναφέρθηκαν προκύπτει ότι η Ανθεκτικότητα σε αδικίες των συστημάτων εξουσίας και η παρουσίαση εναλλακτικών λύσεων στο μακροοικονομικό επίπεδο είναι πολύ σημαντική. Ωστόσο, εξίσου σημαντικό είναι το έργο της κατασκευής εναλλακτικών λύσεων οι οποίες συνιστούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: η διαμόρφωση ενός τρόπου ζωής που να είναι ταυτόχρονα δίκαιος και βιώσιμος (Lewis, 2007).

Η ενέργεια και η αντοχή για να ευδοκιμήσει ένα διαφορετικό είδος οικονομίας πιο συχνά γεννιούνται σε περιβάλλοντα όπου η διαβίωση, ή η κοινότητα, ή οι συνέπειες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι πιο έντονα αισθητές. Στους δύσκολους καιρούς, ο υπερ-ατομικισμός είναι σημάδι παθητικότητας. Η επέκταση μιας σειράς πειραματισμών και καινοτομιών με τις οποίες ερχόμαστε σε επαφή είναι αποτέλεσμα των αναταραχών έναντι του συστήματος και των μετέπειτα συσχετίσεων, αλληλεπιδράσεων και συνεργασιών των στοιχείων του (Lewis, 2007).

3.2.1 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ Ή ΚΟΙΝΗ ΜΟΙΡΑ: ΣΥΣΤΑΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στην πραγματικότητα, η ιστορία της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας μας διδάσκει ότι οδηγείται από μια δύναμη εξαιρετικά ζωτικής σημασίας: η συμμετοχή σε μια κοινωνική ομάδα ενωμένη με μια συλλογική ταυτότητα ή κοινή μοίρα όπως αυτή συναντάται στο περιεχόμενο της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου (Defourny J. and Develtere P., 1999). Τα καίρια στοιχεία για την ανακάλυψη ενός νέου δρόμου είναι η αύξηση της τοπικής και περιφερειακής ανθεκτικότητας και η αυτάρκεια. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από τον επανακαθορισμό του πεδίου της αντίληψής μας σε νέες δυνατότητες κάλυψης των αναγκών μας, την αναζήτηση στρατηγικών δρόμων για την επανασύνδεση με τον “Άλλον” και την ισορροπία με το περιβάλλον και τέλος την ενδυνάμωση της τοπικής και περιφερειακής δράσης για την αντιμετώπιση ισχυρών συμφερόντων (Lewis & Conaty, 2009)

Μια σειρά παραδειγμάτων σε παγκόσμια κλίμακα έχουν αναδείξει ακόμα πιο καθαρά τη σημασία της συλλογικής ταυτότητας ως βασικό παράγοντα στην επέκταση του φαινομένου της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας. Για παράδειγμα, περίπου εκατό χρόνια πριν, το συνεταιριστικό κίνημα Desjardins στο Κεμπέκ δημιούργησε πολλές αγροτικές πιστωτικές ενώσεις, που εξακολουθούν να αποτελούν το κύριο τραπεζικό δίκτυο στην Belle Provence. Αυτό μπορεί να οφείλεται στη βούληση ενός ολόκληρου λαού για την υπεράσπιση της γαλλόφωνης και καθολικής ταυτότητας του ενώπιον της αγγλοσαξονικής προτεσταντικής κυριαρχίας που επικράτησε σε όλη τη Βόρεια Αμερική. Στο Βέλγιο, η ιστορία των γεωργικών συνεταιρισμών της Φλάνδρας, οι οποίοι εξακολουθούν να είναι πολύ ισχυροί ακόμα και σήμερα, μπορεί να γίνει

κατανοητή με παρόμοιο τρόπο: οι μικροί αγρότες, οι οποίοι μιλούσαν μόνο τη φλαμανδική, προσπάθησαν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους και ταυτόχρονα να επιβεβαιώσουν την ταυτότητά τους σε ένα περιβάλλον κυριαρχούμενο από μια γαλλική αστική τάξη (Defourny and Develtere, 1999).

Στην πραγματικότητα, αυτές οι εικόνες βασίζονται σε κοινά συστήματα πεποιθήσεων (όπως το κίνημα Kibbutz, οι προτεσταντικές κοινότητες Hutterite και οι τοπικές ή εθνικής ταυτότητας κοινότητες στη Λατινική Αμερική). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η επιβεβαίωση της ταυτότητας των Βάσκων ενώπιον της καστιλιάνικης ηγεμονίας αποτελεί θεμελιώδη δύναμη στη γέννηση και ανάπτυξη του συνεταιριστικού συγκροτήματος Mondragón , παράλληλα με την τεράστια ανάγκη για τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση (Defourny and Develtere, 1999).

Σύμφωνα με τους Defourny και Develtere (1999) στις περιοχές του Νότου οι προσπάθειες των κυβερνήσεων να οικοδομήσουν έναν εξκυβερνητικό συνεργατικό τομέα όπου θα συμμετείχαν δημόσιοι υπάλληλοι δεν μπόρεσαν να αντικαταστήσουν την σύμπραξη μελών-εθελοντών. Η προσέγγιση της “top-down” προσέγγισης επικρίθηκε έντονα στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '70. Τα συνεργατικά προγράμματα αντιμετώπιζαν σοβαρά οικονομικά και οργανωτικά εμπόδια, έτσι ώστε όταν οι αρχές επιδίωξαν την κινητοποίηση τοπικών πόρων , οι προσπάθειες δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η έλλειψη συλλογικής ταυτότητας και κοινών πεποιθήσεων αναδεικνύονται σε παράγοντες καθοριστικούς για την ανάληψη συλλογικής δράσης και κατ' επέκταση την επιτυχία των παραδειγμάτων κοινωνικής οικονομίας.

Το κοινωνικό κεφάλαιο⁴ αποτελεί κρίσιμο εννοιολογικό εργαλείο για την ενδυνάμωση της έννοιας του πολίτη και την οικοδόμηση της κοινωνίας των πολιτών, ενσωματώνοντας νόρμες εμπιστοσύνης και ανταποδοτικότητας και διευκολύνοντας με αυτόν τον τρόπο την επίτευξη συλλογικής δράσης μεταξύ ατομικών φορέων δράσης (Παρασκευόπουλος, 2001). Όπως

---

⁴ Χρησιμοποιούμε την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου με βάση την προσέγγιση του Putnam (2000) ο οποίος δίνει έμφαση στην ανάπτυξη στενών δεσμών και σχέσεων εμπιστοσύνης, καθώς και εκδηλώσεων όπως ενεργού ανάμειξης στα κοινά και εθελοντικής προσφοράς, κ.α., ως μορφών κοινωνικής δράσης ανάμεσα στα μέλη κοινωνικών δικτύων (πολίτες, οικογένειες, εθελοντικοί οργανισμοί, οργανώσεις) που δημιουργούν ένα σημαντικό δυναμικό στις σύγχρονες κοινωνίες με θετικές συνέπειες γι' αυτές σε κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο.

αναφέρει ο Granovetter στο άρθρο του «Η ισχύς των ασθενών δεσμών» η κοινωνία δεν χρειάζεται μόνο «ισχυρούς δεσμούς» μεταξύ συγγενών και φίλων, αλλά επίσης άφθονους και ρευστούς «ασθενείς δεσμούς» μεταξύ απλών γνωστών. Όχι μόνο δεν είναι τετριμμένοι, αλλά οι ασθενείς αυτοί δεσμοί είναι οι «γέφυρες» μεταξύ «σφιχτά συνυφασμένων ομάδων στενών φίλων» και έτσι λειτουργούν ως αγωγοί ιδεών και τάσεων. Τα κοινωνικά συστήματα που διαθέτουν ασθενείς δεσμούς θα κατακερματίζονται και δεν θα έχουν συνοχή», υποστήριξε ο Granovetter.

Η επέκταση, λοιπόν, της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας καθώς και η σύσταση των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας προϋποθέτουν τον εντοπισμό των «ασθενών δεσμών» οι οποίοι ενισχύουν και διευκολύνουν τη διασύνδεση μεταξύ πολλών και διαφορετικών υποομάδων.

Σύμφωνα με τους Καραμέτου & Αποστολόπουλο (2011) περιοχές και περιφέρειες που διαθέτουν υψηλό απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου αποδεικνύονται λιγότερο ευάλωτες και παρουσιάζουν μεγαλύτερες δυνατότητες προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα τις ασκούμενες, από την οικονομική κρίση, πιέσεις και να επιτύχουν υψηλά επίπεδα ευημερίας και αλληλεγγύης, σε σύγκριση με περιοχές και περιφέρειες που διαθέτουν χαμηλό δείκτη εμπιστοσύνης και αδύναμη κοινωνία πολιτών. Άλλωστε έχει ήδη διασαφηνιστεί ότι οι κοινωνικοί πόροι της Ανθεκτικότητας, όπως το κοινωνικό κεφάλαιο, διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο για την ικανότητα ενός κοινωνικο-οικολογικού συστήματος να προσαρμοστεί και να διαμορφώσει την αλλαγή (Folke, 2006). Ενώ, επίσης, σύμφωνα με τους Schouten, et al., (2009) το κοινωνικό κεφάλαιο καθορίζει σε κάποιο βαθμό την ικανότητα προσαρμογής ενός συστήματος με αποτέλεσμα να ενισχύει την ανθεκτικότητά του.

Από τα ανωτέρω καθώς και σύμφωνα με τους Καραμέτου & Αποστολόπουλο (2011), από το κοινωνικό κεφάλαιο εξαρτάται κάθε βιώσιμη προοπτική, δεδομένου ότι κάθε διαδικασία κοινωνικού μετασχηματισμού απαιτεί δρώντα υποκείμενα που καινοτομούν και οικοδομούν ενεργές κοινότητες. Ειδικά, σε μια περίοδο στενότητας οικονομικών πόρων και, ενδεχομένως, έντονων κοινωνικών διεργασιών, είναι κρίσιμης σημασίας οι τοπικές κοινωνίες να βρουν μια φόρμουλα συνεργασίας, να «δουλέψουν» πάνω στα δυνατά τους σημεία και να «συμβαδίσουν».

3.2.2 ΠΕΡΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΣ

Στο έργο του ο Τζον Μέυναρτ Κέυνς (1936) « Η Γενική θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος» γράφει χαρακτηριστικά: «Οι ορθές ή λανθασμένες ιδέες των φιλοσόφων της οικονομίας και της πολιτικής έχουν μεγαλύτερη σημασία απ' ότι πολλοί νομίζουν. Για την ακρίβεια, οι ιδέες αυτές κυβερνούν σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα τον κόσμο». Στο προσκήνιο έρχονται επίσης και εκείνες οι θεωρίες του Καρλ Πολάνυ, Ούγγρου στοχαστή που απέδειξε το 1943 ότι δεν υπάρχει ένα αόρατο χέρι το οποίο καθοδηγεί τις αγορές. «Αν επιτραπεί στον μηχανισμό της αγοράς ο ρόλος του μοναδικού ρυθμιστή της μοίρας των ανθρώπων και της φυσικής τους εξέλιξης, το αποτέλεσμα θα είναι η κοινωνική κατάρρευση» έγραφε στο βιβλίο του «Ο μεγάλος μετασχηματισμός» (Polanyi, 2001).

Στον πυρήνα της, η αλληλέγγυα οικονομία απορρίπτει την μια και μοναδική λύση, το ένα και μοναδικό σχέδιο υιοθετώντας αντί γι' αυτό μια οπτική όπου η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη θα πρέπει να λαμβάνει χώρα από κάτω προς τα πάνω ποικιλοτρόπως και δημιουργικά ειδομένη από εκείνους οι οποίοι επηρεάζονται περισσότερο (Miller, 2010).

Η Carola Reintjes μέλος της ισπανικής ένωσης ισοδίκαιου εμπορίου Iniciativas de Economía Alternativa y Solidaria (IDEAS) υποστηρίζει «η αλληλέγγυα οικονομία δεν είναι ένας τομέας της οικονομίας αλλά μια εγκάρσια προσέγγιση που περιλαμβάνει σειρά πρωτοβουλιών σε όλους τους τομείς». Επιπλέον, στο άρθρο του “Other Economies are Possible” ο Miller (2006) αναφέρεται στα λόγια του Marcos Arruda μέλος του Δικτύου Αλληλέγγυας Οικονομίας της Βραζιλίας λέγοντας ότι « η αλληλέγγυα οικονομία δεν προκύπτει από διανοητές, στοχαστές και ιδέες αλλά είναι το αποτέλεσμα συγκεκριμένης ιστορικής πάλης του ανθρώπινου είδους να ζήσει και να εξελιχθεί σαν άτομο και σαν συλλογικότητα. Παρομοίως, ο Miller στο ίδιο άρθρο του παραθέτει τον Henri de Roche, έναν άλλο υπέρμαχο της Αλληλέγγυας οικονομίας, επισημαίνοντας ότι «ο παλιός συνεργατισμός ήταν μια ουτοπία σε αναζήτηση της πρακτικής του και ο νέος συνεργατισμός είναι μια πρακτική σε αναζήτηση της ουτοπίας της».

Επίσης, οι λεγόμενοι “πράσινοι οραματιστές” μεταξύ των οποίων και οι Lewis και Conaty (2009) ισχυρίζονται ότι οι παγκόσμιες προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε απαιτούν μια ριζοσπαστική μετάβαση από μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία της ανάπτυξης οδηγούμενη από αυξανόμενα επίπεδα χρέους σε ένα συνασπισμό αποκεντρωμένων, κοινωνικών και οικολογικών οικονομιών. Οι συνήθεις μέχρι σήμερα τακτικές δεν αποτελούν πλέον επιλογή καθώς δεν εξασφαλίζουν την πολυπόθητη βιωσιμότητα. Άλλωστε, οι συγκλίνουσες τάσεις της κλιματικής αλλαγής, της εξάντλησης του πετρελαίου και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης είναι σε πορεία σύγκρουσης με το κυρίαρχο μοντέλο παγκοσμιοποίησης. Από την άλλη βέβαια υπάρχουν και εκείνοι που αντίκεινται σε μια οπτική αλλαγής οικονομικού προτάγματος που θα εστιάζει σε πιο ανθεκτικές και αυτόνομες τοπικές και περιφερειακές οικονομίες. Ενώ παράλληλα, από τη συζήτηση δεν απουσιάζουν και εκείνοι οι οποίοι θα υποστηρίξουν ότι πρόκειται για μια τοπική εκδοχή του προστατευτισμού.

Οι Lewis και Conaty απαντούν σε αυτή την τοποθέτηση υποστηρίζοντας ότι η σημασία των αγορών και της τεχνολογίας δεν αντιτίθεται στην θέση τους αλλά η αμφιβολία τους έγκειται στους σκοπούς που εξυπηρετούν καθώς και στον τρόπο που αναπτύσσονται. “Η επιστροφή στο τοπικό” δεν είναι επιθυμητή σύμφωνα με τον Massimo De Angelis (DeAngelis, 2002). Πρώτον, θα σηματοδοτούσε τον εξαναγκασμό προς συμμόρφωση των αναγκών σύμφωνα με τοπικούς κανόνες και παραδόσεις που αντανακλούν συνθήκες και σχέσεις εξουσίας μιας άλλης εποχής. Με αυτή την έννοια, η υπερ-τοπικότητα αναδύεται σε “βαλβίδα ασφαλείας” καθώς προσφέρει τη δυνατότητα εφεύρεσης προοδευτικών τρόπων άρθρωσης των καλών στοιχείων της τοπικότητας σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα της υπερ-τοπικότητας.

Απέναντι σε όλα αυτά τα κινήματα και πρωτοβουλίες που εμφορούνται από τις αρχές και αξίες της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας, μπορεί κανείς να διακρίνει την επείγουσα έκκληση για μια αλλαγή παραδείγματος πέρα από μια παγκόσμια κοινωνία πολωμένη γύρω από τον πλούτο, το εισόδημα, την εξουσία. Σύμφωνα με τον Shane Hughes (2012) «βρισκόμαστε ανάμεσα στο παλιό σύστημα που δεν λειτουργεί πια και σε ένα νέο που παλεύει να αναδυθεί» και συνεχίζει λέγοντας ότι «με τον έναν ή τον άλλο τρόπο βρισκόμαστε στη μέση μιας αλλαγής και η ερώτηση είναι “πόσο μεγάλη” και “προς τα πού” θα είναι». Στο πλαίσιο αυτό, η αλληλεγγύη είναι

διατυπωμένη γύρω από την άποψη της κοινωνικής και πολιτικής αλλαγής και τις αξίες που επικαλούνται την ανθρώπινη και οικολογική επιβίωση (Lewis, 2007).

4. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ: ΤΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ «ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ» ΣΤΟ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

---

*«Τί σταμάτησε αυτά τα κινήματα ψυχής που αξιώθηκε και έφτασαν ως τις κοινότητες;
Ποιός καπάκωσε μια τέτοιου είδους αρετή, που μπορούσε μια μέρα να μας οδηγήσει
σ'ένα ιδιότυπο, κομμένο στα μέτρα της χώρας μας πολίτευμα;
Όπου κοινοτικό αίσθημα να συμπίπτει με εκείνο των αρίστων;
Τί έγινε η φύση που μαντεύουμε αλλά δεν τη βλέπουμε;
Ο αέρας που ακούμε αλλά δεν τον εισπνέουμε;»*

Οδυσσέας Ελύτης, 1990
“Τα δημόσια και τα ιδιωτικά”, Ίκαρος

Η εμπάθυνση του χρέους και των συνεπαγόμενων δομικών προγραμμάτων προσαρμογής που επιβάλλονται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες του εξωτερικού έχουν επιφέρει σημαντικές περικοπές του εισοδήματος και μείωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Επιπλέον, το κυρίαρχο αγροτο-διατροφικό σύστημα επιτρέπει την παρέμβαση των μεσαζόντων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών, προκαλώντας ανισότητες τόσο στο εισόδημα των παραγωγών όσο και στην αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Οι συνθήκες αυτές, ωθούν όλο και μεγαλύτερα κομμάτια της κοινωνίας στην Ανθεκτικότητα και αναζήτηση ποικίλων εναλλακτικών τρόπων επιβίωσης αναπτύσσοντας και ενδυναμώνοντας δημιουργικούς, αυτόνομους και σε τοπικό επίπεδο τρόπους κάλυψης βασικών αναγκών τους.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο διευκρινίστηκε πως κύριο έργο της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας είναι ο προσδιορισμός μιας σειράς πρακτικών –συχνά μη ορατών ή στο περιθώριο της κυρίαρχης οπτικής- η οποία υιοθετεί τη συνεργασία, την αξιοπρέπεια, την ισότητα, την αυτοδιάθεση (self-determination) και τη δημοκρατία. Από την άλλη, οι αξίες και οι αρχές της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας συναντούν την πρακτική τους εφαρμογή σε μια διαφορετική αντίληψη οργάνωσης της οικονομίας, όπως αυτή εκφράζεται από τα Εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες». Η κερδοσκοπική λογική των μεσαζόντων με τις όποιες συνέπειες στη βιωσιμότητα παραγωγών και καταναλωτών είναι το ζήτημα που θα εξετάσει το παρόν κεφάλαιο αναδεικνύοντας την ανάγκη σύστασης εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες». Ως απάντηση λοιπόν, φαίνεται να προβάλλει η λογική της επανατοπικοποίησης όχι μονάχα της παραγωγής αλλά κυρίως της διανομής προς τους καταναλωτές αξιώνοντας την μετατόπιση του κέντρου βάρους στο τοπικό επίπεδο και στις διάφορες μορφές του εναλλακτικού αγροτοδιατροφικού συστήματος.

Στο παρόν κεφάλαιο, θα δοθούν όλες εκείνες οι απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να διευκρινιστούν οι συνθήκες που ενθαρρύνουν την ανάδυση ενός εναλλακτικού τρόπου οργάνωσης της οικονομίας στη βάση του ηθικού-ισοδίκαιου εμπορίου, της προστασίας του περιβάλλοντος και της επανατοπικοποίησης με έμφαση στον ρόλο του μεσάζοντα. Ενώ, στη συνέχεια, θα αναδειχθεί η ανθεκτικότητα του συστήματος μέσω της επανατοπικοποίησης των διατροφικών συναλλαγών. Μελετάται, λοιπόν, ιδιαιτέρως τόσο η συμβολή της επανατοπικοποίησης στην ανάδειξη νέων μορφών οργάνωσης της οικονομίας μεταξύ αυτών και

των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες», όσο και η σημασία της στη βιωσιμότητα των αγροτικών και αστικών πληθυσμών. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την διεξοδική καταγραφή των χαρακτηριστικών στοιχείων που συναπαρτίζουν τα Εναλλακτικά Δίκτυα Οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» και τα οποία θα μελετηθούν και θα αναλυθούν ώστε να αποτελέσουν το θεωρητικό πλαίσιο για την μελέτη στο επόμενο κεφάλαιο του «Κινήματος της Πατάτας» όπως αυτό συναντάται και δρα στην περιοχή της Κατερίνης του Ν. Πιερίας.

4.1 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΝΑΔΥΣΗΣ ΕΝΟΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΖΟΝΤΩΝ

Η αγροτική παραγωγή πια δεν γίνεται αντιληπτή ως κομμάτι της φύσης, αλλά ως εκμεταλλεύσιμο προϊόν, με επιπτώσεις στα αγροτικά οικοσυστήματα και τη βιοποικιλότητα (Viljoen, 2005). Η αλυσίδα παραγωγής τροφίμων στηρίζεται σε μια σειρά από στάδια που κάνουν αναγκαία την ύπαρξη των «ενδιάμεσων», όπως μεταφορείς, εταιρίες επεξεργασίας και συσκευασίας, διανομείς και εμπόρους λιανικής πώλησης, οι οποίοι επωφελούνται από το εμπόριο τροφίμων. Αποτέλεσμα μιας διαδικασίας με τόσα στάδια είναι η αύξηση της τιμής του τελικού εμπορεύματος χωρίς να επωφελούνται οι παραγωγοί. Ενδεικτικό είναι ότι π.χ. στη Βρετανία οι μεγαλύτεροι έμποροι λιανικής πώλησης τροφίμων ελέγχουν πάνω από το 80% των τροφίμων που πωλούνται (Viljoen, 2005), ελέγχοντας έτσι και τις τιμές. Παρόμοιες είναι οι συνθήκες που επικρατούν και στην Ελλάδα αναφορικά με τις τιμές των προϊόντων που πωλούν οι παραγωγοί και αγοράζουν οι καταναλωτές. Είναι γεγονός πως η ελληνική αγορά κυριαρχείται από τους μεσάζοντες οι οποίοι παρεμβαίνουν μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών και εκμεταλλεύονται την από τη «φύση» της, λόγω του μικρού μεγέθους της χώρας μας, ολιγοπωλιακή διαμόρφωση της ελληνικής αγοράς προκειμένου να αποκομίζουν υπερκέρδη. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται τεράστιο άνοιγμα της «ψαλίδας» ανάμεσα στις τιμές παραγωγού - καταναλωτή για τα κηπευτικά και τα φρούτα (Κολώνας, 2013). Οι χονδρέμποροι και άλλοι ενδιάμεσοι διακινητές αποκομίζουν μεγάλα κέρδη, την ίδια στιγμή που τα νοικοκυριά και οι αγρότες μετρούν απώλειες στα εισοδήματά τους. Με υπερδιπλάσιες τιμές φτάνουν στους πάγκους των λαϊκών αγορών και των οπωροπωλείων βασικά κηπευτικά και φρούτα, με αποτέλεσμα οι μεσάζοντες να αποκομίζουν μεγάλα κέρδη και οι καταναλωτές να πληρώνουν πανάκριβα τα αγροτικά προϊόντα. Επιπλέον, με δεδομένη την απουσία ουσιαστικής παρέμβασης από γεωργικούς συνεταιρισμούς, η παρούσα κατάσταση οδηγεί σε αύξηση του κόστους μεταφοράς και δημιουργεί ένα πεδίο δράσης και κερδοφορίας για τους μεσάζοντες (Κουλιέρης, 2013).

Ο σύγχρονος τρόπος αγροτικής παραγωγής, εκτός από το περιβαλλοντικό κόστος έχει υποστεί κριτικές και για το κοινωνικό. Καταστρέφει τους μικρούς παραγωγούς οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα να παράγουν αρκετά φτηνά και σε ποσότητες ικανοποιητικές, προς όφελος της συγκεντροποιημένης βιομηχανοποιημένης παραγωγής. Μέσω του επιχειρήματος της «ελεύθερης

αγοράς»⁵ επιτεύχθηκε αφενός η απορρύθμιση του αγροτικού τομέα στις χώρες του Βορρά και αφετέρου το άνοιγμα των αγροτικών περιοχών του Νότου στις αγορές. Οι παραγωγοί στις ανεπτυγμένες χώρες δεν είναι γενικά σε θέση να ανταγωνιστούν το πολύ χαμηλό κόστος εργασίας στις αναπτυσσόμενες και εγκαταλείπουν την απασχόληση τους στον πρωτογενή τομέα. Από την άλλη, οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν στραφεί από την παραγωγή τροφίμων για την τοπική αγορά στην παραγωγή εξαγωγικών προϊόντων με προορισμό τη Δύση και ζωοτροφών για τις μονάδες εντατικής κτηνοτροφίας, στα πλαίσια εθνικών και διεθνών πολιτικών. Ως αποτέλεσμα, εξαρτώνται από τις εισαγωγές βιομηχανοποιημένων τροφίμων από των ανεπτυγμένο κόσμο και καθίστανται ευάλωτες στις διακυμάνσεις των τιμών στη διεθνή αγορά.

Επιπλέον, έχει υπάρξει μεγάλη κριτική στις πρακτικές των πολυεθνικών εταιρειών, που περιλαμβάνουν από βίαιες καταπατήσεις γης μέχρι και την κατοχύρωση πατέντας στους σπόρους (Shiva, 2000), που μετατρέπουν τους παραγωγούς σε καταναλωτές, τους καθιστούν εξαρτώμενους, ενώ καταστρέφουν τις τοπικές αγορές. Στην ισχυρή επικράτηση αυτού που περιγράφεται ως συμβατικό⁶ αγροδιατροφικό μοντέλο κάνει την εμφάνισή του εκείνο του Εναλλακτικού.

Ως Εναλλακτικό Αγροδιατροφικό Σύστημα «ορίζεται ένα φαινόμενο που εμπλέκονται άνθρωποι με κοινές ελπίδες και όνειρα, συνδέει παραγωγούς και καταναλωτές παρέχοντας τοπικά, βιώσιμα και δίκαια συστήματα παραγωγής τροφής και καναλιών διανομής συμβάλλοντας στην ανάπτυξη νέων τύπων σχέσεων» (Albrecht et al., 2013, Sonnino and Marsden, 2006).

---

⁵ Μια «ελεύθερη αγορά» είναι μια δομή της αγοράς η οποία έρχεται σε αντίθεση με μια ελεγχόμενη ή ρυθμιζόμενη από το κράτος αγορά. Η έννοια της «ελεύθερης αγοράς» συναντάνται υπό την σκέπη του οικονομικού φιλελευθερισμού ο οποίος έχει ταυτιστεί με μείωση του κρατισμού, περιορισμό των παρεμβάσεων του κράτους στην οικονομία και απελευθέρωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας από τη γραφειοκρατία και τις διοικητικές ρυθμίσεις. Συνοψίζεται συνήθως στη φράση "laissez faire - laissez passer", που θεωρείται το βασικό σύνθημα του ελεύθερου εμπορίου. (wikipedia)

⁶ Ο όρος «συμβατικό» όταν περιγράφουμε τα αγροδιατροφικά μοντέλα/συστήματα αφορά τις συγκρίσεις που γίνονται από τους υπέρμαχους των άλλων αγροδιατροφικών συστημάτων, ευρέως γνωστών ως εναλλακτικά αγροδιατροφικά συστήματα (Wikipedia).

4.2 Η ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΜΟΡΦΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΑΓΡΟΤΟ-ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Η ανάδειξη του εναλλακτικού αγροτο-διατροφικού συστήματος σχετίζεται άμεσα με την Ανθεκτικότητα που διακρίνει το σύστημα ως αποτέλεσμα της επανατοπικοποίησης μιας σειράς δράσεων και διαδικασιών. Άλλωστε ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, ολοένα και περισσότεροι μελετητές μεταφέρουν το πεδίο μελέτης της Ανθεκτικότητας στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (Dawley et al., 2010, Hudson, 2010, Pike et al., 2010). Ως συνέπεια, άνθρωποι από όλο τον κόσμο έχουν αρχίσει να κινητοποιούνται προβάλλοντας νέες αγροτο-διατροφικές πρωτοβουλίες και εναλλακτικούς τρόπους οργάνωσης της οικονομικής δραστηριότητας σε τοπική κλίμακα έναντι εκείνης του τρέχοντος οικονομικού συστήματος.

Η έννοια της επανατοπικοποίησης αποτελεί μια περιεκτική εναλλακτική πρόταση διεκδικώντας την επιστροφή του οικονομικού και του πολιτικού κέντρου βάρους στο μικρό, τοπικό επίπεδο αξιώνει αυθεντικότερη δημοκρατία, περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα για τις ανθρώπινες κοινωνίες. Στο προσκήνιο έρχεται λοιπόν, η έννοια του τοπικού ως κλειδί μιας στρατηγικής με στόχο την αλλαγή της ισορροπίας δυνάμεων στο αγροτοδιατροφικό σύστημα μέσω της «επανατοπικοποίησης». Οι στρατηγικές επανατοπικοποίησης βασίζονται στην οικοδόμηση δικτύων παραγωγής-κατανάλωσης γύρω από ειδικές έννοιες και στόχους. Η επανατοπικοποίηση εμφανίζεται ως ένα σύνολο από στρατηγικές που επιδιώκουν να επανασχεδιάσουν τις τοπικές κοινότητες ώστε να είναι πιο ενεργειακά ανεξάρτητη και βιώσιμη, να παράγουν περισσότερα τρόφιμα σε τοπικό επίπεδο, και να αποκατασταθεί μια αίσθηση της κοινότητας. Η επανατοπικοποίηση διακρίνεται σε τρεις μορφές (Brunori, 2007): τη συμβολική, όπου οι καταναλωτές είναι ενήμεροι για την προέλευση του προϊόντος η οποία προσδίδει παράλληλα στο προϊόν συγκεκριμένες ιδιότητες, τη φυσική, η οποία σχετίζεται με την ολοένα και μεγαλύτερη ζήτηση των καταναλωτών για τοπικά προϊόντα ενθαρρύνοντας την τοπικοποίηση ή επανατοπικοποίηση τμημάτων της παραγωγικής διαδικασίας εντός οριοθετημένων περιοχών παραγωγής και τέλος την σχεσιακή, η οποία αφορά μια ποικιλία πρωτοβουλιών από «τα κάτω προς τα πάνω» και η οποία χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη τοπικών δικτύων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών.

Οι εγγενείς αδυναμίες, τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα που έχει δημιουργήσει αυτό το οικονομικό σύστημα και οι αντιστάσεις των υποκειμένων έχουν φέρει στο προσκήνιο πρωτοβουλίες που κινούνται εκτός της κυρίαρχης αφήγησης ή προσπαθούν να αντιταχθούν σε αυτή. Οι εναλλακτικές που προβάλλονται είτε προτείνονται μέσα από τη συγκρότηση κινημάτων με συγκεκριμένες διεκδικήσεις είτε αποτελούν στρατηγικές επιβίωσης ή και τα δύο ταυτόχρονα. Εστιάζουν στην εναντίωση στα κυρίαρχα πολιτισμικά πρότυπα που περιβάλλουν την αγροτική οικονομία, καθώς και στις πολιτικές και οικονομικές επιλογές κρατών και εταιρειών. Αποτελούν στροφή από τον συμβατικό και βιομηχανοποιημένο αγροδιατροφικό τομέα σε ένα σύστημα που βασίζεται στον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων υποκειμένων και την αυξημένη σημασία του τόπου (Marsden & Sonnino, 2006). Αυτού του είδους οι πρωτοβουλίες λαμβάνουν χώρα σε ένα τοπικό επίπεδο και επιδιώκουν να ενσωματώσουν έννοιες όπως «ποιότητα», «διαφάνεια» και «τοπικότητα» προβάλλοντας έτσι μια «οικονομία των ποιοτήτων» (Whatmore et al., 2003). Έτσι, τα εναλλακτικά δίκτυα που συγκροτούνται διαμορφώνουν τόσο έναν λόγο για τη διατροφή όσο και νέες γεωγραφίες της παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης των τροφίμων, υπονοώντας και διαφορετικές συσχετίσεις και μορφές χωρικής οργάνωσης των τόπων παραγωγής και των τόπων κατανάλωσης.

Τα κινήματα για τη διατροφή στις χώρες της Δύσης, τα οικολογικά κινήματα, οι αντιστάσεις των παραγωγών της περιφέρειας, οι πρωτοβουλίες καταναλωτών και εστιάζουν στα προβλήματα που δημιουργεί το κυρίαρχο σύστημα, άλλοτε αμφισβητώντας τους σκοπούς και τα κίνητρα των μεγάλων εταιρειών, άλλοτε τις θεσμικές ρυθμίσεις και το ρόλο του κράτους και άλλοτε τις κοινωνικές σχέσεις που αποτελούν τα θεμέλιά του.

Τις τελευταίες δεκαετίες ένας αριθμός εναλλακτικών αγροτο-διατροφικών κινημάτων και πρωτοβουλιών αναδύονται σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης ποικίλων οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων καθώς και ανισοτήτων και κρίσεων που συνδέονται με το υπάρχον αγροτο-διατροφικό σύστημα.

Η δύναμη των εναλλακτικών κινημάτων και πρωτοβουλιών έγκειται εν μέρει στον τρόπο που συνδέονται μεταξύ τους δημιουργώντας πολυδιάστατες προκλήσεις στο κυρίαρχο αγροτοδιατροφικό σύστημα καθώς και συμβάλλοντας στη δημιουργία εναλλακτικών δικτύων

οικονομίας. Η ουσιαστική σημασία των εναλλακτικών αυτών πρωτοβουλιών αφορά στην αμφισβήτηση των καθιερωμένων σχέσεων εντός του συμβατικού αγροτο-διατροφικού συστήματος στέλνοντας παράλληλα ένα μήνυμα στους δρώντες εκείνους του συστήματος να διαφοροποιήσουν τις δράσεις τους (Kirwan, 2004).

Σε διεθνές επίπεδο συναντώνται μια σειρά εναλλακτικών πρωτοβουλιών μεταξύ των οποίων η οργανική γεωργία, το ηθικό-ισοδίκαιο εμπόριο και τοπικά αγροτο-διατροφικά κινήματα. Στόχος τους είναι να φέρουν πιο κοντά τα δύο υποκείμενα -παραγωγούς και καταναλωτές- και να ελαχιστοποιήσουν την ισχύ των μεσαζόντων. Αυτές οι πρωτοβουλίες συγκροτούν πολλαπλά δίκτυα στο χώρο, βασισμένα τόσο σε νέες όσο και σε παλιές σχέσεις μεταξύ τόπων και υποκειμένων. Πρόκειται για νέες μορφές εμπορίου που αντιπροσωπεύουν έναν νέο τύπο «κοινωνικού συμβολαίου» ανάμεσα στους καταναλωτές που αναζητούν την διασφάλιση τόσο της ποιότητας των προϊόντων όσο και της τιμής τους και στους παραγωγούς που αναζητούν την νομιμότητα (Prigent-Simonin, & Herault- Fournier, 2005). Πιο συγκεκριμένα:

Οργανική γεωργία : Πρόκειται για ένα σημαντικό και επιτυχημένο κομμάτι των εναλλακτικών αγροδιατροφικών κινήματων. Η οργανική γεωργία χαρακτηρίζεται από μειωμένο βαθμό εξάρτησης από χημικές εισροές και ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για διαφάνεια και γνώση. Ενώ, η παρουσία της ενισχύεται όλο και περισσότερο εξαιτίας των οικολογικών πλεονεκτημάτων της μειωμένης χημικής χρήσης, τα οφέλη για την υγεία λόγω μειωμένης χημικής κατανάλωσης, τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν για τους αγρότες καθώς επίσης και τα κοινωνικά οφέλη της αυξημένης διαφάνειας στο αγροτοδιατροφικό σύστημα. Με λίγα λόγια, η οργανική γεωργία με μια πιο ευρεία εναλλακτική οπτική του αγροτο-διατροφικού συστήματος. Ενώ αξίζει να σημειωθεί πως τέτοιες πρακτικές ενθαρρύνουν τους παραγωγούς να μειώσουν την εξάρτησή τους από μεγάλα συγκροτήματα προμήθειας καρπών και λιπασμάτων (Scrinis, 2007).

Ηθικο-ισοδίκαιο εμπόριο: έχει αναδυθεί στο παγκόσμιο αγροτο-διατροφικό σύστημα προκειμένου να συμβάλλει στην ισορροπία μεταξύ της τιμής του προϊόντος και του κόστους παραγωγής του. Χαρακτηρίζεται κυρίως από πιο άμεσα συστήματα συναλλαγών όπου οι παραγωγοί έχουν μεγαλύτερο έλεγχο στις συνθήκες πραγματοποίησης του εμπορίου και μεγαλύτερο ποσοστό κέρδους από την τιμή πώλησης. Ο κύριος σκοπός του Ηθικού-ισοδικαίου

εμπορίου είναι «να μεταμορφώσει τις διεθνείς εμπορικές σχέσεις με τέτοιο τρόπο που οι παραγωγοί σε μειονεκτική θέση να μπορούν οι ίδιοι να ελέγχουν το μέλλον τους, δίκαιες αμοιβές για την εργασία τους, συνέχεια του εισοδήματός τους και αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας και ποιότητας ζωής μέσα από τη βιώσιμη ανάπτυξη”(Wikipedia) . Τα κινήματα ηθικού-ισοδιακίου εμπορίου βασίζονται στη διαφάνεια και στη ροή της πληροφορίας. Γνωστά παραδείγματα προϊόντων ηθικού-ισοδιακίου εμπορίου είναι ο καφές και το κακάο.

Τοπικά αγροτο-διατροφικά κινήματα: Με τον χαρακτηρισμό ως τοπικά αγρο-διατροφικά κινήματα εννοείται ένας τρόπος ομαδοποίησης μιας ευρείας κλίμακας εναλλακτικών αγροτο-διατροφικών πρωτοβουλιών τα οποία γενικά επιδιώκουν, τουλάχιστον εν μέρει, να επαναπροσανατολίσουν ή να ενδυναμώσουν τοπικές μορφές παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης (Scrinis, 2007). Πρόκειται, λοιπόν, για δίκτυα παραγωγής και κατανάλωσης τροφής που στόχο έχουν να είναι γεωγραφικά και οικονομικά προσβάσιμα και άμεσα. Έρχονται σε αντίθεση με το βιομηχανικό σύστημα παραγωγής μέσω της μείωσης του μεταφορικού κόστους και των πιο άμεσων συναλλαγών. Σαν αποτέλεσμα, οι σχέσεις που αναπτύσσονται στα τοπικά αγροτο-διατροφικά συστήματα ενδεχομένως οδηγούν σε μια πιο έντονη αίσθηση εμπιστοσύνης και κοινωνικής συνδεσιμότητας μεταξύ των δρώντων υποκειμένων. Κάποιοι ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν τον αναζωογονητικό για την κοινωνία ρόλο των τοπικών αγροτο-διατροφικών συστημάτων ενισχύοντας παράλληλα την άποψη για τα περιβαλλοντικά τους οφέλη (Scrinis, 2007).

Διαφορετικά είδη τοπικών αγροτο-διατροφικών συστημάτων εντοπίζονται με κριτήριο αν αυτά τοποθετούνται στο αστικό ή αγροτικό πλαίσιο. Σε ένα αστικό περιβάλλον, σχετίζονται περισσότερο με την ανάγκη να παράγουν περισσότερα προϊόντα στις πόλεις ή δημιουργώντας πιο άμεσες σχέσεις με τους παραγωγούς μέσω αγορών μόνο για παραγωγούς ή μέσω των CSAs⁷.

---

⁷ Στο πλαίσιο αυτό, στη Γαλλία ήδη από το 2003, πολλοί κάτοικοι πόλεων συσπειρώνονται και συστήνουν δίκτυα που στηρίζουν τους παραγωγούς της περιοχής τους. Και από αυτήν τη δράση φαίνεται ότι όλοι επωφελούνται. Δεν ερμηνώνει η ύπαιθρος αλλά και οι ίδιοι διατρέφονται με πιο φρέσκα προϊόντα σε καλύτερες τιμές. Η ραχοκοκαλιά αυτής της προσπάθειας ονομάζεται AMAP (Associations for the maintenance of peasant agriculture) ή αλλιώς Ενώσεις για τη Διατήρηση της Αγροτικής Γεωργίας. Πρόκειται για δίκτυα πολιτών και παραγωγών που βασίζονται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και υπευθυνότητα και που καλλιεργούν την απευθείας επικοινωνία μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών χωρίς μεσάζοντες. Σήμερα λειτουργούν περίπου 750 AMAP, οι οποίες εξυπηρετούν περίπου 30.000 οικογένειες. Τα προϊόντα που διοχετεύονται με αυτόν τον τρόπο είναι κυρίως

Στις αγροτικές περιοχές, τα τοπικά αγροτο-διατροφικά συστήματα αφορούν την αναζήτηση τρόπων πρόσβασης σε τοπικά παραγόμενα προϊόντα (Hinrichs, 2000).

Τα τοπικά αγροτο-διατροφικά συστήματα γίνονται αντιληπτά όχι μόνο ως μια προσπάθεια να αντιμετωπιστούν συγκεκριμένα προβλήματα που σχετίζονται με το κυρίαρχο αγροτο-διατροφικό σύστημα αλλά εν γένει ως ένας τρόπος ανάληψης ενός μεγαλύτερου βαθμού ελέγχου της παραγωγής και διανομής των προϊόντων και της επανασύνδεσης με το προϊόν (Scrinis, 2007).

Προς επίρρωση των ανωτέρω, οι μελετητές (Lyson & Green, 1999) υποστηρίζουν ότι η πολυπλοκότητα και η αδιαφάνεια της διατροφικής αλυσίδας υποσκάπτει την δυνατότητα ηθικών σχέσεων μεταξύ των δύο άκρων της αλυσίδας. Η έννοια του τοπικού παίζει σημαντικό ρόλο στις στενότερες και πιο άμεσες σχέσεις μεταξύ ατόμων, προϊόντων και τόπων. Η δημιουργία επανατοπικοποιημένων διατροφικών συστημάτων όπως αυτά που αναφέρθηκαν δίνουν τη δυνατότητα για ενημέρωση και πληροφόρηση των καταναλωτών σχετικά με τις συνθήκες παραγωγής και προέλευσης του προϊόντος. Αυτά τα παραδείγματα μπορούν να ομαδοποιηθούν υπό την προϋπόθεση ότι εισάγουν μια νέα έννοια της προσφοράς υπηρεσίας προς τους ανθρώπους. Οι υπηρεσίες που οργανώνονται με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να αποδοθούν με τον όρο "υπηρεσίες εγγύτητας", υπό τον όρο ότι αντιλαμβανόμαστε την εγγύτητα όχι μόνο χωρικά ή χρονικά αλλά αναφορικά με την υποκειμενικότητα των δρώντων (Laville, 2010). Άλλωστε το τοπικό όπως το αντιλαμβανόμαστε εμείς σήμερα δεν είναι το ίδιο όπως παλιότερα, έχει μετατραπεί στο "τοπικό μέσα στο παγκόσμιο" ("Local-in-Global"). Ο όρος "τοπικό μέσα στο παγκόσμιο" χρησιμοποιήθηκε από τον Piederse (1995) υπονοώντας νέες εμπειρίες και νέες χρήσεις της τεχνολογίας και των πληροφοριακών συστημάτων. Ουσιαστικά μας επιτρέπει να εφεύρουμε προοδευτικούς τρόπους άρθρωσης των καλύτερων στοιχείων της τοπικότητας μαζί με τα καλύτερα στοιχεία του κόσμου που θέλουμε να κερδίσουμε.

φρούτα και λαχανικά αλλά και αβγά και κρέας, ενώ ορισμένα είναι βιολογικά. Το συγκεκριμένο δίκτυο λειτουργεί ως εξής: μία επιτροπή της AMAP (εθελοντές-καταναλωτές) έρχεται σε επαφή με τους παραγωγούς και συμφωνεί στην ποσότητα και το είδος των προϊόντων που χρειάζονται τα μέλη σε εβδομαδιαία βάση. Εκείνα με τη σειρά τους και στο πλαίσιο του δικτύου δεσμεύονται να αγοράσουν την παραγωγή των τοπικών παραγωγών. Η δέσμευση αφορά δύο εποχές: άνοιξη/καλοκαίρι ή φθινόπωρο/χειμώνα. Η τιμή των προϊόντων υπολογίζεται βάσει του κόστους παραγωγής. Στη συνέχεια οργανώνονται εβδομαδιαίες διανομές προϊόντων σε κεντρικά σημεία σε γειτονίες ή αν τα μέλη της AMAP ζουν σε κοντινή απόσταση από τον παραγωγό, μπορούν να τα παραλάβουν απευθείας.

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και ο ολοένα αυξανόμενος ρόλος των μεγάλων αγροτοδιατροφικών συγκροτημάτων δημιουργούν χώρο για τοπικές πρωτοβουλίες (Busch, 2004, Hendrickson and Hefferman, 2002) αποδεικνύοντας πως το “τοπικό-παγκόσμιο” είναι από κοινού πεδία ανθεκτικότητας και μετασχηματισμού σύμφωνα με τις γενικές αξίες του “τοπικού κινήματος”.

Ο λόγος, λοιπόν, για το τοπικό ευνοεί την επιστροφή στη συζήτηση για την ανοικοδόμηση των τοπικών οικονομιών ως απάντηση στις προκλήσεις της οικονομικής κρίσης καθώς έτσι προβάλλει πιο έντονα η ευκαιρία για επανεξέταση και επανεφεύρεση των τοπικών οικονομιών και κοινωνιών μέσω της επανατοπικοποίησης μιας σειράς διαδικασιών και δράσεων.

4.3 ΤΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης του αγροτο-διατροφικού συστήματος δημιουργεί χώρο για ποικίλες πρωτοβουλίες σε τοπικό επίπεδο εκ μέρους των καταναλωτών τις περισσότερες φορές. Το γεγονός αυτό φαίνεται να αποδεικνύει ότι το τοπικό προσφέρει στο παγκόσμιο τόσο μια δυνατότητα μετασχηματισμού όσο και χώρο για Ανθεκτικότητα μέσα από την ανάδειξη άλλων μορφών οργάνωσης της παραγωγής και της προσφοράς. Στην Ελλάδα, παρατηρείται μια ολοένα και αυξανόμενη ανάδυση και λειτουργία Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες». Η πρωτοβουλία αυτή έχει ως έναυσμα την αντίδραση των καταναλωτών απέναντι στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που βιώνουν. Η οργάνωση της προσφοράς αγροτικών προϊόντων «Χωρίς Μεσάζοντες» είναι σήμερα μια ισχυρή τάση με στόχο τη μείωση των τιμών και επομένως του κόστους της διατροφής, ενώ συνδέεται και με δραστηριότητες προσφοράς δωρεάν προϊόντων σε ορισμένες κατηγορίες του πληθυσμού.

Η ανάδυση των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας αποδίδεται ευρέως σε μια «στροφή στην ποιότητα» από κοινού των καταναλωτών και των παραγωγών σε αντιδιαστολή με το παγκόσμιο αγροδιατροφικό σύστημα (Goodman, 2004). Το κοινό χαρακτηριστικό στις διάφορες πρωτοβουλίες είναι η έμφαση στις προσωπικές σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τον έλεγχο των προϊόντων που απολαμβάνουν οι καταναλωτές μέσω της γνώσης της καταγωγής και των μεθόδων παραγωγής τους που δύναται να προσφέρει σε μια ιδανική συνθήκη η γνωριμία μεταξύ παραγωγού-καταναλωτή. Οι πιο τοπικές και πιο άμεσες συναλλαγές δίνουν τη δυνατότητα ενός μεγαλύτερου βαθμού διαφάνειας και ενημέρωσης που, πως και από ποιον

παράγεται το προϊόν καθώς επίσης οι πιο άμεσες και εξατομικευμένες συναλλαγές παραγωγών-καταναλωτών με τη σειρά τους ενθαρρύνουν τους πολίτες να συμμετάσχουν πιο ενεργά και να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη για τη διατροφική τους κατανάλωση και τις αντίστοιχες πρακτικές.

Ο τόπος με τις εικόνες και τους συνειρμούς που εγείρει αποτελεί το σημείο κλειδί γιατί έχει τη δύναμη να συνενώνει την παραγωγή με την κατανάλωση ακόμα και αν τις χωρίζουν εκατοντάδες χιλιόμετρα. Το βασικό χαρακτηριστικό των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας είναι η ικανότητά τους να επανατοπικοποιούν τα τρόφιμα και κατά αυτόν τον τρόπο να κατασκευάζουν νέα κριτήρια ποιότητας στους καταναλωτές με βάση τις γνώσεις ή την εντύπωση που έχουν σχηματίσει για τον κάθε τόπο (Renting *et al.*, 2003). Η ποιότητα άλλωστε είναι μια έννοια ασαφής και κοινωνικά κατασκευάσιμη οπότε έχει σημασία ο ετεροκαθορισμός σε σχέση με τα συμβατικά δίκτυα. Άλλωστε, σύμφωνα με τους Morris και Young (2000) η ποιότητα δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην ποιότητα του προϊόντος-τροφής. Αλλά συνδέεται με τις διάφορες μεθόδους και συστήματα που είναι υπεύθυνα για την αναδιαμόρφωση και αναδιοργάνωση των αγρο-διατροφικών συστημάτων όπως οι σχέσεις παραγωγών –καταναλωτών.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας χωρίς μεσάζοντες συναντούν δυο βασικές παραμέτρους οι οποίες ενδέχεται να λειτουργήσουν είτε αποτρεπτικά είτε προωθητικά. Πιο συγκεκριμένα, οι διαστάσεις του χώρου και του χρόνου είναι εκείνες οι οποίες παίζουν ρόλο καθοριστικό στην ανάδειξη, καθιέρωση και επιτυχή ή όχι λειτουργία τους (Hendrickson and Hefferman, 2002). Τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας έχουν τη δυνατότητα να επανακαθορίσουν το χρόνο και να επαναδιατάξουν το χώρο. Αυτή η δυνατότητά τους είναι που εξασφαλίζει ένα ισχυρό όπλο στην επανασύνδεση του καταναλωτή με το προϊόν και με τον παραγωγό του προϊόντος σε ένα τοπικό ή όσο το δυνατόν πιο κοντά στον τόπο παραγωγής του προϊόντος επίπεδο.

Σε ένα εναλλακτικό δίκτυο χωρίς μεσάζοντες οι καταναλωτές είναι σε θέση να γνωρίζουν τον παραγωγό του προϊόντος που καταναλώνουν. Υπάρχει, λοιπόν, μια άλλη ερμηνεία του χρόνου ως προσωπικός ή κοινωνικός (Hendrickson and Hefferman, 2002). Πρόκειται για τον χρόνο που χρειάζεται για να εγκαθιδρυθεί μια νέα σχέση ανάμεσα στον παραγωγό και τον καταναλωτή, μια

σχέση η οποία καθορίζεται στη βάση κοινωνικών αξιών όπως η εμπιστοσύνη, η αλληλεγγύη, η αμοιβαιότητα και όχι οι αξίες της ανταλλαγής. Επιπλέον, υπάρχει μια διαφορετική αντίληψη του χώρου εκ μέρους των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» έναντι εκείνης του παγκοσμιοποιημένου αγροτο-διατροφικού συστήματος. Τα προϊόντα που καταναλώνονται ταξιδεύουν κάποια μίλια προκειμένου να φτάσουν στον καταναλωτή πράγμα που σημαίνει πως δεν υπάρχει σύνδεση μεταξύ καταναλωτή και παραγωγού.

Τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας χωρίς την παρέμβαση των μεσαζόντων συνιστούν μια μικρότερη αλυσίδα συγκριτικά με εκείνη που λαμβάνει χώρα εντός του συμβατικού αγροτο-διατροφικού συστήματος μέσω της ανάπτυξης νέων σχέσεων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών. Η μικρότερη αλυσίδα και η αμεσότερη συναλλαγή μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών δίνει τη δυνατότητα στους παραγωγούς να αποκομίσουν μεγαλύτερο μέρος της λιανικής τιμής του προϊόντος παρά την οικειοποίηση της από τους μεσάζοντες στην αλυσίδα (Roos et al., 2007).

Σε μια προσπάθεια κατανόησης της «εναλλακτικότητας» των αναδυόμενων αγροτο-διατροφικών συστημάτων οι Whatmore et al. (2003) υποστηρίζουν ότι για παράδειγμα ενάντια στην λογική της ογκώδους εμπορευματικής παραγωγής τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας συμβάλλουν στην αναδιανομή της αξίας εντός της αγροτο-διατροφικής αλυσίδας επαναδιατυπώνουν την έννοια και ουσία της «εμπιστοσύνης» μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών και αρθρώνουν νέες μορφές συμμετοχής στη βάση της αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας.

Η λειτουργία των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» έλκει τα χαρακτηριστικά του Ηθικού-ισοδικαίου εμπορίου σύμφωνα με τα οποία δίνεται έμφαση τόσο στην επιστροφή ολόενα και μεγαλύτερου μέρους της αξίας των προϊόντων στους παραγωγούς όσο και στην προστασία και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του περιβάλλοντος (Roos et al., 2007). Οι τοπικές και μικρότερες αλυσίδες προσφοράς προϊόντων συμβάλλουν στη μείωση μιλίων που διανύονται για να μεταφερθούν τα προϊόντα από τον τόπο παραγωγής στον τόπο κατανάλωσης και κατ'επέκταση στις πηγές ενέργειας που απαιτούνται για την μεταφορά τους.

Επίσης, τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας συμπεριλαμβάνουν και υιοθετούν από-εμπορευματοποιημένες πρακτικές κατανάλωσης (Scrinis, 2007). Τα εναλλακτικά δίκτυα πρεσβεύουν μέσα από τις δράσεις τους την άρνηση κατανάλωσης επεξεργασμένων και τυποποιημένων προϊόντων απομειώνοντας με αυτό τον τρόπο την συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια των μεσαζόντων. Άλλωστε, πέραν της επιβίωσης του αγροτικού και αστικού πληθυσμού τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας φέρουν ένα μήνυμα στους άλλους εμπλεκόμενους δρώντες εντός του αγροτο-διατροφικού συστήματος οι οποίοι επηρεαζόμενοι με τη σειρά τους ενδέχεται να μεταβάλλουν τις δράσεις τους.

5. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΤΟ «ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΑΤΑΣ» Ή ΚΙΝΗΜΑ «ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ»

«Η απάντηση είναι ο άνθρωπος όποια κι αν είναι η ερώτηση»

André Breton, 1917

Όπως οι Carpenter και Brock (2004) έχουν επισημάνει «πολλοί δείκτες, σε πολλές διαστάσεις, είναι απαραίτητοι προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν την Ανθεκτικότητα». Στην παρούσα μελέτη θα διερευνηθεί η έννοια της Ανθεκτικότητας όπως αυτή εκδηλώνεται μέσω της εμφάνισης, δράσης και λειτουργίας του «Κινήματος της Πατάτας» με έδρα την πόλη της Κατερίνης του Ν. Πιερίας. Ενώ ταυτόχρονα μελετάται η δυνατότητα του να αναδειχθεί σε χώρο που θα συμβάλλει στην βιωσιμότητα του πληθυσμού και την ανθεκτικότητά του απέναντι στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και της επικράτησης της κερδοσκοπικής λογικής των μεσαζόντων μέσω της υιοθέτησης εναλλακτικών αρχών, δράσεων και πρακτικών.

5.1 ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ

Βασικός στόχος της έρευνας είναι να μελετήσει την έννοια της Ανθεκτικότητας και πως γίνεται αντιληπτή μέσω της οργάνωσης, δράσης και λειτουργίας των Εναλλακτικών Δικτύων Οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες».

Η έρευνα θα επιδιώξει να απαντήσει στο ερώτημα *«Πώς οι έννοιες της Ανθεκτικότητας και κατ' επέκταση της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας αποκωδικοποιούνται και εκδηλώνονται μέσα από την οργάνωση και λειτουργία του «Κινήματος της Πατάτας» καθώς και την ικανότητά του να αναδεικνύεται σε χώρο ή να δημιουργεί χώρο για έναν εναλλακτικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας σε τοπικό επίπεδο πέρα από την σημερινή οικονομική κρίση;»* Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αφορά το Κίνημα «Χωρίς Μεσάζοντες» ή το «Κίνημα της Πατάτας», όπως συχνά συναντάται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, με έδρα την πόλη της Κατερίνης στον Ν. Πιερίας. Ειδικότερα η έρευνα κατά την καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων επιχειρεί να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Πώς η Ανθεκτικότητα και η Αλληλέγγυα Κοινωνική Οικονομία μεταφράζονται στην οργανωτική διαδικασία (ταυτότητα, σκοπό και την ερμηνεία των εξωτερικών απειλών και ευκαιριών), τις πολιτικές, τις δομές, οργανωτικές διαδικασίες και στρατηγικές, και τα αποτελέσματα του «Κινήματος της Πατάτας»;
2. Πώς η λειτουργία και δράση του κινήματος διευκολύνει ή / και αναστέλλει τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης καθώς και εκείνες της κυριαρχίας του συμβατικού αγροτο-διατροφικού συστήματος;

3. Πώς μέσα από το Κίνημα αναδεικνύονται οι δυνατότητες για την κατασκευή εναλλακτικών λύσεων αναφορικά με την επανασύνδεση του παραγωγού με τον καταναλωτή;
  4. Ποιοι παράγοντες διευκολύνουν ή/και περιορίζουν την ικανότητα του Κινήματος στην οικοδόμηση των ικανοτήτων για την κατασκευή εναλλακτικών λύσεων;
  5. Ποια ήταν τα αποτελέσματα των δράσεων του; Οι στόχοι έχουν επιτευχθεί;
    - ο Ποιοί είναι οι δείκτες της επιτυχίας;
    - ο Ποιές οι πρωτοβουλίες/εναλλακτικές που έχουν διαδοθεί;
  6. Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην επιτυχία αυτών των πρωτοβουλιών;
- Το κίνημα αυτό επιλέχθηκε καθώς αποτελεί την πρώτη οργανωμένη κίνηση πολιτών να αντισταθούν στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης καθώς και στην κερδοσκοπική συμπεριφορά των μεσαζόντων οι οποίες έμελλε να πλήξουν τη βιωσιμότητά του.

Ο σχεδιασμός της έρευνας καθορίστηκε βάσει του ερευνητικού ερωτήματος. Η μεθοδολογία της έρευνας έχει σαν βάση της ημιδομημένες συνεντεύξεις, τη συλλογή υλικού από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο και και τη

συμμετοχική παρατήρηση. Η ημιδομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, αλλά παρουσιάζει περισσότερη ευελιξία σε σχέση με τη δομημένη ως προς τη σειρά των ερωτήσεων και την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση. Η συμμετοχική παρατήρηση επιτρέπει την συστηματική παρατήρηση κοινωνικών συμπεριφορών, φαινομένων και διαδικασιών στο πραγματικό, «φυσικό» κοινωνικό περιβάλλον με συμμετοχή του ερευνητή στις κοινωνικές διαδικασίες και διεργασίες που ερευνά και με συνεχή αλληλεπίδραση ερευνητή και ερευνώμενων.

Η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης εφαρμόζεται συνήθως για την έρευνα μικρών και σχετικά συνεκτικών κοινωνικών ομάδων, κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών και

αποσκοπεί στην σε βάθος ανάλυση και κατανόηση των ανθρώπινων και κοινωνικών σχέσεων μέσω πλούσιας σε ποιοτικά δεδομένα περιγραφής των κοινωνικών καταστάσεων. Η περιγραφή αυτή ονομάζεται «πυκνή περιγραφή» (thick description).

Για τη συλλογή πληροφοριών χρησιμοποιήθηκε οδηγός συνέντευξης ο οποίος τροποποιήθηκε έπειτα από τηλεφωνικές συνεντεύξεις των μελών του Κινήματος τον Ιούλιο του 2013. Οι επιθυμητές παράμετροι για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας ήταν τα μέλη του Κινήματος ως πολίτες του Ν. Πιερίας. Το τελικό στάδιο της εμπειρικής έρευνας πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο Σεπτεμβρίου 2013 στην πόλη της Κατερίνης στο πλαίσιο διανομής πατάτας που οργανώθηκε από τα μέλη του Κινήματος. Κατά την διαδικασία διανομής έλαβε χώρα επιτόπια παρατήρηση και συμμετοχή στην διαδικασία, ενώ μετά το πέρας της διανομής πραγματοποιήθηκαν συνολικά 14 συνεντεύξεις των μελών της Συντονιστικής Επιτροπής του Κινήματος.

Για τη συλλογή των πληροφοριών από τους ερωτηθέντες χρησιμοποιήθηκε οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης (βλ. Παράρτημα) που περιελάμβανε τις εξής επτά (7) ενότητες:

1. Το ιστορικό συγκρότησης του κινήματος
2. Ο ρόλος της κρίσης για την ανάληψη της πρωτοβουλίας
3. Το ιδεολογικο-πολιτικό πλαίσιο του κινήματος, η στρατηγική και οι στόχοι του
4. Η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του κινήματος
5. Η δικτύωση και συνεργασία με φορείς και άλλα κινήματα
6. Η αποτίμηση της λειτουργίας και αποτελεσματικότητας του κινήματος σε σχέση με τους στόχους του (μεγέθη διακίνησης, συμμετοχή κοκ)
7. Σχέδια και στρατηγική για το μέλλον

Προκειμένου να ανταποκριθεί στο ανωτέρω ερώτημα, η έρευνα εστιάζει κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων στα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά του, τα οποία στη συνέχεια: 1. θα καταγραφούν και θα αναδειχθούν με βάση τις εξής διαστάσεις: ιστορικό συγκρότησης, εσωτερική λειτουργία-κανονισμοί, ανάπτυξη ικανοτήτων των μελών, αποτελέσματα-στόχοι, ευκαιρίες περαιτέρω ανάπτυξης και ανασταλτικοί/περιοριστικοί παράγοντες και 2. Θα

επιχειρηθεί η χαρτογράφηση και ανάλυση τους κατά αντιστοιχία με τις τρεις ιδιότητες του θεωρητικού μοντέλου της Ανθεκτικότητας :

A) το ποσό της διαταραχής που ένα σύστημα μπορεί να απορροφήσει και να εξακολουθήσει να διατηρεί τη δομή και λειτουργία του

B) το βαθμό στον οποίο το σύστημα είναι ικανό να αυτοοργανωθεί, και

Γ) το βαθμό στον οποίο το σύστημα μπορεί να αυξήσει την ικανότητά του για μάθηση και προσαρμογή (Holling 1973, Carpenter & Gunderson 2001, Folke et al. 2001).

5.2 ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Μέσα από την έρευνα προέκυψαν μια σειρά από στοιχεία που μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε την ικανότητα του «Κινήματος της Πατάτας» ή Κινήματος «Χωρίς Μεσάζοντες» να ενσωματώνει στην λειτουργία και δράση του τις έννοιες της Ανθεκτικότητας και της Αλληλέγγυας Κοινωνικής οικονομίας. Παράλληλα, διαφαίνεται πως η λειτουργία και δράση του κινήματος βασίζεται στον εντοπισμό εκείνων των πεδίων όπου το σύστημα είναι ευάλωτο δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες και ταυτόχρονα δυνατότητες για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και κινήσεων πέρα από την σημερινή οικονομική κρίση. Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτό επιχειρείται μια κριτική θεώρηση των βασικών σημείων και χαρακτηριστικών του Κινήματος με έμφαση σε εκείνα που προέκυψαν ως αποτέλεσμα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης για τα εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας χωρίς μεσάζοντες στο προηγούμενο κεφάλαιο. Τέλος, μέσα από τη λειτουργία και δράση του Κινήματος αναδεικνύονται μια σειρά στοιχείων τα οποία μας επιτρέπουν να διακρίνουμε μια εναλλακτική αφήγηση πέρα από τις κρίσεις που δημιουργεί η λογική της ανταγωνιστικής νεοφιλελεύθερης αγοράς.

5.2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ

Η αρχή έγινε όταν το Φεβρουάριο του 2012, μέλη της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης του Ν. Πιερίας (ΕΟΔνΠ) με έδρα την πόλη της Κατερίνης στη Β. Ελλάδα ήρθαν σε επαφή με παραγωγούς πατάτας από το Νευροκόπι της Δράμας. Οι τελευταίοι αποφάσισαν να μοιράσουν δωρεάν μπροστά στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ) τις αδιάθετες πατάτες τους στους περαστικούς τη στιγμή που μεγάλες ποσότητες πατάτας έφθαναν από την Αίγυπτο στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης (Exarchos, 2012). Τότε, η ΕΟΔνΠ επικοινωνήσε με τον Συνεταιρισμό Παραγωγών πατάτας στο Νευροκόπι προκειμένου να οργανώσει την διάθεση της πατάτας σε τιμή χαμηλότερη από εκείνη που μπορούσε να προμηθευτεί ο καταναλωτής. Η πρωτοβουλία της δράσης «Χωρίς Μεσάζοντες» είχε μόλις ξεκινήσει. Η απήχηση της αποτέλεσε το κίνητρο για τη δημιουργία αυτού που αργότερα αποκαλείται κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ως «Κίνημα της Πατάτας».

Το Κίνημα «Χωρίς Μεσάζοντες» ως κίνηση έχει τις ρίζες του στην ιδέα μελών της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης του Ν. Πιερίας (ΕΟΔνΠ) να συστήσουν συντονιστική επιτροπή, αποτελούμενη

από 14 μέλη, με σκοπό την πώληση προϊόντων, απευθείας από τον παραγωγό στον καταναλωτή, αποφεύγοντας έτσι τους μεσάζοντες, μεγαλεμπόρους και τα υπερβολικά, και χωρίς λόγο κόστη.

Το επόμενο βήμα της Ομάδας ήταν να δημιουργήσει μια διαδικτυακή εφαρμογή μέσω της οποίας ενημέρωσε τα μέλη της (περί τα 1.500 άτομα) για τη διάθεση εξαιρετικής ποιότητας πατάτας προς 25 λεπτά το κιλό απευθείας από τον παραγωγό, με αποτέλεσμα να δεχθεί 530 παραγγελίες. Η συνολική ποσότητα που διατέθηκε χωρίς μεσάζοντες ήταν 24 τόνοι με τους αγρότες να καταφέρνουν εν τέλει να πουλήσουν προϊόν που είχε μείνει αδιάθετο και τους καταναλωτές να επωφελούνται από την πολύ χαμηλή (σε σύγκριση με την τιμή π.χ. του σούπερ-μάρκετ) τιμή. Σε λιγότερο από μία ημέρα, 24 τόνοι πατάτας πωλήθηκαν προς 0,25 λεπτά το κιλό- στο ένα τρίτο της τιμής των σουπερ μάρκετ- μέσω παραγγελιών από την ιστοσελίδα της Ομάδας⁸. Στη διάρκεια των επόμενων ημερών ανάρτησαν στην ιστοσελίδα τους την πρωτοβουλία «2,5 ευρώ το δεκάκιλο», αδειάζοντας τις αποθήκες στο Νευροκόπι.

5.2.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

- **Συμμετοχή-Λήψη αποφάσεων**

Οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού στο πλαίσιο της Ομάδας και εφόσον έχει προηγηθεί η κατάθεση των προτάσεων από τα μέλη και η συζήτηση πάνω στις προτάσεις. Κάθε μέλος προσφέρει εθελοντικά και ανάλογα με τις δυνατότητές του στην εκπλήρωση του σκοπού του Κινήματος ενώ τα μέλη είναι ισότιμα μεταξύ τους.

- **Επιλογή Παραγωγού- Προϊόντος με Δειγματοληψία**

Ο σχεδιασμός για την πρώτη διανομή πατάτας προέβλεπε ότι ο κάθε παραγωγός θα φέρει τις πατάτες σε κάποιον δημόσιο χώρο, όπως πχ ένα παρκινγκ όπου και θα τις παραδώσει απευθείας στους ενδιαφερόμενους καταναλωτές. Τα μέλη της Εθελοντικής Ομάδας διευκρινίζουν πως σε κάθε παραγγελία θα επιλέγεται ένας διαφορετικός παραγωγός έτσι ώστε για να βοηθηθούν όλοι. Οι συμμετέχοντες στο διαγωνισμό πρέπει απαραίτητα να μπορούν να καλύψουν την ποσότητα

---

⁸

http://www.anasta.de/TOPOS/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=74&Itemid=135

του προϊόντος που ορίζεται στην πρόσκληση, μέσα στο χρονικό όριο που θα ορίσει η Ομάδα. Οι παραγωγοί θα πρέπει να διαθέτουν πιστοποιητικά ποιότητας και χημικές αναλύσεις των προϊόντων τους. Η κατάθεση των οποίων είναι απαραίτητη στη Γραμματεία πριν την έναρξη των παραγγελιών. Ο παραγωγός που θα επιλεγεί από την ψηφοφορία, πρέπει να γνωρίζει, ότι κατά την ημέρα της διάθεσης του προϊόντος θα πραγματοποιηθεί τυχαία λήψη δειγμάτων με σκοπό τη νέα διεξαγωγή χημικών αναλύσεων. Τα έξοδα θα επιβαρύνουν τον παραγωγό/προμηθευτή. Η τιμή πώλησης καθορίζεται πριν την έναρξη του διαγωνισμού. Η τιμή αυτή είναι δεσμευτική και δεν μπορεί να αλλάξει μετά την κατάθεσή της στη Γραμματεία του διαγωνισμού. Πρέπει επίσης να είναι σε εμφανές σημείο πάνω στο τραπέζι του δειγματισμού. Ο παραγωγός που θα επιλεγεί από τους πολίτες θα πρέπει να συνάψει ιδιωτικό συμφωνητικό «Συνομολόγηση όρων πώλησης» με τους νομικούς συμβούλους της ομάδας, όπου θα ορίζονται με ακρίβεια όλες του οι υποχρεώσεις απέναντι στους καταναλωτές και την Ομάδα.

Σε περίπτωση που ισοψηφήσουν στην πρώτη θέση περισσότεροι του ενός παραγωγοί, η επιλογή θα γίνει με κλήρωση. Όλοι οι συμμετέχοντες οφείλουν να βρίσκονται στο χώρο του διαγωνισμού που έχει καθοριστεί από την Ομάδα.

Ο πολίτης που θα ψηφίζει θα έχει και την επιλογή να απορρίψει εντελώς ένα προϊόν αν κρίνει ότι η τιμή στην οποία προσφέρεται είναι υπερβολικά ακριβή, ψηφίζοντας Α. Στην περίπτωση που το πλήθος των ψήφων Α είναι μεγαλύτερο από το πλήθος των ψήφων του πρώτου επιτυχόντα, ο διαγωνισμός για το συγκεκριμένο προϊόν κηρύσσεται άκυρος και η ομάδα δεν θα προχωρήσει σε παραγγελία του προϊόντος αυτού.

Κατά τη διάρκεια του δειγματισμού οι παραγωγοί/προμηθευτές, εκτός από τα δείγματα του προϊόντος που εκθέτουν, δεν επιτρέπεται να προσφέρουν στους πολίτες κανενός είδους δώρα.

Επίσης, απαραίτητη προϋπόθεση για να παραδοθεί στον κάθε παραγωγό/προμηθευτή το έντυπο με τον κωδικό συμμετοχής του, αποτελεί η κατάθεση έγγραφης δήλωσης της τιμής του προϊόντος του στη γραμματεία από τις 09:00 μέχρι τις 10:00. Ενώ, η ανακοίνωση των τιμών και η τοποθέτησή τους στο τραπέζι του παραγωγού/προμηθευτή δεν μπορεί να γίνει πριν την ώρα έναρξης του δειγματισμού, δηλαδή πριν τις 10:00.

- **Συνομολόγηση Όρων Πώλησης**

Η Εθελοντική Ομάδα Δράσης Ν. Πιερίας, δια των νομικών της εκπροσώπων, μεριμνά και λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα, έτσι ώστε να διασφαλιστούν τα συμφέροντα των καταναλωτών, να εξασφαλιστεί η ποιότητα των προϊόντων που θα διατεθούν στους πολίτες και βεβαίως, να τηρηθούν όλοι οι κανονισμοί που διέπουν μια νόμιμη εμπορική συναλλαγή, έτσι ώστε να μην προκύψει καμία ζημία για το Ελληνικό Κράτος. Για το σκοπό αυτό μεταξύ της ΕΟΔνΠ και του εκάστοτε παραγωγού υπογράφεται η έγγραφη δήλωση Συνομολόγησης Όρων Πώλησης (βλ. Παράρτημα).

- **Διαδικασία παραγγελίας-παραλαβής**

Ο καταναλωτής μέσω ειδικής ψηφιακής φόρμας παραγγελίας καταχωρεί το ονοματεπώνυμο του, την ώρα της παραγγελίας, την ποσότητα και τα στοιχεία επικοινωνίας του. Οι καταναλωτές λαμβάνουν στο κινητό τους τηλέφωνο μήνυμα όπου αναγράφεται η ώρα και το ακριβές σημείο παραλαβής. Δέκα ομάδες των 100 ατόμων παραλαμβάνουν τις παραγγελίες με απόσταση μισής ώρας, αποφεύγοντας το συνωστισμό. Στη συνέχεια, την ημέρα της διανομής κάθε καταναλωτής προσέρχεται επιβεβαιώνοντας την εγγραφή του στο ηλεκτρονικό σύστημα παραγγελίας, λαμβάνει λιανική απόδειξη και με το απόκομμα κατευθύνεται σε ένα από τα τρία φορτηγά για να παραλάβει το προϊόν.

- **Καθορισμός τιμής προϊόντος**

Η τιμή του προς διανομή προϊόντος είναι αποτέλεσμα του κόστους παραγωγής που αναλαμβάνει ο παραγωγός προσαυξημένο κατά ένα μικρό όφελος για τον παραγωγό. Για την διασφάλιση εκ μέρους του Κινήματος της αξιοπιστίας και δίκαιης τιμής για τους καταναλωτές προηγείται έλεγχος της πώλησης του προϊόντος στα μεγάλα σούπερ μάρκετ της περιοχής καθορίζοντας ως “τιμή ταβάνι” την χαμηλότερη τιμή πώλησης μεταξύ των σουπερμάρκετ.

5.2.3 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ

- Η υπογραφή ενός Μνημονίου Συνεργασίας γνωστό ως “Σύμφωνο Συνεργασίας & Αλληλεγγύης” (βλ. Παράρτημα) μεταξύ των 23 εθελοντικών Ομάδων ενθαρρύνει την ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών μεταξύ των μελών αυτών των πρωτοβουλιών.
- Επιπλέον, τα μέλη του κινήματος αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους μέσα από τις συλλογικές δράσεις οι οποίες τους επιτρέπουν να λαμβάνουν συλλογικές αποφάσεις και να αναλαμβάνουν νέες ευθύνες ενδυναμώνοντας τη συμμετοχή του πολίτη.
- Η χρήση της τεχνολογίας για την παραγγελία προϊόντων μέσω ηλεκτρονικής φόρμας στην ιστοσελίδα του κινήματος www.otoposmou.gr. Τα μέλη της ΕΟΔνΠ δημιούργησαν μια διαδικτυακή εφαρμογή ώστε να μπορούν όσοι ενδιαφέρονται να παραγγείλουν τις ποσότητες των προϊόντων που επιθυμούν. Μόλις συμπληρωθεί ο απαραίτητος αριθμός αγοραστών, ο παραγωγός/παραγωγοί θα μεταφέρουν το προϊόν/προϊόντα στην Κατερίνη.

5.2.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Το «Κίνημα της Πατάτας» αναδεικνύεται σε ένα κίνημα αυτοοργάνωσης και συνεργασίας των παραγωγών με τους καταναλωτές. Είναι αξιοσημείωτο ότι μέσα από αυτό το κίνημα είναι δυνατή η αυτοοργάνωση των πολιτών-παραγωγών για την κάλυψη των αναγκών τους πέρα από τον έλεγχο της αγοράς.

- Το «Χωρίς Μεσάζοντες» δίνει στους παραγωγούς την ευκαιρία να προωθήσουν τα προϊόντα τους, άμεσα, ανέξοδα και απ' ευθείας στον καταναλωτή, που με την σειρά του θα λαμβάνει προϊόντα Ελληνικά, αρίστης ποιότητας, και πάντα σε τιμές πολύ φθηνότερες από ότι στην αγορά, γνωρίζοντας πλέον ότι αγοράζει απ' ευθείας από τον παραγωγό.
- Τα αποτελέσματα αυτής της αρχικής πρωτοβουλίας για τη διανομή της πατάτας περιλαμβάνουν την χαμηλή τιμή των 0,25 λεπτών το κιλό, την απορρόφηση της προσφερόμενης πατάτας και τον περιορισμό της κερδοσκοπίας των μεσαζόντων. Πέρα από την άμεση ανακούφιση από την ακρίβεια, έμμεσα εκδηλώθηκε και πίεση για την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης, αφού στην αγορά υπήρχε πλέον εναλλακτική προσφορά σε αρκετά χαμηλότερο επίπεδο τιμής.
- Με δεδομένη την ανταπόκριση των καταναλωτών, η διάθεση προϊόντων «Χωρίς Μεσάζοντες» επεκτάθηκε και σε άλλα προϊόντα (ελαιόλαδο, κρεμμύδια, πορτοκάλια, αλεύρι, όσπρια). Είναι γεγονός ότι περίπου το 50% του πληθυσμού της πόλης έχει προμηθευτεί βασικά είδη διατροφής όπως αλεύρι, ρύζι, λάδι, πατάτες, φακές, κρεμμύδια, πορτοκάλια απευθείας από τους παραγωγούς.
- Επίσης, την ίδια περίοδο παρατηρήθηκε μείωση των τιμών στην Κεντρική Αγορά Αθηνών κατά 20%. Σύμφωνα με δηλώσεις του διευθύνοντα συμβούλου του Οργανισμού στον τύπο *“η Κεντρική Αγορά θα παρέχει τη δυνατότητα στους καταναλωτές να αγοράζουν καθ’ όλη τη διάρκεια του έτους σε τιμές χονδρικής αλλά και σε συσκευασίες χονδρικής δηλαδή 5κιλα, 10κιλα, κλπ. Οι καταναλωτές θα πρέπει να προσκομίζουν τα στοιχεία τους ώστε να εκδίδεται τιμολόγιο λιανικής”*.
- Ωστόσο, το ελπιδοφόρο είναι η παροχή βοήθεια σε παραγωγούς που έχουν αδιάθετα προϊόντα σε αυτή τη δύσκολη οικονομική συγκυρία και ο περιορισμός του ρόλου του

μεσάζοντα. Άλλωστε, όπως επισημαίνει ο ιδρυτής της Ομάδας Εθελοντικής Δράσης Πιερίας κ. Ηλίας Τσολακίδης “ο στόχος ήταν να ενισχυθεί ο Έλληνας αγρότης που έχει μεγάλες ποσότητες αδιάθετου προϊόντος, να εξασφαλιστούν οι καλλιέργειες και το χρήμα να παραμένει στην Ελλάδα μέσα από μια νόμιμη διαδικασία με αποδείξεις και όχι να καταργηθούν οι μεσάζοντες – πράγμα αδύνατον”.

- Ιδιάζουσας σημασίας είναι ότι το «Κίνημα της Πατάτας» συναντά συμπαράστατες σε όλη την Ελλάδα. Η πρωτοβουλία «Χωρίς Μεσάζοντες» εξαπλώνεται και συναντά την θετική ανταπόκριση καταναλωτών και παραγωγών. Ένας μεγάλος αριθμός πρωτοβουλιών και δικτύων συστήνονται με στόχο τον περιορισμό τους ρόλου των μεσαζόντων και την σύνδεση παραγωγού και καταναλωτή εμφορούμενος από τις αρχές και αξίες της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, έχει συσταθεί το Πανελλαδικό Δίκτυο Πρωτοβουλιών «Χωρίς Μεσάζοντες⁹”
- Τέλος, σημαντική είναι η συνεισφορά του Κινήματος στην αλλαγή της μέχρι πρότινος καταναλωτικής συμπεριφοράς των πολιτών. Συγκεκριμένα, αυτό επιτυγχάνεται μέσω εισαγωγής προκαθορισμένου σχεδιασμού και υλοποίηση προγράμματος διανομής προϊόντων σε συγκεκριμένες ημερομηνίες το οποίο θα δίνει τη δυνατότητα στους καταναλωτές και στα νοικοκυριά να οργανώνουν τις ανάγκες τους σε προϊόντα διατροφής σε μηνιαία βάση και κατ' επέκταση και τον μηνιαίο τους οικονομικό προϋπολογισμό.

---

⁹ <http://www.ecss2006.com/TOPOS/XORISMESAZONTES/XM00.asp>

5.2.5 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Εξαιρετικά σημαντική αναδεικνύεται η πρωτοβουλία του Κινήματος για την εισαγωγή του μοντέλου της Συμβολαϊκής γεωργίας για συγκεκριμένες σοδειές με προσυμφωνημένη παραγωγή και τελική τιμή (βλ. Παράρτημα). Σύμφωνα με τον κ. Νικόλαο Κωτίδη, μέλος του «Κινήματος της Πατάτας» στην Κατερίνη «Φέτος, το Φθινόπωρο, ένας νομός

ολόκληρος, η Πιερία, θα καταφέρει να αποκτήσει την αυτονομία του στην παραγωγή οσπρίων χάρη στις πρωτοβουλίες της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Ν. Πιερίας. Αυτό το διάστημα καλλιεργούνται 480 στρέμματα όσπρια και κρεμμύδια στην Πιερία και 50 στρέμματα πατάτες, πιλοτικά, στο Ν. Σερρών τα οποία

θα διατεθούν «Χωρίς Μεσάζοντες» απευθείας στους καταναλωτές¹⁰.» Όπως τονίζει ο Ηλίας Τσολακίδης «ο ρόλος μας δεν είναι να διανέμουμε πατάτες στο πάρκινγκ των δικαστηρίων μέχρι τα βαθιά μας γεράματα, αλλά να αναδείξουμε το πρόβλημα της αισχροκέρδειας. Από αυτή την πρωτοβουλία προέκυψαν νέες ιδέες και προτάσεις, όπως αυτή της Συμβολαϊκής Γεωργίας. Μακάρι να βρίσκαμε ντόπιους παραγωγούς να καλλιεργήσουν για μας πατάτες κι εμείς μέσω της οργάνωσης μας να τις διαθέσουμε στους συνδημότες μας. Βρήκαμε όμως παραγωγούς που ήταν πρόθυμοι να καλλιεργήσουν αποκλειστικά για εμάς 480 στρέμματα όσπρια (φακές, ρεβίθια και φασόλια) τα οποία θα διατεθούν στην πόλη μας στις 19 Οκτωβρίου».

- Το Κίνημα προωθεί την μη εμπορευματοποίηση των προϊόντων μέσω της εισαγωγής της ετικέτας χωρίς μεσάζοντες σε προϊόντα όπως το ρύζι, οι φακές και τα ρεβύθια. Η ετικέτα αυτή, δημιουργεί πλέον ένα εμπορικό «Brand name» στην εγχώρια αγορά, που σκοπό

¹⁰ Η συμβολαϊκή γεωργία ως μορφή εναλλακτικής οικονομίας και ενίσχυσης του κοινωνικού ιστού, θα είναι το βασικό θέμα της εκπομπής που θα προβληθεί στην Ολλανδία. Το γεγονός αυτό έφερε τους Ολλανδούς δημοσιογράφους στην Κατερίνη, οι οποίοι αναχώρησαν με τις καλύτερες εντυπώσεις για τον τόπο και την αυτοοργάνωση των πολιτών.

έχει όχι να κυριαρχήσει στον ανταγωνισμό αλλά πρώτιστα να βοηθήσει τους παραγωγούς της ελληνικής γης, να αλλάξει τα κακώς κείμενα στον πρωτογενή παραγωγικό τομέα και να δημιουργήσει νέες και υγιείς συναλλακτικές συνθήκες στην παραγωγή και διάθεση των ελληνικών προϊόντων συμβάλλοντας τελικά και στην μείωση του κόστους του ίδιου του προϊόντος ως αποτέλεσμα της μείωσης του περιττού κόστους της τυποποίησης.

- Επίσης, οφείλουμε να σημειώσουμε την απόφαση του Κινήματος από κοινού με άλλα Κινήματα « Χωρίς μεσάζοντες » ανά την επικράτεια για την πραγματοποίηση ανταλλαγών των καταναλωτικών αγαθών μεταξύ των διαφόρων περιοχών της χώρας, με όρους αλληλοβοήθειας και αμοιβαιότητας έτσι ώστε να «διαχέεται» η διάθεση και κατανάλωση των προϊόντων προς όλα τα σημεία της χώρας και να πετυχαίνεται η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των γεωγραφικών περιοχών, με αντίστοιχο όφελος του ανθρώπινου δυναμικού τους. Ταυτόχρονα, όπως δήλωσε ο Νίκος Κωτίδης «η ανταλλαγή καταναλωτικών αγαθών μεταξύ των γεωγραφικών περιοχών της Ελλάδας προσδίδει ένα ακόμα όφελος, εκείνο της προστασίας του περιβάλλοντος καθώς κατά την παραλαβή φορτίου πατάτας από την Αχαΐα μεταφέρεται από την Κατερίνη ποσότητα ακτινιδίων εξασφαλίζοντας έτσι την μείωση του οικονομικού και περιβαλλοντικού κόστους από τα “μίλια των τροφίμων”(Food Miles)¹¹».
- Το «Κίνημα της Πατάτας» έχει εγκαθιδρύσει σταθερό πλαίσιο συνεργασίας με τις τοπικές δομές Αλληλέγγυας Κοινωνικής οικονομίας μέσα από δράσεις που αναλαμβάνουν από κοινού. Αξίζει να σημειωθεί για παράδειγμα ότι σε κάθε αγορά δοχείου ελαιόλαδου, τα 0,50 € διατέθηκαν για τον εξοπλισμό του «Κοινωνικού Ιατρείου», που αναμένεται να λειτουργήσει εντός του Φθινοπώρου από την Εθελοντική Ομάδα Δράσης Πιερίας με τη φροντίδα των Γιατρών του Κόσμου¹².

---

¹¹ Με τον όρο “Food Miles” περιγράφουμε συνοπτικά την απόσταση που ταξιδεύουν τα τρόφιμα, έως ότου, από τον τόπο παραγωγής φτάσουν στο πιάτο μας (http://en.wikipedia.org/wiki/Food_miles).

¹² http://www.anasta.de/TOPOS/index.php?option=com_content&task=view&id=1062&Itemid=156

- Επιπρόσθετα, το κίνημα τονίζει το μοντέλο της γεωργίας της εγγύτητας σύμφωνα με το οποίο η κάλυψη των αναγκών μέσα από την παραγωγή και διανομή της εγγύτητας αναδεικνύεται σε εξαιρετικής σημασίας ζήτημα (μικρές αποστάσεις από την παραγωγή στην κατανάλωση). Το μοντέλο αυτό πέραν της στήριξης του τοπικού παραγωγού συμβάλλει σημαντικά και στην προστασία του περιβάλλοντος (ενσωμάτωση οικονομικών με κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαδικασίες).
- Το κίνημα ακολουθεί τις επιταγές του Ηθικού-Ισοδίκαιου εμπορίου αναφορικά με το σεβασμό των ανθρωπίνων διακιωμάτων των μεταναστών¹³ και την προστασία του περιβάλλοντος από την αλόγιστη χρήση των νιτρικών λιπασμάτων και την κατασπατάληση των φυσικών πηγών. Στην πρώτη περίπτωση αποκλείοντας κατά το δυνατόν τους παραγωγούς¹⁴ δεν που εκμεταλλεύονται τους μετανάστες εργάτες στην παραγωγική διαδικασία και στη δεύτερη περίπτωση με την εισαγωγή ενός υποχρεωτικού συστήματος ελέγχου της ποιότητας των προϊόντων σε εξειδικευμένα εργαστήρια.
- Αναδεικνύεται η ανάγκη επανεφεύρεσης του συνεταιριστικού κινήματος για τη συνεργασία μεταξύ των παραγωγών. Πιο συγκεκριμένα, το «Κίνημα της Πατάτας» στη διαδικασία εξεύρεσης των παραγωγών εκείνων που θα διαθέσουν το προϊόν τους απευθείας στους καταναλωτές απευθύνεται και επιδιώκει την προμήθεια των προϊόντων πρωτίστως από συνεταιριστικές οργανώσεις, στη συνέχεια από Ομάδες παραγωγών και τέλος αν οι προηγούμενες δύο προσπάθειες δεν αποδώσουν από μεμονωμένους παραγωγούς. Όμως τις περισσότερες φορές η προσπάθεια εξεύρεσης παραγωγών μέσω των συνεταιριστικών οργανώσεων δεν φέρνει τα αναμενόμενα αποτελέσματα κυρίως λόγω της εξασθένησης και απομείωσης του ρόλου των τελευταίων (κακή οικονομική διαχείριση, παρέμβαση του κράτους, κομματικές σκοπιμότητες).

¹³ http://www.anasta.de/TOPOS/index.php?option=com_content&task=view&id=1036&Itemid=37

¹⁴ Όπως παραδέχτηκαν τα μέλη του Κινήματος ο έλεγχος αυτός συναντά δυσκολίες ως προς την υλοποίησή του στο βαθμό που το «Κίνημα της Πατάτας» συνίσταται από εθελοντές πολίτες για τους οποίους η παρακολούθηση σε συστηματική βάση των συνθηκών εργασίας προϋποθέτει χρόνο και επίσκεψή τους στα χωράφια συλλογής του προϊόντος. Παρόλα αυτά, ένα πρώτο βήμα έχει γίνει με τον έλεγχο των εργασιακών συνθηκών στην περίπτωση των παραγωγών συμβολαϊκής γεωργίας λόγω μικρότερου αριθμού τους.

5.2.6 ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

- Το «Κίνημα της Πατάτας» το οποίο ξεκίνησε με την διάθεση της πατάτας έχτισε μια σχέση με τους παραγωγούς πατάτας μέσω της παράκαμψης των μεσαζόντων. Αυτή η σχέση φάνηκε να διασπάται από την απαίτηση μιας ομάδας παραγωγών σχετικά με τη διανομή της πατάτας προς 0,50 λεπτά το κιλό αντί για 0,25 όπως είχε αρχικά συμφωνηθεί αναδεικνύοντας την έλλειψη εκπαίδευσης, συνεργατικότητας, γνώσης καθώς επίσης και ένα υψηλό ποσοστό άγνοιας για το πως μια σχέση εμπιστοσύνης καλλιεργείται και χτίζεται.
- Το τελευταίο διάστημα παρατηρείται το φαινόμενο της μη μείωσης της τιμής της πατάτας παρά τη δράση του Κινήματος. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο κ. Γιώργος Κωτίδης μέλος του «Κινήματος της Πατάτας» *«οι έμποροι-μεσάζοντες βλέποντας το κίνημα «Χωρίς Μεσάζοντες» να πείθει τους παραγωγούς και να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους, έχουν προσελκύσει τους παραγωγούς της Αχαΐας και προσφέρουν μέχρι και 0,55 € το κιλό. Πρόκειται για την γνωστή τακτική των εμπόρων, η οποία την προηγούμενη χρονιά έπεισε τους παραγωγούς της Βόρειας Ελλάδας, με αποτέλεσμα η πατάτα να φτάσει μέχρι και στο 1,35 το κιλό: Οι έμποροι δελεάζουν στην αρχή της περιόδου με ζεστό χρήμα, το οποίο αργότερα μετατρέπεται -στην καλύτερη περίπτωση- σε βιμηνη και πολλές φορές ακάλυπτη επιταγή»*. Αν και γεγονός είναι πως η δύναμη των πολιτών και η συνεργατικότητα αναδείχθηκε στην 29η διανομή και δεύτερη κατά σειρά με πατάτες Φλώρινας προς 0,45 ευρώ το κιλό το πρωί του Σαββάτου 28 Σεπτεμβρίου 2013 συγκριτικά με εκείνες που πωλούνται στα σούπερ μάρκετ μέχρι και 1 ευρώ το κιλό.
- Το κόστος διακίνησης συνιστά επίσης έναν ανασταλτικό παράγοντα στη λειτουργία του κινήματος στον βαθμό που για την πραγματοποίηση μιας ομαδικής παραγγελίας αγροτικών προϊόντων, κομβικής σημασίας είναι η συγκέντρωση 24 τόνων προϊόντος που αντιστοιχούν στο μέγιστο φορτίο μιας νταλίκας. Το στοιχείο αυτό είναι κρίσιμο ώστε να επιτευχθεί η καλύτερη τιμή τόσο για τον παραγωγό όσο και τον καταναλωτή καθώς μια μικρότερη ποσότητα ενδεχομένως θα καθιστούσε λιγότερο συμφέρουσα τη μεταφορά.

5.2 ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΕ ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η πληροφορία που αποκτήθηκε τόσο από τις ημιδομημένες συνεντεύξεις, όσο και από τη συμμετοχική παρατήρηση στο πλαίσιο της διανομής πατάτας που πραγματοποιήθηκε στις 28/9/2013 στην πόλη της Κατερίνης του Ν. Πιερίας όπως και η συλλογή υλικού από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο συνέβαλε στο να διασαφηνίσει και να ερμηνεύσει τις δυνατότητες ανταπόκρισης του Κινήματος στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και στη βιωσιμότητα του πληθυσμού. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί πως κατά την ανάλυση λαμβάνουμε υπόψη μας το εξής σημείο κλειδί: Οι εναλλακτικές λύσεις και κατ' επέκταση οι δράσεις του Κινήματος δεν είναι μόνο οικονομικές: η δυναμική και οι δυνατότητες για την επιτυχία του Κινήματος εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ενσωμάτωση και τον μετασχηματισμό των οικονομικών διαδικασιών με τις πολιτιστικές, κοινωνικές, και περιβαλλοντικές διαδικασίες.

Τα ζητήματα-παράγοντες που προέκυψαν κατά την καταγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας και καταδεικνύουν σημεία ανθεκτικότητας του Κινήματος συνοψίζονται στα εξής:

- **Στην αντίληψη της ικανότητας του κινήματος να αντιμετωπίσει την αλλαγή** ως αποτέλεσμα των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και να αναλάβει δράσεις στην κατεύθυνση της άμβλυνσής τους μέσω της διάθεσης προϊόντων χωρίς την παρέμβαση των μεσαζόντων.
- **Στην ικανότητα του να σχεδιάζει, να μαθαίνει, να καινοτομεί και να επανοργανώνεται** γύρω από τις αρχές της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας στη βάση των αξιών της δημοκρατικής συμμετοχής και λήψης αποφάσεων των μελών, της αλληλεγγύης προς το μειωμένο εισόδημα και βιωτικό επίπεδο καταναλωτών και παραγωγών, της αμοιβαιότητας και της έμφασης στην επανατοπικοποίηση των διατροφικών συναλλαγών καθώς επίσης και στην προώθηση μη εμπορευματοποιημένων πρακτικών με την εισαγωγή της ετικέτας χωρίς μεσάζοντες σε προϊόντα όπως το ρύζι, οι φακές και τα ρεβύθια που είθισται να τυποποιούνται από τα μεγάλα αγροτοβιομηχανικά συγκροτήματα επιβαρύνοντας με επιπλέον κόστος το προϊόν. Εξαιρετικά ενδιαφέρονσα,

επίσης, παρουσιάζεται η εισαγωγή του μοντέλου της συμβολαϊκής γεωργίας στο πλαίσιο των εναλλακτικών πρακτικών που υιοθετεί το Κίνημα προκειμένου να αμβλύνει τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και να παράσχει στους καταναλωτές προϊόντα σε οικονομικότερες τιμές και στους παραγωγούς την αύξηση του εισοδήματός τους.

- **Στο επίπεδο της θέλησης του Κινήματος για αλλαγή** διαπιστώνεται από την ευελιξία του καθώς και την πεποίθηση ότι η κρίση μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο «ως παράθυρο ευκαιρίας»¹⁵ (Olsson et al.,2006) που θα εκμεταλλευτεί τις παρούσες συνθήκες και θα προσφέρει μια άλλη θέα στην τρέχουσα οικονομική πραγματικότητα.

Ειδικότερα, η γενική θεωρία της Ανθεκτικότητας περιγράφει ένα θεωρητικό μοντέλο για την « Ανθεκτικότητα » ή αλλιώς «Κοινωνιο-οικολογική Ανθεκτικότητα» που βασίζεται σε τρία χαρακτηριστικά :

1. το ποσό της διαταραχής που ένα σύστημα μπορεί να απορροφήσει και να εξακολουθήσει να διατηρεί τη δομή και λειτουργία του
2. το βαθμό στον οποίο το σύστημα είναι ικανό να αυτοοργανωθεί, και
3. το βαθμό στον οποίο το σύστημα μπορεί να αυξήσει την ικανότητά του για μάθηση και προσαρμογή (Holling 1973, Carpenter & Gunderson 2001, Folke et al. 2001).

Οι τρεις παράγοντες που αναδείχθηκαν κατά την ανάλυση της έρευνας για το «Κίνημα της Πατάτας» μπορούν να προσδιοριστούν και να χαρτογραφηθούν κατ' αντιστοιχία με το θεωρητικό μοντέλο της Ανθεκτικότητας. Ειδικότερα,

- *Η αντίληψη της ικανότητας του κινήματος να αντιμετωπίσει την αλλαγή είναι ανάλογη με την πρώτη καθοριστική ιδιότητα της θεωρίας της Ανθεκτικότητας: το ποσό της διαταραχής που ένα σύστημα μπορεί να απορροφήσει. Στη μελέτη αυτή, η ικανότητα αντιμετώπισης των συνεπειών της κρίσης στο βιοτικό επίπεδο τόσο του αγροτικού όσο και του αστικού πληθυσμού προσδιορίστηκε με το να ερωτηθούν τα μέλη του κινήματος για την*

---

¹⁵

(βλ. Υποκεφάλαιο 2.2.2 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ «ΠΑΝΑΡΧΙΑΣ» ΤΟΥ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ)

αναγκαιότητα και τους λόγους που τους ώθησαν στη σύστασης του. Ενώ, επιπλέον ζητήθηκε να αξιολογήσουν το επίπεδο ευημερίας που προσμένουν λαμβάνοντας υπόψη το οικονομικό και συναισθηματικό σοκ καθώς και την ικανότητα να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα μέσω εναλλακτικών δράσεων και ενεργειών. Τα μέλη του «Κινήματος της Πατάτας» είναι πολίτες του Ν. Πιερίας οι οποίοι δυσαρεστημένοι από την οικονομική κατάσταση και το εισόδημά τους ανθίστανται στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης υιοθετώντας ως ενεργοί πολίτες την δράση της διανομής «Χωρίς Μεσάζοντες». Το Κίνημα αποδεικνύει έμπρακτα πως έχει την ικανότητα να αντιμετωπίσει τις αλλαγές που υφίσταται σε ένα περιβάλλον οικονομικής κρίσης, αύξησης του ποσοστού ανεργίας και φτώχειας και μείωσης του εισοδήματος μέσω της αυτό-οργάνωσης των μελών του για την μείωση την ισχύς των μεσαζόντων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών.

- *Το επίπεδο της θέλησης του Κινήματος για αλλαγή ανταποκρίνεται στη δεύτερη καθοριστική ιδιότητα της Ανθεκτικότητας: το βαθμό στον οποίο το σύστημα είναι ικανό να αυτοοργανωθεί. Το επίπεδο της θέλησης, όπως προκύπτει από τη διακήρυξη αλλά και τις αρχές που πρεσβεύει, στην προσαρμογή στις νέες συνθήκες που επιβάλλουν τόσο το Μνημόνιο Συνεργασίας που έχει η υπογράψει η χώρα όσο και στη μείωση των δημοσίων δαπανών, του εισοδήματος αλλά και στην αύξηση του ποσοστού της ανεργίας σχετίζεται άμεσα με την ατομική οικονομική, κοινωνική και συναισθηματική ευελιξία. Αρκετοί ερευνητές έχουν θέσει το ζήτημα της σημασίας της ευελιξίας στη διατήρηση της ανθεκτικότητας και πως η ευελιξία μπορεί να ενθαρρύνει ένα άτομο ή ένα σύστημα να είναι ανθεκτικό (Carpenter & Gunderson 2001, Shindler and Cheek 1999, Gunderson 1999). Η απώλεια της ευελιξίας αναφέρεται στην αδυναμία να επωφεληθεί ένα άτομο, μια κοινότητα ή ένα σύστημα από άλλες εναλλακτικές επιλογές. Η κατανόηση της ικανότητας του Κινήματος να αφουγκραστεί τις νέες συνθήκες, να αυτο-οργανωθεί και να λάβει αντίστοιχες δράσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αξιολογηθεί η συνολικότερη ικανότητα του συστήματος για αυτο-οργάνωση.*
- *Επίσης, η ικανότητα του Κινήματος να σχεδιάζει, να μαθαίνει, να καινοτομεί και να επανοργανώνεται είναι σημαντικός παράγοντας που αναδεικνύει την ανθεκτικότητα του. Αυτό το χαρακτηριστικό συνάδει με την τρίτη καθοριστική ιδιότητα της θεωρίας της Ανθεκτικότητας: το βαθμό στον οποίο το σύστημα μπορεί να αυξήσει την ικανότητά του*

για μάθηση και προσαρμογή (Holling 1973, Carpenter & Gunderson 2001, Folke et al. 2001). Οι ερευνητές έχουν εντοπίσει ότι η ικανότητα για αναδιοργάνωση και επανεφεύρεση νέων πρακτικών ενόψει της αλλαγής βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με την καινοτομία, τη δημιουργικότητα, τους πειραματισμούς, την μάθηση και τον προγραμματισμό (Harris et al., 1998, Colding et al. 2004, Olsson et al. 2004a). Στο πλαίσιο αυτό, εξαιρετικά ενδιαφέρονσα παρουσιάζεται η πρωτοβουλία του κινήματος για υιοθέτηση της Συμβολαϊκής Γεωργίας¹⁶ η οποία ως τακτική είθισται να εισάγεται από εμπόρους, προμηθευτές και γενικότερα μεγάλα αγροτοδιατροφικά συγκροτήματα. Με αυτό τον τρόπο, το κεφάλαιο ενσωματώνει τους «ανεξάρτητους» παραγωγούς με τέτοιο τρόπο ώστε να αποδίδουν πολύ περισσότερο απ' ότι να μίσθωνε υπαλλήλους, ενώ ταυτόχρονα το «ανεξάρτητο» αυτό εργατικό δυναμικό που παράγει σύμφωνα με το συμβόλαιο δεν διεκδικεί συλλογικές απαιτήσεις, καθοδηγείται από τον εαυτό του, δέχεται να δουλεύει χωρίς εγγύηση χαμηλότερου μισθού, ασφάλιση και άλλα προνόμια που θα απαιτούσε ένας μισθωτός εργάτης (Κουλιέρης, 2013). Το «Κίνημα της Πατάτας» προσδίδει μια καινοτομική οπτική στην Συμβολαϊκή Γεωργία καθώς σκοπός του δεν είναι το κέρδος αλλά η προσφορά των παραγόμενων μέσω της συμβολαϊκής γεωργίας προϊόντων στους καταναλωτές χωρίς την μεσολάβηση εμπόρων, προμηθευτών, εταιρειών και λοιπών μεσαζόντων.

---

¹⁶ Η «συμβολαϊκή γεωργία» αναφέρεται σε γεωργική παραγωγή η οποία κατευθύνεται από συμφωνίες που έχουν γίνει μεταξύ των παραγωγών αγροτικών προϊόντων και τους μεταποιητές, εμπόρους, προμηθευτές ή άλλες εταιρείες. Οι συμφωνίες αυτές δεν είναι απαραίτητα γραπτές, ειδικότερα στην περίπτωση της Ελλάδας αφορούν επί το πλείστον προφορικές συμφωνίες, και ουσιαστικά είναι συμβόλαια παραγωγής τα οποία λαμβάνουν χώρα πριν την έναρξη της παραγωγικής διαδικασίας.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

«...κι όταν δεν πεθαίνει ο ένας για τον Άλλον είμαστε κιόλας νεκροί».

Τάσος Λειβαδίτης,

Απόσπασμα από το ποίημα «Επίλογος (Φυσάει)»

Η παρούσα μελέτη κατέδειξε την ικανότητα των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» μέσω της οργάνωσης και δράσης τους να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της κρίσης και στην βιωσιμότητα του αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Ενώ, προχώρησε ένα βήμα παραπέρα μελετώντας τη δράση και λειτουργία του «Κινήματος της Πατάτας» «Χωρίς Μεσάζοντες» προς αυτή την κατεύθυνση. Η εργασία έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στις έννοιες της Ανθεκτικότητας και της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας. Στην μεν πρώτη, στο βαθμό που συντελεί στην εισαγωγή μιας εναλλακτικής αφήγησης στην οργάνωση της οικονομίας μέσω της προσαρμοστικότητας και του μετασχηματισμού της σε νέες, εναλλακτικές “τροχιές αλλαγής” (Herrera et al., 2006). Στη δε δεύτερη, προκειμένου να αποτελέσει το θεωρητικό πλαίσιο των αρχών και αξιών στο οποίο συναντάται η ανάδειξη των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας “Χωρίς μεσάζοντες”.

Η Ανθεκτικότητα ανάγεται σε έννοια καθοριστική για την κατανόηση της εμφάνισης, οργάνωσης, δράσης και λειτουργίας των Εναλλακτικών Δικτύων Οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» ενώ παράλληλα τα Εναλλακτικά Δίκτυα Οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» αποτελούν την πρακτική εφαρμογή της, όπου οι αρχές της Αλληλέγγυας Κοινωνικής Οικονομίας συναντώνται και αποκτούν σημαίνουσα θέση.

Μια «ανθεκτική» κοινωνία είναι ικανή να χρησιμοποιήσει την εμπειρία της αλλαγής ώστε να εξακολουθήσει να εξελίσσεται μέχρι να φτάσει σε ένα υψηλότερο επίπεδο λειτουργίας. Πέραν της απλής «επιβίωσης» από έναν στρεσογόνο παράγοντα ή αλλαγή, μια ανθεκτική κοινωνία μπορεί να ανταποκριθεί με δημιουργικούς τρόπους που μετασχηματίζουν θεμελιωδώς τη βάση της κοινωνίας.

Στο πλαίσιο αυτό, κρίνουμε πως υπάρχει το περιθώριο καθώς και το πεδίο για περαιτέρω μελέτη του φαινομένου των Εναλλακτικών δικτύων οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» από δυο οπτικές. Η πρώτη έχει να κάνει με την ανάλυσή τους ως «πεδία ελπίδας» (Lee & Leyshon, 2003) μέσω των οποίων νέες οριζόντια διαμορφωμένες πλατφόρμες δράσης είναι δυνατόν να διαμορφωθούν πέρα από τα τοπικά συστήματα παραγωγής. Η δεύτερη με τη θεώρησή τους ως αντανάκλαση ή υλοποίηση ενός εναλλακτικού λόγου στο συμβατικό αγροτο-διατροφικό σύστημα, ή ακόμα, για να το δανειστώ από τον Hickey, ως «ανεξάρτητη ατζέντα για την αλλαγή» στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ε.Ε. Εδώ εντάσσεται, και ενδεχομένως θα ήταν φρόνιμο να εξεταστεί, και

ο ρόλος που αναμένεται να αναλάβουν οι φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε ένα τέτοιο εγχείρημα.

Η επικρατούσα συζήτηση προσανατολίζεται περισσότερο σε μια μετριοπαθή στάση γύρω από τη δυνατότητα των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας να επιτύχουν τον στόχο της μετάβασης σε ένα εναλλακτικό παράδειγμα αγροτικής ανάπτυξης (Marsden, 2004, p.131). Αν και δεν λείπουν εκείνοι οι ακαδημαϊκοί που υποστηρίζουν ότι η “μετάβαση” αυτή διευκολύνει την άνοδο ενός νέου και εδαφικά προσδιορισμένου παραδείγματος αγροτικής ανάπτυξης.

Στις αγροδιατροφικές επιστήμες, προκρίνεται το εργαλείο της ενσωμάτωσης (“embeddedness”) (Hinrichs, 2000 & Goodman, 2004) προκειμένου να συμπεριληφθούν πέρα από τις κοινωνικές και οι οικονομικές, περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαστάσεις των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας (Winter, 2003a & Murdoch et al., 2000). Προκρίνεται, λοιπόν, μια ολιστική προσέγγιση της ενσωμάτωσης η οποία θα επιτρέψει μια πιο βιώσιμη και κριτική ανάλυση των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας στην ελπίδα δημιουργίας ενός καινούριου και ανθεκτικού πεδίου δράσης εντός του κυρίαρχου συμβατικού οικονομικού συστήματος στο οποίο θα ενσωματωθούν μια σειρά διακριτών οργανωσιακών αρχών, γνώσεων και ιδιοτήτων με νέους τρόπους. Η ολιστική αυτή προσέγγιση που προτείνεται περιλαμβάνει επίσης και την έννοια της Ανθεκτικότητας στην ανάλυση του φαινομένου των εναλλακτικών δικτύων οικονομίας (Amin et al., 2002).

Στην παρούσα μελέτη, το «Κίνημα της Πατάτας» ή Κίνημα «Χωρίς Μεσάζοντες» εισάγει τόσο ένα διαφορετικό μοντέλο παραγωγού-καταναλωτή όσο και μια διαφορετική οπτική της συμβολαιακής γεωργίας στο πλαίσιο της επανατοπικοποίησης της παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης. Επίσης, η πρακτική της απο-εμπορευματοποίησης η οποία υιοθετείται μέσω της ετικέτας «Χωρίς Μεσάζοντες» σε όσπρια αποδεικνύει πως το «Κίνημα της Πατάτας» ανταποκρίνεται και καινοτομεί.

Το «Κίνημα της Πατάτας» έχοντας τις ρίζες σύστασής του στην πρωτοβουλία εθελοντών πολιτών της Κατερίνης και ενεργώντας στο πλαίσιο του δίκαιου, ηθικού εμπορίου και στη γεωργία της εγγύτητας και των τοπικών ποικιλιών προσδοκά να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αλλαγή του παραγωγικού και καταναλωτικού μοντέλου: την αυτοοργάνωση παραγωγών - καταναλωτών

με στόχο την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών. Εξάλλου, το γεγονός της παροχής βοήθειας σε παραγωγούς που έχουν αδιάθετα προϊόντα σε αυτή τη δύσκολη οικονομική συγκυρία και συνάμα της πρόσβασης των καταναλωτών σε ποιοτικότερα και οικονομικότερα προϊόντα δεν παύει να έχει σημαίνουσα θέση.

Θα μπορούσε κανείς να επισημάνει πως οι δράσεις του Κινήματος αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του δρόμου που επικαλείται τη “μετάβαση” από την «Οικονομία των Αγορών» και τη διαρκή λιτότητα στη «Οικονομία των Αναγκών» όπως την έχει αποκαλέσει η Άgnes Heller (Grumley, 1999), με την ενεργό και δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών. Ίσως ακόμα θα μπορούσε να γίνει λόγος για μια τάση αλλαγής της καταναλωτικής μας συμπεριφοράς. Μένει να διανύσουμε αυτόν τον δρόμο.

Επιπρόσθετα, δύο σημεία μένει να ληφθούν υπόψη αναφορικά με την επιτυχή δράση και λειτουργία των Εναλλακτικών Δικτύων Οικονομίας «Χωρίς μεσάζοντες” όπως αυτά διαπιστώθηκαν κατά τη μελέτη του «Κινήματος της Πατάτας»:

Πρώτον, να διευκρινιστεί πως σε καμία περίπτωση δεν προτείνεται η κατάργηση των μεσαζόντων κατά την διαδικασία παροχής των προϊόντων στους καταναλωτές. Άλλωστε, αποτελεί θέση παγιωμένη των εναλλακτικών αυτών πρωτοβουλιών πως στόχος είναι η μείωση του αριθμού τους που μεσολαβεί μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή και η αποστολή διακριτού μηνύματος προς κυβερνώντες και μη για αλλαγή αντίληψης και πολιτικής που θα θέτει ανώτατο όριο κέρδους από μέρους τους.

Δεύτερον, τα Εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες» οφείλουν να εξακολουθήσουν να κινούνται στον δρόμο που λαμβάνει υπόψη του πως το τοπικό βρίσκεται σε άμεση αλληλεπίδραση και συνάρτηση με το παγκόσμιο. Άλλωστε, στις μέρες μας παρατηρείται πως η προσκόλληση στο τοπικό ελλογχεύει κινδύνους περί νοσταλγίας της πατριωτικής αντίληψης οδηγώντας σε φαινόμενα ρατσισμού με συνέπειες για την κοινωνία και τους πολίτες της.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να ερωτηθούμε κατά πόσο η Ανθεκτικότητα και η Αλληλέγγυα Κοινωνική Οικονομία συνιστούν έννοιες πρωτόγνωρες στην ανθρώπινη ιστορία. Η Maria Fonte, από το Πανεπιστήμιο Naples Federico II της Ιταλίας, στο πλαίσιο του 25ου Συνεδρίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Αγροτική Κοινωνιολογία, που έλαβε χώρα στη Φλωρεντία με θέμα : « Rural resilience and vulnerability: the rural as locus of solidarity and conflict in times of crisis » έθεσε

τον εξής προβληματισμό: «Είναι αλήθεια πως υπάρχει «παλιό» και «καινούριο» ή μήπως το « καινούριο » είναι κάτι που συναντάται στην ιστορία; Πρόκειται, λοιπόν, η έννοια της Ανθεκτικότητας να συνιστά ένα νέο όνειρο ή μήπως βρισκόταν πάντα κάτω από την επιφάνεια του τρέχοντος συστήματος;». Αν αναλογιστεί κανείς το «μοντέλο παναρχίας» του προσαρμοστικού κύκλου όπως εισήγαγαν οι Gunderson και Holling (2000) ίσως διαπιστώσει πως είναι στη φύση των συστημάτων να αλληλεπιδρούν και να μεταβάλλονται σε νέες κλίμακες όταν έρχονται αντιμέτωπα με κραδασμούς ή σοκ.

Από την άλλη, “το κυρίαρχο σύστημα οικονομίας θα είχε ήδη καταρρεύσει εάν οι αξίες της συνεργασίας και της αλληλεγγύης σαν σπόροι ενός εναλλακτικού κόσμου που επωάζεται δεν βρίσκονταν κάτω από την επιφάνεια του”, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Miller, E., (2005). Η Αλληλέγγυα Κοινωνική Οικονομία είναι εδώ προκειμένου να φέρει ξανά στο προσκήνιο μια σειρά αξιών όπως η συνεργασία, η αξιοπρέπεια, η ισότητα, η αυτο-διάθεση που βρίσκονταν μέχρι πρόσφατα στο περιθώριο της κυρίαρχης οπτικής.

Αυτό που χρειάζεται να συμβεί δεν είναι να αναπτύξουμε ένα ακόμα “σχέδιο σωτηρίας” και στη συνέχεια να πείσουμε ή να επιβάλλουμε την πιστή εφαρμογή του. Προτιμότερο είναι να εντοπίσουμε τα “πεδία ελπίδας” και δημιουργικότητας που μας περιβάλλουν και να δημιουργήσουμε νέες δυνατότητες και σχέσεις. Τα Εναλλακτικά δίκτυα οικονομίας «Χωρίς μεσάζοντες” θα μπορούσαν να αναδειχθούν ως κυρίαρχα στοιχεία στην ανάδυση μιας άλλης αφήγησης όπου η οικονομία θα αποδίδεται στην ακριβή της ετυμολογική έννοια: οίκος (“σπίτι”) + νομή (“διανομή”).

Ολοκληρώνοντας, σύμφωνα με τους Hendrickson and Hefferman (2002), το παγκόσμιο αγροτοδιατροφικό σύστημα είναι ένα εξαιρετικά δυναμικό σύστημα την εξέλιξη του οποίου δεν μπορούμε να προβλέψουμε. Παρόλα αυτά, δεν σκοπεύουμε να παραβλέψουμε την ουσιαστική συνεισφορά των Εναλλακτικών δικτύων Οικονομίας «Χωρίς Μεσάζοντες” τόσο στην προστασία όσο και στην δημιουργία πεδίων δράσης εκεί όπου το κυρίαρχο σύστημα αδυνατεί να παρέμβει και να προσφέρει. Η πραγματική τους συνεισφορά βρίσκεται ακριβώς εκεί. Επίσης, η συμβολή τους εδράζεται στην ικανότητά τους για προστασία της ανθρώπινης φύσης από την κυρίαρχη ατομικιστική λογική καθώς και στην δυνατότητά τους για επαναδιάταξη του χώρου και του

χρόνου. Άλλωστε, χωρίς την ύπαρξη και λειτουργία τέτοιων εναλλακτικών πρωτοβουλιών ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας από τους παραγωγούς, τους εργαζόμενους έως τους καταναλωτές θα οδηγούνταν σε συνθήκες εξαθλίωσης και έλλειψης ελπίδας.

A. ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ «ΤΗΣ ΠΑΤΑΤΑΣ» ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Αθανασία Οικονόμου

1. Το ιστορικό συγκρότησης του κινήματος

- Το «Κίνημα της Πατάτας» συναντά τις ρίζες του στις αρχές της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας;
- Πώς προέκυψε η ιδέα της συγκρότησης του κινήματος;
- Υπάρχουν παρόμοια παραδείγματα σε χώρες του εξωτερικού;
- Πως θα περιγράφατε το όραμα και τους άμεσους στόχους του κινήματος όταν ξεκινήσατε;

2. Ο ρόλος της κρίσης για την ανάληψη της πρωτοβουλίας

- Ποιά ανάγκη κατά τη γνώμη σας έρχονται να καλύψουν τα κινήματα αυτο-οργάνωσης παραγωγών-καταναλωτών;
- Η οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα αποτελεί την αφορμή για τη συγκρότηση τέτοιων κινήματων ή, κατά την γνώμη σας, υπήρχε λόγος για την συγκρότησής τους έτσι κι' αλλιώς;
- Τα κινήματα διάθεσης προϊόντων θεωρείτε ότι αποτελούν/εκφράζουν μian αντίσταση της κοινωνίας στις σημερινές κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες;
- Η ανάδειξη του «Κινήματος της Πατάτας» συνιστά αποτέλεσμα επαναπροσδιορισμού των αναγκών και προτεραιοτήτων της κοινωνίας;

3. Το ιδεολογικο-πολιτικό πλαίσιο του κινήματος, η στρατηγική και οι στόχοι του

- Ποιές αρχές και αξίες πρεσβεύει το κίνημα;
- Πως θα τοποθετούσατε ιδεολογικά κινήματα με τα χαρακτηριστικά του δικού σας;
- Τα πρόσφατα γεγονότα στη Μανωλάδα Ηλείας αναδεικνύουν μια πτυχή της αγροτικής παραγωγής που συνήθως παραβλέπεται. Η προστασία των δικαιωμάτων και της εργασίας των μεταναστών είναι μέσα στις αρχές του κινήματος; Και αν ναι, πως προστατεύονται;
- Το «Κίνημα της Πατάτας» έχει θέση, και ποια, ως προς την αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων και κατασπατάληση φυσικών πόρων;
- Το «Κίνημα της Πατάτας» δίνει έμφαση στο κοινωνικό όφελος εν αντιθέσει με το ατομικό κέρδος μιας κερδοσκοπικής επιχείρησης; Μιλήστε μας περισσότερο γι' αυτό.

4. Η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του κινήματος

- Ποιός ο τρόπος οργάνωσης και λήψης απόφασης μεταξύ των μελών(αριθμός μελών, συμμετοχή, καθημερινότητα της οργάνωσης και λειτουργίας κοκ);
- Ποιός αποφασίζει για το ποιό είδος προϊόντος θα διανεμηθεί στον καταναλωτή;
- Πώς έρχεστε σε επαφή με τους παραγωγούς;
- Πώς γίνεται η διάθεση και μεταφορά των προϊόντων στους καταναλωτές;
- Ποιός είναι ο βασικός τρόπος επικοινωνίας του κινήματος με τους καταναλωτές; Πώς γίνονται οι παραγγελίες εκ μέρους των καταναλωτών;
- Υπάρχει κάποιο οικονομικό όφελος που απολαμβάνει το «Κίνημα της Πατάτας»;

5. Η δικτύωση και συνεργασία με φορείς και άλλα κινήματα

- Συνεργάζεστε με άλλα κινήματα διάθεσης προϊόντων; (ανταλλαγή εμπειριών και πρακτικών, πεδία συνεργασίας)
- Συνεργάζεστε με άλλους φορείς αλληλεγγύης όπως το κοινωνικό παντοπωλείο, κοκ;
- Υπάρχει συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, και αν ναι, ποια είναι αυτή;
- Πώς θα κρίνατε τη δημιουργία ενός διαδημοτικού δικτύου καταναλωτών – παραγωγών;

6. Η αποτίμηση της λειτουργίας και αποτελεσματικότητας του κινήματος σε σχέση με τους στόχους του (μεγέθη διακίνησης, συμμετοχή κοκ)

- Με ποιο τρόπο και σε ποιους τομείς θεωρείτε ότι το κίνημα προσέφερε στους πολίτες. Διαχωρίστε την προσφορά σε παραγωγούς και σε καταναλωτές.
  - ο Ποιά είναι τα αποτελέσματα της λειτουργίας του κινήματος στη διαμόρφωση της

- τιμής της πατάτας στην αγορά;
- Σε τί βαθμό εκτιμάτε έχει περιοριστεί ο ρόλος των μεσαζόντων;
- Πόσο συνεισέφερε στην βελτίωση των τιμών για τους παραγωγούς;
- Σε τι βαθμό η σημερινή αποτίμηση του κινήματος ανταποκρίνεται στους στόχους που είχε θέσει όταν ξεκίνησε;
- Μετά από την εμπειρία της πρωτοβουλίας αυτής, σήμερα πως θα αυτοπροσδιορίζασταν/πως θα περιγράφατε την φυσιογνωμία του κινήματος και την δράση σας;

7. Σχέδια και στρατηγική για το μέλλον

- Ποια είναι τα άμεσα σχέδια του κινήματος για το μέλλον; Οι επόμενες κινήσεις;
  - Το παράδειγμα της πατάτας θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλα προϊόντα;
  - Υπάρχουν και άλλα προϊόντα που ευνοούν μια οργάνωση παραγωγών- καταναλωτών;
- Είναι απαραίτητη η θέσπιση κανονιστικού πλαισίου για τη λειτουργία του κινήματος;
- Πώς βλέπετε το «Κίνημα της Πατάτας» στην επόμενη 5ετία;
- Μπορείτε να περιγράψετε το προσωπικό σας όραμα για το μέλλον μετά την εμπειρία σας στο κίνημα;

B. ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

Στην Κατερίνη σήμερα 24.03.2013, ημέρα Κυριακή

Οι συμβαλλόμενες Εθελοντικές Ομάδες, Κινήσεις ενεργών πολιτών, Συνεταιριστικές Οργανώσεις, ενώσεις φυσικών προσώπων, μεμονωμένοι παραγωγοί, που αναφέρονται αναλυτικά στο τέλος του παρόντος και με βάση τις παρακάτω κοινές διαπιστώσεις:

- 1ον Ότι η οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, επαυξάνεται χωρίς να διαφαίνονται στο άμεσο μέλλον κάποια σημάδια ανάκαμψής της.
- 2ον: Ότι η κρίση έχει επιφέρει δυσβάστακτες και δραματικές συνέπειες στο βιοτικό και κοινωνικό επίπεδο της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ελλήνων.
- 3ον : Ότι οι συνθήκες στην ελληνική αγορά βασικών ειδών διατροφής ούτε άλλαξαν ούτε προσαρμόστηκαν στις νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Αντίθετα οι τιμές των βασικών καταναλωτικών αγαθών παραμένουν υψηλές και δυσανάλογες με το εισόδημα του μέσου Έλληνα.
- 4ον : Ότι οι παραγωγοί των βασικών ειδών διατροφής (αγρότες – κτηνοτρόφοι), είτε αδυνατούν να διαθέσουν τα προϊόντα τους στην αγορά είτε εισπράττουν το τίμημα της πώλησης είτε το εισπράττουν μεν αλλά μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα. Με τις συνθήκες αυτές, η οικονομική τους θέση εξαρτάται από τους εμπόρους και τους διάφορους μεσάζοντες, αφού αυτοί (οι παραγωγοί) δεν έχουν λόγο στη διαμόρφωση της τιμής των προϊόντων τους.
- 5ον: Ότι οι αγροτικοί και κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί και οι ομάδες παραγωγών, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, είτε έχουν διαλυθεί είτε αδυνατούν πλέον να προστατέψουν τα συμφέροντα των παραγωγών – μελών τους.
- 6ον Ότι η πρωτογενής παραγωγή και η διατροφή μας στο σύνολό της, επιχειρείται να ελεγχθεί από μεγάλα οικονομικά συμφέροντα και διεθνή «trust».
- 7ον: Ότι η Πολιτεία εκούσια ή ακούσια, αδυνατεί μέχρι σήμερα να παρέμβει νομοθετικά για να θεσπίσει κανόνες που θα προστάτευαν τους παραγωγούς και τους καταναλωτές.

Οι καταναλωτές υφίστανται τις συνέπειες του τρόπου λειτουργίας μιας «αγοράς», η οποία όχι μόνο δεν αυτορυθμίζεται, όχι μόνο δεν προσαρμόζεται στις παρούσες οικονομικές συνθήκες αλλά συνεχίζει να λειτουργεί ανεξέλεγκτα προς όφελος των κερδοσκόπων και των οικονομικά ισχυρών.

Οι συμβαλλόμενες Ομάδες εκτιμούν ότι όλοι οι παραπάνω παράγοντες, που συνοπτικά αναφέρθηκαν, επιδρούν καθοριστικά στο παρόν και το μέλλον μας. Κοινή διαπίστωση αποτελεί το ότι ο πρωτογενής οικονομικός τομέας της χώρας ολοένα και συρρικνώνεται, προς όφελος των εισαγωγών αλλοδαπών προϊόντων, αφού με τις συνθήκες που επικρατούν, είναι αποθαρρυντική οποιαδήποτε ενασχόληση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ

- 1ον : Να παρεμβαίνουν στη διαδικασία της διάθεσης προϊόντων, μέσα στα πλαίσια του Νόμου, με σκοπό την επίτευξη της χαμηλότερης δυνατής τιμής διάθεσης των προϊόντων στους καταναλωτές σε συνδυασμό με την παροχή της καλύτερης δυνατής ποιότητας.
- 2ον : Να συνεργάζονται μεταξύ τους με σκοπό την εξασφάλιση στους καταναλωτές των δύο πιο πάνω παραγόντων: φθηνότερη τιμή πώλησης – καλύτερη ποιότητα. Τα παραπάνω θα πραγματοποιούνται υλοποιώντας δράσεις που θα ωθούν τους παραγωγούς στην διάθεση των προϊόντων τους απευθείας στους καταναλωτές.
- 3ον: Να υποβοηθούν με τις δράσεις τους, τους παραγωγούς, δημιουργώντας στους τελευταίους κίνητρα για την καλλιέργεια και παραγωγή αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων.
- 4ον : Να ωθούν με τις δράσεις τους, τους καταναλωτές στην αγορά ποιοτικών ελληνικών προϊόντων διατροφής, που θα τους παρέχονται σε φθηνή τιμή.
- 5ον: Να βοηθούν με τις δράσεις και τις πρωτοβουλίες τους, στην πάταξη της κερδοσκοπίας και του φαινομένου των μεσαζόντων, γεγονός που θα τονώσει τον πρωτογενή – παραγωγικό τομέα της χώρας.

- 6ον: Να διευκολύνουν τη διάθεση - ανταλλαγή καταναλωτικών αγαθών μεταξύ διαφόρων περιοχών της χώρας, με βάση τις αρχές της καλής πίστης, της αλληλοβοήθειας και της αμοιβαιότητας.
- 7ον: Να συνεργάζονται μεταξύ τους για την ανάπτυξη οποιωνδήποτε άλλων πρωτοβουλιών και δράσεων που θα κατατείνουν στους παραπάνω σκοπούς.

ΟΙ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΔΗΛΩΝΟΥΝ ΟΜΟΦΩΝΑ

- 1ον: Ότι όλες οι ενέργειες και οι δράσεις, που αποφασίζονται σήμερα, καθώς και όλες εκείνες που θα αναληφθούν στο μέλλον είτε από κοινού είτε από κάθε Ομάδα χωριστά, βασίζονται αποκλειστικά και μόνο στην εθελοντική προσφορά των μελών τους. Ρητά συμφωνείται ότι οι Ομάδες δεν εξυπηρετούν οικονομικά συμφέροντα ούτε οποιοδήποτε ατομικό συμφέρον των μελών τους. Ρητά επίσης συμφωνείται ότι οι συμβαλλόμενες Ομάδες δεν επιδιώκουν πολιτικούς σκοπούς και δεν εξυπηρετούν ίδια ή αλλότρια πολιτικά – κομματικά συμφέροντα.
- 2ον Κάθε Εθελοντική Ομάδα, Κίνηση, Οργάνωση κλπ., διατηρεί την αυτοτέλεια και την διοικητική της οργάνωση. Το παρόν Σύμφωνο Συνεργασίας, αποσκοπεί μόνο στην μεταξύ τους συνεργασία και στην αλληλέγγυα δράση τους, η οποία εκτιμάται ότι θα δημιουργήσει καλύτερες συνθήκες στην αγορά για τα ελληνικά προϊόντα και θα βελτιώσει τη θέση των Ελλήνων καταναλωτών.
- 3ον: Η προσχώρηση και η συνυπογραφή του παρόντος Μνημονίου από άλλες Εθελοντικές Ομάδες, Οργανώσεις, Δήμους κλπ., είναι ελεύθερη υπό το όρο ότι αποδέχονται ρητά και ανεπιφύλακτα τους όρους του και υπό τον όρο ότι δεν εξυπηρετούν άλλους σκοπούς, άσχετους με αυτούς που αναφέρονται στο παρόν και ιδιαίτερα πολιτικούς.

ΟΙ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Καλούν τους παραγωγούς, τις Ομάδες Παραγωγών, τους Αγροτικούς και κτηνοτροφικούς συνεταιρισμούς:

- Να οργανωθούν κατά περιοχή σε Ομάδες (όσοι εμπορεύονται τα προϊόντα τους μεμονωμένα), για την αποτελεσματικότερη διάθεση των προϊόντων τους.
- Να διαθέτουν τα προϊόντα τους – με τη βοήθεια των Εθελοντικών Ομάδων – απευθείας στους καταναλωτές, σε προσιτές τιμές, τηρώντας τους νόμους και χωρίς πρόθεση κερδοσκοπίας.
- Να αντισταθούν στους μεσάζοντες καθώς και σε όλους εκείνους που τους εκμεταλλεύονται οικονομικά.

ΔΙΑΚΗΡΥΣΣΟΝΤΑΣ

Την πίστη τους στην προσπάθεια αυτή, η οποία πρέπει να αποκτήσει πανελλήνιο χαρακτήρα και να στηριχθεί από τους παραγωγούς και τους καταναλωτές, οι εκπρόσωποι των συμβαλλομένων Ομάδων, υπογράφουν το Σύμφωνο Συνεργασίας ως εξής:

- Εθελοντική Ομάδα Δράσης Ν. Πιερίας
- Εθελοντές Βόλου ΑΝΩΣΗ
- Ενεργοί Πολίτες Λάρισας
- Πολίτες της Βέροιας
- ΣΠΑΜΕ τους Μεσάζοντες - Πρωτοβουλία Πολιτών Πετρούπολης
- Επιτροπή Πρωτοβουλίας Κατοίκων Θέρμης
- Μούσες Πιερίων Κοιν. Σ.Ε.Π.
- Η «Φιλαδέλφια» Κομοτηνής
- Δίκτυο Αλληλεγγύης για όλους – Χωρίς μεσάζοντες
- Ομάδα Δράσης και Αλληλεγγύης Αλεξανδρείας
- Ομάδα Αλληλεγγύης Πολιτών Εορδαίας
- Πρωτοβουλία Πολιτών Πετρούπολης
- Εθελοντική Ομάδα Δράσης Κεφαλονιάς
- «Χωρίς Μεσάζοντες» - Σύλλογος Ανέργων και επισφαλώς Εργαζομένων και Ε.ΛΑ.Μ.
- Εθελοντική Ομάδα Δράσης Πολιτών Δήμου Νάουσας

Γ. ΨΗΦΙΣΜΑ Β΄ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ «ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ»

Κατά τη διάρκεια της Β΄ Πανελλαδικής Συνάντησης Πρωτοβουλιών «Χωρίς Μεσάζοντες», η οποία πραγματοποιήθηκε σήμερα Κυριακή 24 Μαρτίου 2013, στην Κατερίνη, οι δεκάδες εκπρόσωποι κινήσεων πολιτών που μετείχαν σε αυτή, εξέδωσαν ψήφισμα σύμφωνα με το οποίο:

- Συμπαρίστανται στον αγώνα των πολιτών για την υπεράσπιση του τοπικού πλούτου τους και του περιβάλλοντος στο οποίο μεγαλώνουν αυτοί και τα παιδιά τους. Θεωρούν υποχρέωσή τους, ως κινήματα πολιτών, να υπερασπιστούν το δίκιο συμπολιτών τους για καλύτερη ποιότητα ζωής και προστασία των εισοδημάτων τους, που υπονομεύονται από μια βραχυπρόθεσμη επένδυση – εντολή με εξευτελιστικά αντισταθμιστικά οφέλη.
- Καταγγέλλουν το ξεπούλημα του εθνικού πλούτου στο όνομα της αποπληρωμής του δημόσιου χρέους και της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών. Στην απόφαση αυτή δεν συνυπολογίζεται ούτε το εθνικό συμφέρον, ούτε η βούληση των τοπικών κοινωνιών. Καλούνται επενδυτές για μια εξευτελιστική εξαγορά, αλόγιστη επένδυση και βίαιες επεμβάσεις στο περιβάλλον. Για την επιβολή αυτής της άποψης επιστρατεύονται ΕΚΑΜ, χημικά, δακρυγόνα και προσαγωγές ακόμη και ανήλικων πολιτών καθώς και λήψη γενετικού υλικού, όπως συνέβη στη Χαλκιδική, γεγονός που καταγγέλλεται με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο.
- Θεωρούν ότι οι περιπτώσεις των μεταλλείων στη Χαλκιδική, στο Κιλκίς και στη Θράκη, οι επικείμενες εξορύξεις λιγνίτη στην Ελασσόνα, η αναμενόμενη ιδιωτικοποίηση ακόμη και του πολυτιμότερου αγαθού, του νερού, που αποτελεί κυρίαρχο ανθρώπινο δικαίωμα, και δημόσιας περιουσίας είναι περιπτώσεις που επιβεβαιώνουν τους φόβους και την ανησυχία τους.
- Εκφράζουν την απορία τους πως μια χώρα που τόσα χρόνια, σύμφωνα με τους κυβερνώντες, δεν παράγει τίποτε είναι δυνατόν να είναι σήμερα περιζήτητος επενδυτικός προορισμός για τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της.
- Εκφράζουν την αλληλεγγύη τους στον αγώνα των κατοίκων της Χαλκιδικής για γη και ελευθερία και οπουδήποτε αλλού οι πολίτες κάνουν αντίστοιχους αγώνες.

Δ. ΕΓΓΡΑΦΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΩΛΗΤΡΙΑΣ - ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΟΡΩΝ ΠΩΛΗΣΗΣ (ΑΛΕΥΡΙ)

Ο παρακάτω υπογράφων Χαράλαμπος Παυλίδης του Ευθυμίου, κάτοικος Τερπύλλου Κιλκίς ενεργώντας στην παρούσα με την ιδιότητα του Προέδρου και νομίμου εκπροσώπου του Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία: «Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Κιλκίς», στο εξής αποκαλούμενου: «Ε.Α.Σ. Κιλκίς», η οποία εδρεύει στο Κιλκίς και έχει ΑΦΜ 096007186 και αφού λάβαμε υπόψη την προς την Ε.Α.Σ. Κιλκίς, μαζική παραγγελία από καταναλωτές της Πιερίας, ποσότητας εκατό χιλιάδων εννιακοσίων είκοσι κιλών (100.920 κιλών) αλεύρων, προερχόμενων από μαλακό σιτάρι, δηλώνω και αποδέχομαι για λογαριασμό της αντιπροσωπευόμενης από εμένα Ε.Α.Σ. Κιλκίς, τα παρακάτω:

1. Η ΕΑΣ Κιλκίς αναλαμβάνει την υποχρέωση να πωλήσει και να διαθέσει στους καταναλωτές της Πιερίας την παραπάνω αναφερομένη ποσότητα αλεύρων, στην συμφωνηθείσα τιμή των 0,50 ευρώ ανά κιλό.
2. Η παράδοση και πώληση της πιο πάνω ποσότητας θα γίνει στην Κατερίνη στις 17-3-2012, στο χώρο της Εμποροπανήγυρης Κατερίνης ή σε άλλο χώρο που έγκαιρα θα υποδειχθεί από την Συντονιστική Επιτροπή της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας.
3. Η μεταφορά της ποσότητας αλεύρων, θα γίνει με κατάλληλα μεταφορικά μέσα που θα διαθέσει για το σκοπό αυτό η Ε.Α.Σ. Κιλκίς, και τα έξοδα συσκευασίας, φόρτωσης και μεταφοράς της, βαρύνουν αποκλειστικά την ίδια. Η πωλήτρια Ε.Α.Σ. Κιλκίς, είναι υποχρεωμένη να έχει προς διάθεση την πωλούμενη ποσότητα στο χώρο παράδοσης στις 06:30 του Σαββάτου της 17-3-2012.
4. Η Ε.Α.Σ. Κιλκίς, υποχρεούται να διαθέσει όσα άτομα απαιτούνται για τον έλεγχο της ποσότητας αλεύρων που θα παραδίδεται σε κάθε αγοραστή -καταναλωτή, για την έκδοση αποδείξεων λιανικής πώλησης σε κάθε αγοραστή – καταναλωτή και για την ασφάλεια των χρημάτων που θα της καταβάλλονται. Η εκφόρτωση της πωλούμενης ποσότητας, θα γίνεται από εθελοντές της Κατερίνης.
5. Η Ε.Α.Σ. Κιλκίς, υποχρεούται να εκδίδει για την κάθε επιμέρους πώληση, αντίστοιχη απόδειξη λιανικής πώλησης ή τιμολόγιο πώλησης, εφόσον το τελευταίο ζητηθεί.
6. Η Ε.Α.Σ. Κιλκίς, δηλώνει δια του υπογράφωντος εκπροσώπου της ότι η πωλούμενη ποσότητα μαλακών αλεύρων, προέρχεται αποκλειστικά από σιτάρι Ελλήνων παραγωγών Νομού Κιλκίς, οι

οποίοι αναφέρονται στην ονομαστική κατάσταση παραγωγών και η οποία επισυνάπτεται στην παρούσα. Επισυνάπτεται επίσης στην παρούσα και η με αρ. πρωτ. 167/12-3-2012 σχετική δήλωσή της.

7. Η πωλήτρια Ε.Α.Σ. Κιλκίς, δηλώνει επίσης ότι θα προσφέρει δωρεάν στο Κοινωνικό Παντοπωλείο Κατερίνης, ποσότητα τετρακοσίων (400,00) κιλών αλεύρων. Για την πιο πάνω προσφερόμενη ποσότητα θα εκδώσει σχετικό φορολογικό παραστατικό στο όνομα του μη κερδοσκοπικού σωματείου με την επωνυμία: «ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», με ΑΦΜ: 090136618 της Α΄ Δ.Ο.Υ. Αθηνών και με τόπο παράδοσης την Κατερίνη. Επίσης αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλλει το κόστος της αποστολής SMS, ποσού περίπου εκατό είκοσι (120,00) ευρώ, που απαιτούνται για την ειδοποίηση από την Εθελοντική Ομάδα Δράσης Πιερίας όλων των δηλωθέντων αγοραστών. Τέλος υποχρεούται να καλύψει το κόστος για την αγορά γιλέκων των εθελοντών, που εκτιμάται στο ποσό των εκατό εξήντα (160,00) ευρώ.

8. Για την ποιότητα της πωλούμενης ποσότητας αλεύρων, η Ε.Α.Σ. Κιλκίς, δηλώνει υπεύθυνα ότι έχει πραγματοποιήσει εργαστηριακές εξετάσεις και χημικές αναλύσεις, το αποτέλεσμα της οποίας είναι υποχρεωμένη να κοινοποιήσει σε αντίγραφο στη Συντονιστική Επιτροπή της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας, πριν την πώληση. Σε κάθε περίπτωση δηλώνει και συνομολογεί την άριστη ποιότητα της πωλούμενης ποσότητας, την υψηλή περιεκτικότητά της σε πρωτεΐνες και την απουσία οποιουδήποτε μικροβίου – μικροοργανισμού βλαπτικού για την δημόσια υγεία.

9. Η παράδοση – πώληση των αλεύρων θα γίνει σε συσκευασία των πέντε (5) κιλών.

10. Δεδομένου ότι έχει ολοκληρωθεί η όλη διαδικασία της παραγγελίας, η Ε.Α.Σ. Κιλκίς δεν δικαιούται να υπαναχωρήσει από την πιο πάνω συμφωνία – δήλωσή της και επαναλαμβάνει την προφορική της δήλωση ότι έχει την δυνατότητα να καλύψει την ως άνω παραγγελθείσα ποσότητα.

11. Για οποιαδήποτε διαφορά της Ε.Α.Σ. Κιλκίς με τους αγοραστές και εφόσον αυτή δεν επιλυθεί εξώδικα και συμβιβαστικά, αυτή αποδέχεται να είναι αρμόδια τα Δικαστήρια του τόπου παράδοσης της πωλούμενης ποσότητας αλεύρων.

Κατερίνη 15-3-2012

Για την Ε.Α.Σ. Κιλκίς Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

E. ΕΓΓΡΑΦΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΩΛΗΤΗ – ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΟΡΩΝ ΠΩΛΗΣΗΣ

(Οι όροι πώλησης 120 τόνων πατάτας agria στην Κατερίνη)

Ο παρακάτω υπογράφων παραγωγός Γεώργιος Καλφόγλου του Ανέστη κάτοικος Άνω Βροντούς Σερρών, με Α.Φ.Μ. 034279893, δηλώνω τα παρακάτω:

Λαμβάνοντας υπόψη, την προφορική συμφωνία μου με τη Εθελοντική Ομάδα Δράσης Ν. Πιερίας και την υποβληθείσα ηλεκτρονικά δήλωση παραγγελίας αγοράς εκατόν είκοσι χιλιάδων πεντακοσίων εξήντα κιλών (120.560 κιλών) πατάτας, εκ μέρους φυσικών προσώπων, κατοίκων του Νομού Πιερίας, αναλαμβάνω την υποχρέωση να πωλήσω προς αυτούς συνολική ποσότητα εκατόν είκοσι χιλιάδων πεντακοσίων εξήντα κιλών (120.560 κιλών) κίτρινης πατάτας, ποικιλίας «agria», την οποία έχω στην κυριότητα και κατοχή μου, με τους εξής όρους:

1. Η πώληση και παράδοση της πιο πάνω ποσότητας θα γίνει στην Κατερίνη, στον χώρο της Εμποροπανηγυρης ή σε όποιον άλλο χώρο μου υποδειχθεί έγκαιρα, τις πρωινές ώρες του Σαββάτου 21 Απριλίου 2012. Για τον λόγο αυτό υποχρεούμαι να έχω έτοιμα προς εκφόρτωση τα φορτηγά μεταφοράς, στις 06:30 της πιο πάνω ημερομηνίας.
2. Η τιμή πώλησης της πατάτας, ανέρχεται στο ποσό των τριάντα λεπτών του ευρώ - (0,30) ευρώ, ανά κιλό.
3. Η μεταφορά της ποσότητας πατάτας θα γίνει με δικά μου κατάλληλα μεταφορικά μέσα και τα έξοδα συσκευασίας, φόρτωσης και μεταφοράς της βαρύνουν εμένα. Υποχρεούμαι να εκδώσω τις αναγκαίες «φορτωτικές» για κάθε όχημα μεταφοράς και τα αντίστοιχα δελτία αποστολής. Η συσκευασία και πώληση της πατάτας, θα γίνεται σε σάκους των είκοσι (20) κιλών.
4. Εγγυώμαι την καλή ποιότητα της πωλούμενης πατάτας ποικιλίας: «agria» και της καταλληλότητάς της για την σκοπούμενη χρήση, δηλώνοντας ότι όλη η πωλούμενη ποσότητα προέρχεται από αποκλειστικά δική μου παραγωγή που καλλιεργείται στην περιοχή του τόπου κατοικίας μου.
5. Η εκφόρτωση της πωλούμενης πατάτας θα γίνει από μέλη της Εθελοντικής ομάδας Δράσης Πιερίας στον χώρο της παράδοσης -πώλησης.

6. Στα πλαίσια της πιο πάνω συμφωνίας, θα προσφέρω δωρεάν την ίδια ημερομηνία, στο Κοινωνικό Παντοπωλείο Κατερίνης, ποσότητα χιλίων (1.000) κιλών πατάτας της ίδιας ποικιλίας. Για την πιο πάνω προσφερόμενη ποσότητα θα εκδώσω σχετικό δελτίο αποστολής στο όνομα του μη κερδοσκοπικού σωματείου με την επωνυμία: «ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», με ΑΦΜ: 090136618 της Α' Δ.Ο.Υ. Αθηνών και με τόπο παράδοσης την Κατερίνη. Επίσης αναλαμβάνω την υποχρέωση να καταβάλλω στην Εθελοντική Ομάδα Πιερίας, το ποσό των εκατό είκοσι (120,00) ευρώ, που αφορά την αποστολή SMS, από την Εθελοντική Ομάδα Δράσης Πιερίας προς όλους τους δηλωθέντες αγοραστές για την προσέλευσή τους την καθορισμένη ώρα στο τόπο της παράδοσης. Υποχρεούμαι ακόμα, να καλύψω το κόστος για τη σίτιση των 100 περίπου εθελοντριών και εθελοντών, τις δαπάνες γραφικών και συναφών υλικών και τις δαπάνες ταυτοποίησης των παραγγελιών (5 κατάλογοι ονομάτων, περίπου 80 σελίδων έκαστος), που εκτιμώνται όλες στο ποσό των διακοσίων ογδόντα (280,00) ευρώ. Η συνολική επομένως δαπάνη που θα καλύψω ανέρχεται στο ποσό των τετρακοσίων (400,00) ευρώ.

7. Δηλώνω ότι είμαι παραγωγός πατάτας, κατέχω άδεια πλανοδίου πωλητή δεν τηρώ φορολογικά βιβλία του Κ.Β.Σ. και ως εκ τούτου δεν υποχρεούμαι στην έκδοση αποδείξεων λιανικής πώλησης ή τιμολογίων πώλησης για την ποσότητα που θα πωλήσω.

9. Δηλώνω ότι κάθε σάκος θα περιέχει 20 κιλά της συμφωνηθείσας ποικιλίας πατάτας και δέχομαι οποιονδήποτε έλεγχο από τα μέλη της Εθελοντικής Ομάδας Πιερίας ή από οποιαδήποτε αρμόδια Αρχή, ως προς το βάρος της κάθε συσκευασίας και την ποιότητα της πατάτας που θα πωλήσω.

8. Δεν δικαιούμαι να υπαναχωρήσω από την πιο πάνω συμφωνία και την παρούσα δήλωσή μου, επαναλαμβάνοντας την προφορική μου δήλωση ότι έχω την δυνατότητα να καλύψω από την παραγωγή μου την ως άνω παραγγελθείσα ποσότητα.

Για οποιαδήποτε διαφορά μου με τους αγοραστές και εφόσον αυτή δεν επιλυθεί εξώδικα και συμβιβαστικά, αποδέχομαι να είναι αρμόδια τα Δικαστήρια του τόπου παράδοσης της πωλούμενης ποσότητας πατάτας.

Κατερίνη, 12-4-2012

Ο δηλών πωλητής – παραγωγός

ΣΤ. ΕΓΓΡΑΦΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΩΛΗΤΡΙΑΣ - ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΟΡΩΝ ΠΩΛΗΣΗΣ

(Οι όροι πώλησης 67 τόνων ρυζιού στην Κατερίνη)

Ο παρακάτω υπογράφων Σταύρος Μπέγκας του Γεωργίου κάτοικος Χαλάστρας Θεσ/νίκης, ενεργώντας στην παρούσα με την ιδιότητα του Προέδρου – Διευθύνοντος Συμβούλου και νομίμου εκπροσώπου της εταιρίας με την επωνυμία: «Σταύρος Γ. Μπέγκας Α.Ε.», στο εξής αποκαλούμενης: «πωλήτριας», η οποία εδρεύει στη Χαλάστρα Θεσ/νίκης και έχει ΑΦΜ 094530999 της Δ.Ο.Υ. ΦΑΕ Θεσ/νίκης, και λαμβάνοντας υπόψη την προς την εταιρία, μαζική παραγγελία από καταναλωτές της Πιερίας, ποσότητας περίπου εξήντα επτά χιλιάδων κιλών (67.000 κιλών) ρυζιού τύπου «Καρολίνα», δηλώνω και αποδέχομαι για λογαριασμό της αντιπροσωπευομένης από εμένα πωλήτριας εταιρίας, τα παρακάτω:

1. Η πωλήτρια αναλαμβάνει την υποχρέωση να πωλήσει και να διαθέσει στους καταναλωτές της Πιερίας την παραπάνω αναφερομένη ποσότητα ρυζιού τύπου «Καρολίνα, στην συμφωνηθείσα τιμή των 0,89 ευρώ ανά κιλό.
2. Η παράδοση και πώληση της πιο πάνω ποσότητας θα γίνει στην Κατερίνη στις 7-4-2012, ημέρα Σάββατο, στο χώρο της Εμποροπανήγυρης Κατερίνης ή σε άλλο χώρο που έγκαιρα θα υποδειχθεί από την Συντονιστική Επιτροπή της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας.
3. Η μεταφορά της ποσότητας ρυζιού, θα γίνει με κατάλληλα μεταφορικά μέσα που θα διαθέσει για το σκοπό αυτό η πωλήτρια, και τα έξοδα συσκευασίας, φόρτωσης και μεταφοράς της, βαρύνουν αποκλειστικά την ίδια. Η πωλήτρια, είναι υποχρεωμένη να έχει προς διάθεση την πωλούμενη ποσότητα στο χώρο παράδοσης στις 06:30 του Σαββάτου της 7-4-2012.
4. Η πωλήτρια, υποχρεούται να διαθέσει όσα άτομα απαιτούνται για τον έλεγχο της ποσότητας ρυζιού που θα παραδίδεται σε κάθε αγοραστή -καταναλωτή, για την έκδοση αποδείξεων λιανικής πώλησης σε κάθε αγοραστή – καταναλωτή και για την ασφάλεια των χρημάτων που θα της καταβάλλονται. Η εκφόρτωση της πωλούμενης ποσότητας, θα γίνεται από εθελοντές της Κατερίνης.
5. Η πωλήτρια, υποχρεούται να εκδίδει για την κάθε επιμέρους πώληση, αντίστοιχη απόδειξη λιανικής πώλησης.

6. Η πωλήτρια, δηλώνει δια του υπογράφοντος εκπροσώπου της ότι η πωλούμενη ποσότητα ρυζιού, προέρχεται αποκλειστικά από Έλληνες παραγωγούς. Επισυνάπτεται επίσης στην παρούσα και σχετική δήλωσή της, σχετικά με τα διατροφικά χαρακτηριστικά του πωλούμενου ρυζιού, την ημερομηνία παραγωγής, ημερομηνία λήξης κλπ.

7. Η πωλήτρια, δηλώνει επίσης ότι θα προσφέρει δωρεάν στο Κοινωνικό Παντοπωλείο Κατερίνης, ποσότητα χιλίων (1.000,00) κιλών ρυζιού σε σάκους των πέντε κιλών και εξακοσίων γραμμαρίων (5,600). Για την πιο πάνω προσφερόμενη ποσότητα θα εκδώσει σχετικό φορολογικό παραστατικό στο όνομα του μη κερδοσκοπικού σωματείου με την επωνυμία: «ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», με ΑΦΜ: 090136618 της Α' Δ.Ο.Υ. Αθηνών και με τόπο παράδοσης την Κατερίνη. Επίσης αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλλει το κόστος της αποστολής SMS, που απαιτούνται για την ειδοποίηση από την Εθελοντική Ομάδα Δράσης Πιερίας όλων των δηλωθέντων αγοραστών και ένα ποσό που συμφωνήθηκε για τα επί τόπου έξοδα σίτισης των εθελοντών.

8. Για την ποιότητα της πωλούμενης ποσότητας ρυζιού, η πωλήτρια, δηλώνει υπεύθυνα ότι έχει πραγματοποιήσει εργαστηριακές εξετάσεις και αναλύσεις, τα αποτελέσματα της οποίας έχει κοινοποιήσει σε αντίγραφο στη Συντονιστική Επιτροπή της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας, πριν την πώληση. Σε κάθε περίπτωση δηλώνει και συνομολογεί την άριστη ποιότητα της πωλούμενης ποσότητας, και την απουσία οποιουδήποτε μικροβίου – μικροοργανισμού βλαπτικού για την δημόσια υγεία.

9. Η παράδοση – πώληση του ρυζιού θα γίνει σε συσκευασία των πέντε κιλών και εξακοσίων γραμμαρίων (5,600), σε σάκους από προπυλένιο σύμφωνα με τις νόμιμες προδιαγραφές συσκευασίας και η τιμή της κάθε συσκευασίας ανέρχεται στα πέντε (5) ευρώ.

10. Η πωλήτρια με την ίδια πιο πάνω τιμή και την ίδια συσκευασία, αναλαμβάνει την υποχρέωση να πωλήσει την ίδια ημερομηνία (Σάββατο 7-4-2012), σε καταναλωτές της Βέροιας, ποσότητα 4.000 – 5.000 κιλών ρυζιού τύπου «Καρολίνα», σε χώρο που θα υποδειχθεί από την αντίστοιχη Εθελοντική Ομάδα της Βέροιας, καλύπτοντας (η πωλήτρια) αποκλειστικά το κόστος της μεταφοράς της πωλούμενης ποσότητας.

11. Επίσης με την ίδια τιμή η πωλήτρια αναλαμβάνει την υποχρέωση να πωλήσει προς τον Αγροτικό – Κτηνοτροφικό Συνεταιρισμό Κοζάνης, ποσότητα ρυζιού τύπου «Καρολίνα», που θα ζητηθεί κατά την ειδικότερη συμφωνία τους από αυτόν και σε χρόνο και τόπο που θα συμφωνηθεί μεταξύ τους.

10. Δεδομένου ότι έχει ολοκληρωθεί η όλη διαδικασία της παραγγελίας για τους καταναλωτές της Πιερίας και Βεροίας, η πωλήτρια δεν δικαιούται να υπαναχωρήσει από την πιο πάνω συμφωνία – δήλωσή της και επαναλαμβάνει την προφορική της δήλωση ότι έχει την δυνατότητα να καλύψει την ως άνω παραγγελθείσα ποσότητα.

11. Για οποιαδήποτε διαφορά της πωλήτριας με τους αγοραστές της Πιερίας και Βεροίας και εφόσον αυτή δεν επιλυθεί εξώδικα και συμβιβαστικά, αυτή αποδέχεται να είναι αρμόδια τα Δικαστήρια του τόπου παράδοσης της πωλούμενης ποσότητας ρυζιού,.

Κατερίνη 4-4-2012

Για την πωλήτρια εταιρία

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

Ζ. ΕΓΓΡΑΦΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΩΛΗΤΩΝ / ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΟΡΩΝ ΠΩΛΗΣΗΣ ΦΑΚΗΣ

Οι παρακάτω υπογράφωντες: 1. Γεώργιος Τσιανάκας του Χαραλάμπους, κάτοικος Λαρίσης με ΑΦΜ 026254493 και 2. Σωτήριος Γιαννακόπουλος του Αθανασίου, κάτοικος Φαρσάλων Λαρίσης, με ΑΦΜ 034352947, που στην παρούσα θα αποκαλούνται: «πωλητές», μετά το τέλος των διαπραγματεύσεων με την Εθελοντική Ομάδα Δράσης Ν. Πιερίας, η οποία αντιπροσώπευσε τους καταναλωτές της Πιερίας, δηλώνουμε και αποδεχόμαστε τα παρακάτω:

1. Εμείς οι πωλητές αναλαμβάνουμε την υποχρέωση να πωλήσουμε και να παραδώσουμε στους καταναλωτές της Πιερίας ποσότητα 6.000 περίπου κιλών φακής, φετινής εσοδείας, στην συμφωνηθείσα τιμή του 1,50 ευρώ ανά κιλό, σύμφωνα με την ποσότητα των παραγγελιών που δόθηκαν ηλεκτρονικά μέσω της διαδικτυακής ιστοσελίδας «www.otorosmou.gr» και τις οποίες έχουμε λάβει υπόψη μας.

2. Η πώληση και παράδοση της πιο πάνω ποσότητας στους αγοραστές, θα γίνει στην Κατερίνη στις 15-9-2012, ημέρα Σάββατο, στο χώρο της Εμποροπανήγυρης Κατερίνης ή σε άλλο χώρο, που έγκαιρα θα υποδειχθεί προς εμάς από την Συντονιστική Επιτροπή της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας. Η παράδοση και διανομή θα αρχίσει από ώρα 07:00 της πιο πάνω ημέρας. Για τον λόγο αυτό αναλαμβάνουμε την υποχρέωση να έχουμε τα φορτηγά μεταφοράς στο χώρο της παράδοσης από ώρα 06:30 της ίδιας ημέρας.

3. Η μεταφορά της ποσότητας φακής, θα γίνει με κατάλληλα μεταφορικά μέσα που θα διαθέσουμε για το σκοπό αυτό οι πωλητές και τα έξοδα συσκευασίας, φόρτωσης και μεταφοράς της, βαρύνουν αποκλειστικά εμάς.

4. Για κάθε μια επιμέρους ποσότητα που θα πουλάμε, υποχρεούμαστε να εκδίδουμε αντίστοιχη απόδειξη λιανικής πώλησης ή τιμολόγιο πώλησης εφόσον ζητηθεί.

5. Για την έκδοση των αποδείξεων και για την ασφάλεια των χρημάτων που θα εισπράξουμε κατά την ημέρα της πώλησης, υποχρεούμαστε να διαθέσουμε τον αναγκαίο αριθμό ατόμων. Η ασφάλεια των χρημάτων αποτελεί δική μας ευθύνη ενώ η Εθελοντική Ομάδα Πιερίας, θα παρέχει

κάθε αναγκαία συνδρομή. Η εκφόρτωση της πωλούμενης ποσότητας, θα γίνεται από εθελοντές της Ομάδας Δράσης Πιερίας.

6. Για την ποιότητα της πωλούμενης ποσότητας φακής, οι πωλητές δηλώνουμε υπεύθυνα ότι έχουμε πραγματοποιήσει όλες τις αναγκαίες εργαστηριακές εξετάσεις και ότι είναι απαλλαγμένη από κάθε ξένο σώμα που θα μπορούσε να δημιουργήσει φυσική, χημική και μικροβιολογική μόλυνση. Η πωλούμενη ποσότητα είναι πιστοποιημένη με τα συστήματα διασφάλισης ποιότητας AGRO 1 και 2 και μπορεί να καταναλωθεί μέσα σε δεκαέξι (16) μήνες από την πώλησή της, εφόσον φυλάσσεται μέσα στη συσκευασία της. Επίσης αποδεχόμαστε το δικαίωμα της Συντονιστικής Επιτροπής της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας, να λάβει κατά την ημέρα της πώλησης τυχαία δείγματα και να τα αποστείλει προς έλεγχο στις αρμόδιες Υπηρεσίες. Σε κάθε περίπτωση δηλώνουμε και συνομολογούμε την άριστη ποιότητα της πωλούμενης ποσότητας και την απουσία οποιουδήποτε μικροβίου – μικροοργανισμού βλαπτικού για την δημόσια υγεία.

7. Οι πωλητές δηλώνουμε ότι θα προσφέρουμε δωρεάν στο Κοινωνικό Παντοπωλείο Κατερίνης, ποσότητα εκατό (100,00) κιλών φακής, ίδιας ποιότητας σε συσκευασίες των δύο κιλών. Για την πιο πάνω προσφερόμενη ποσότητα θα εκδοθεί σχετικό φορολογικό παραστατικό (δελτίο αποστολής), στο όνομα του μη κερδοσκοπικού σωματείου με την επωνυμία: «ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», με ΑΦΜ: 090136618 της Α΄ Δ.Ο.Υ. Αθηνών και με τόπο παράδοσης την Κατερίνη.

8. Η παράδοση – πώληση της φακής θα γίνει σε συσκευασίες των τεσσάρων κιλών, (2 σακούλες των 2 κιλών η καθεμία, ενωμένες), το ελάχιστο δε όριο της κάθε παραγγελίας, είναι τέσσερα κιλά.

9. Οι πωλητές δεν δικαιούμαστε να υπαναχωρήσουμε από την πιο πάνω αγοραπωλησία και τους προαναφερθέντες όρους της και επαναλαμβάνουμε την προφορική μας δήλωση ότι έχουμε την δυνατότητα να καλύψουμε την ως άνω παραγγελθείσα ποσότητα.

10. Σε περίπτωση που όλη ή μέρος της πωλούμενης ποσότητας, δεν πληροί τις πιο πάνω προδιαγραφές, οι πωλητές αφού ειδοποιηθούμε από τη Συντονιστική Επιτροπή της Εθελοντικής Ομάδας Δράσης Πιερίας, υποχρεούμαστε να την αντικαταστήσουμε με άλλη, όλες δε οι δαπάνες που θα απαιτηθούν για την αντικατάσταση αυτή θα βαρύνουν εμάς τους ίδιους.

11. Για οποιαδήποτε διαφορά των πωλητών με τους αγοραστές και εφόσον αυτή δεν επιλυθεί εξώδικα και συμβιβαστικά, οι πωλητές αποδεχόμαστε να είναι αρμόδια τα Δικαστήρια του τόπου παράδοσης της πωλούμενης ποσότητας φακών.

Κατερίνη 11-9-2012

Οι δηλούντες πωλητές

1. Γ. Τσιανάκας 2. Σ. Γιαννακόπουλος

ΣΤ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ¹⁷

¹⁷ Από το αρχείο του Μανώλη Βρέντζου- μέλος του Κινήματος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Albrecht, C., Johnson, R., Hamann, S., Sneyd, L., Ohberg, L., & CoDye, M. (2013), "Toward alternative food systems development: Exploring limitations and research opportunities", *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 3 (4), 151–159.
- Amin, A., Cameron, A. and Hudson, R. (2002), "Placing the Social Economy", London: Routledge.
- Berkes, F., Folke, C. (Eds.) (1998), "Linking Social and Ecological Systems: Management Practices and Social Mechanisms for Building Resilience", Cambridge University Press, Cambridge, UK
- Bonnano, GA. (2004), "Loss, Trauma and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?" *American Psychologist*
- Bonnano, GA. (2005), "Resilience in the face of potential trauma" *Current directions in Psychological Science*
- Bourdieu, P. (1986), "The Forms of Capital", in Richardson, John G., ed., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood.
- Brunori, G. (2007), "Local food and alternative food networks: a communication perspective", *Anthropology of food [Online]*, S2 | March 2007, Online since 19 April 2007, connection on 16 October 2013. URL : <http://aof.revues.org/430>
- Busch L. (2004), "The Changing Food System: From Markets to Networks" *Paper presented at the XI World Congress of the International Rural Sociological Association*, Trondheim, Norway, July 2004.
- Cabinet Office (2011), "Strategic National Framework on Community Resilience"

- Carpenter et al. (2001), "From Metaphor to Measurement: Resilience of What to What?" *Ecosystems* 4: 765–781
- Carpenter SR., Westley F. & Turner G. (2005), "Surrogates for resilience of social-ecological systems," *Ecosystems*, 8(8), pp.941-944
- Carpenter S. & Brock WA. (2004), "Spatial complexity, resilience, and policy diversity: fishing on lake-rich landscapes", *Ecology and Society*. 9:8.
- Chaves R. & Monzón J. (2005), "The social economy in the European Union" *CESE/COMM/05/2005 The European Economic and Social Committee (EESC)*
- Collins, R. (1981), "Crises and declines in Credentialing systems" pp. 191-215 in *Sociology Since Mid-century*, New York: Academic Press
- Davidson, D. (2010), "The applicability of the concept of resilience to social systems: some sources of optimism and nagging doubts" *Society and Natural resources* 23, p.p. 1135-1149
- Davoudi, S. (2012), "Resilience: A bridging concept or a dead end?", *Planning Theory & Practice* Volume 13, Issue 2, 2012
- Dawley, S., Pike, A. & Tomaney, J. (2010), "Towards the resilient region?" *Local Economy* 25, p.p. 650-667
- Defourny J. and Develtere P. (1999), "The social economy: the worldwide making of a third sector"
- DeAngelis, M. (2002), "Reflections on Alternatives, Commons and Communities, or Building a New World from the Bottom Up", draft submitted for discussion and in the hope to receive comments in occasion of the European Social Forum, workshop on 'Commons and Communities', Florence 7-10 November 2002. 16 pp.
- Dirlik, A. (1996), "The Global in the Local," in Rob Wilson and Wimial Dissanayake (eds.), *Global/Local: Cultural Production and the Transnational Imaginary*, pp. 21-45. Durham, NC: Duke University Press

Exarchos, D. (2012), "Non-capitalist Markets, the Euro Crisis and Greece", in *"Articulating Alternatives: Agents, Spaces and Communication in/of a Time of Crisis"*, University of London, Centre for the Study of Global Media and Democracy, Goldsmiths College.

Edwards, B. (2004), "Civil Society", London: Cambridge

Folke, C., Carpenter, S., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T. & Rakstrom, J. (2010), "Resilience Thinking: Integrating resilience, adaptability and transformability", *Ecology and Society* 15 (4), p.p. 20-28

Folke, C. (2006) "Resilience: the emergence of a perspective for social-ecological systems analyses", *Global environmental change* 16, p.p. 253-267

Granovetter, M. (1973), "The strength of weak ties", *American Journal of Sociology* 78, 1360–1380.

Grumley, J. (1999), "A Utopian Dialectic of Needs? Heller's Theory of Radical Needs"

Gunderson, LH. & Holling, CS. (2002), "Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems", Washington DC, Island Press

Gunderson, LH. (2000), "Ecological Resilience-In theory and application", *Annual Review of ecology and Systematics*, 31, p.p. 425-439

Gunderson, LH. (2009), "Comparing ecological and human community Resilience" Department of Environmental Studies Emory University Atlanta, Georgia Date Published: January 2009

Goodman, D. (2004), "Rural europe redux?: Reflections on alternative agro-food networks and paradigm change ", *Sociologia Ruralis*, 44, (1).

Handley, M. (2012), Fannie Mae: "Don't expect "normal" housing market until 2015", US News, 2 February 2012

Hendrickson MK. & Hefferman WD. (2002), "Opening Spaces through Relocalization: Locating Potential Resistance in the Weaknesses of the Global Food System", *Sociologia Ruralis*, 42, 347-369.

Herreria, E., Byron, I., Kancans, R. & Stenekes, N. (2006), "Assessing dependence on water for Agriculture and social resilience", Canberra: Bureau of Rural Sciences

Hinrichs, C. (2000), "Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market" *Journal of Rural Studies* 16: 295-303

Holling CS. (1973), "Resilience and stability of ecological systems", *Annual Review of Ecology and Systematics*

Hudson, R. (2010), "Resilient regions in an uncertain world: wishful thinking or a practical reality?" *Cabridge Journal of Regions, Economy and Society* 3, pp.11-25

Janssen MA. & Ostrom E. (2006), "Editorial: Resilience, vulnerability and adaptation: a cross-cutting theme of the International Human Dimensions Programme on Global Environmental Change", *Global Environmental Change*, 16,3 (August): 237-239

Kinzig, A.P., Ryan, P., Etienne, M., Elmqvist, T., Allison, H.E., Walker, B.H. (2006), "Resilience and regime shifts: assessing cascading effects" *Ecology and Society* 11 (1): 20

Pendall R., Foster KA., Cowell M. (2010), "Resilience and regions: building understanding of the metaphor" p.71-84.

Pike, A., Dawley, S., Tomaney, J. (2010), "Resilience, adaptation and adaptability", p. 59-70.

Kendall J. (2005), "The third sector and the policy process in the UK: ingredients in a hyper-active horizontal policy environment" *TSEP working paper*, 5. The Centre for Civil Society, London School of Economics and Political Science, London, UK.

Kirwan, J. (2004), "Alternative strategies in the UK agro-food system: interrogating the alterity of farmers' markets" *Sociologia Ruralis* 44 (4) pp. 395-415.

Laville JL. (2010), "The Solidarity Economy: An International Movement", *RCCS Annual Review 2/2010: Issue no. 2*

Leach, M. (2008), "Re-framing Resilience: A Symposium Report", Brighton, STEPS Centre

LEE RK. & Leyshon A. (2003), "Conclusions: remaking geographies and the construction of 'spaces of hope'. Alternative economic spaces," Editors: Leyshon, A, Lee, R, Williams, CCE, Sage (London)

Lewis L. (2007), "Constructing a Sustainable Future: Exploring the strategic relevance of social and solidarity economy frameworks", Centre for Community Enterprise

Lewis M. & Conaty P. (2009), "The Great Transformation: Navigating Social, Economic, Ecological Change in Turbulent times" *Paper presented at the 1-2 October, 2009 Conference of the Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Coopérative (CIRIEC) in Östersund, Sweden*

Lyson T.A., Green J. (1999), "The Agricultural Marketscape: A Framework for Sustaining Agriculture and Communities in the North", *Journal of Sustainable Agriculture*, 15, 133-150. In: Roos G., et al., 2007 "The local in the global – creating ethical relations between producers and consumers", *Anthropology of food [Online]*, S2 | March 2007, Online since 20 april 2007

Miller E. & Albert M. (2009), "Post-Capitalist Alternatives: New Perspectives on Economic Democracy", London, ON, Canada: Socialist Renewal Publishing Project

Miller, E. (2010), "Solidarity Economy: Key Concepts and Issues", in E. Kawano and T. Masterson and J. Teller-Ellsberg (eds), "Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet", Center for Popular Economics: Amherst, MA.

Miller, E. (2006), "Other Economies Are Possible: Organizing Toward an Economy of Cooperation and Solidarity", *Dollars and Sense* 266(July/August).

Morris, C., Young, C. (2000), "Seed to shelf', 'teat to table', 'barley to beer' and 'womb to tomb' discourses of food quality and quality assurance schemes in the UK", *Journal of Rural Studies* 16 (1), 103-115

Moulaert F. and Ailene O. (2005i), "Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present Urban Studies", Vol. 42, No. 11, 2037– 2053

Murdoch, J., Marsden, T., Banks, J. (2000), "Quality, nature, and embeddedness: some theoretical considerations in the context of the food sector" *Economic Geography* 76 (2), 107–125.

Neamtan, N. (2002), "The Social and Solidarity Economy: Towards an 'Alternative' Globalisation" (In preparation for the symposium Citizenship and Globalization: Exploring Participation and Democracy in a Global Context, *Sponsored by: The Carold Institute for the Advancement of Citizenship in Social Change, Langara College, Vancouver, June 14-16,*

Ninacs, W. (2002), "A Review of the Theory and Practice of Social Economy", *SRDC Working Papers Series, 02-02*

Olsson, P. Gunderson LA., Carpenter, S., Ryan, P., Lebel, L., Folke, C. & Holling CS. (2006), "Shooting the rapids: Navigating transitions to adaptive governance of social-ecological systems", *Ecology and Society, 11(1), p.18*

Portes, A. (1998), "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", *Annual Review of Sociology, Vol. 24., pp. 1-24.*

Putnam, R. (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital" *Journal of Democracy 6(1): 65-78.*

Putnam, R. (2000), "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community", New York: Simon and Schuster

Renting, H., Marsden, TK., Banks, J. (2003), "Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development", *Environment and Planning A 35(3) 393 – 411*

Restakis, J. (2006), "Defining the Social Economy", *The B.C. Context, British Columbia Co-operative Association*

Schouten, M., Van Der Heide, M., Heijman, W. (2009), "Resilience of social-ecological systems in European rural areas: Theory and prospects" *European Association of Agricultural Economists, 113th Seminar, December 9-11, 2009, Belgrade, Serbia 01/2009; Source: [RePEc](#)*

Scrinis, G. (2007), "From Techno-corporate Food to Alternative Agri-food Movements", *Local-Global: Identity, Security, Community, Vol. 4, p.112-140, [cited 02 Oct 13].*

Serrano, M. and Edlira, X. (2011), "The Quest for Alternatives beyond (Neoliberal) Capitalism", *Global Labour University Working Paper No. 14*. Geneva: International Labour Office, http://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_Working_Papers/GLU_WP_No.14.pdf

Shiva V. (2000), "Stolen Harvest: The Hijacking of the Global Food Supply", Publisher: South End Press

Smit, B., Wandel, J. (2006), "Adaptation, adaptive capacity and vulnerability, *Global Environmental Change*" 16 p. 282–292

Sonnino, R. and Marsden, TK. (2006), "'Beyond the divide: rethinking relationships between alternative and conventional food networks in Europe", *Journal of Economic Geography*, 6(2), pp.181-199.

Sonnino, R. and Marsden, T. (2006), "Alternative food networks in the South West of England: towards a new agrarian eco-economy?" in T. Marsden and J. Murdoch (eds.) "Between the local and the global: confronting complexity in the contemporary Food Sector", Amsterdam: Elsevier.

Turner, MG., Baker, WL., Peterson, CJ. and Peet, RK. (1998), "Factors influencing succession: Lessons from large, infrequent natural disturbances", *Ecosystems*, 1: 511-523.

Viljoen, A. (Ed.) (2005), "Continuous productive urban landscapes: Designing urban agriculture for sustainable cities", Amsterdam: Architectural Press.

Walker, B., Holling, C.S., Carpenter, S. & Kinzig, A. (2004) "Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems", *Ecology and Society*", 9 (2), p.5

Warner, M. (2001), "Building social capital: The role of local government" *Journal of Socio-Economics* 30 (2001) 187–192

Whatmore, S., Stassart, P., Renting, H. (2003), "What's alternative about alternative food networks?" *Environment and Planning A* 35(3) 389 – 39

White, P.S. and Pickett, STA. (1985), "Natural disturbance and patch dynamics: an introduction", *The ecology of natural disturbance and patch dynamics*: 3-13.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ζάννης, Π. (2005), “Τρίτος τομέας και κοινωνική πολιτική: Μύθοι και πραγματικότητα”, Το βήμα των κοινωνικών επιστημών

Ζάννης, Π. (2002), “Τρίτος Τομέας και Κοινωνία Πρόνοιας. Κριτική Ανάλυση των Θεωρητικών Προσεγγίσεων”, Πάντειο Πανεπιστήμιο: Βιβλιοθήκη

Καπογιάννης, Δ. & Νικολόπουλος, Τ. (2005), “Μπορεί η Κοινωνική Οικονομία να είναι μία Εναλλακτική (Πολιτική) Λύση;”, *Πρακτικά 4ου Επιστημονικού Συνεδρίου της Σ.Σ.Ο.Ε.*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ.σ. 81-98

Καπογιάννης, Δ. & Νικολόπουλος, Τ. (2012), “Εισαγωγικές Επισημάνσεις για την εξέλιξη της κοινωνικής /αλληλέγγυας οικονομίας και για το εννοιολογικό και επιστημονικό της πεδίο”

Καραμέτου, Π. & Αποστολόπουλος, Κ. (2011), “Το κοινωνικό κεφάλαιο ως σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο”

Κασίμης, Χ. & Ζωγραφάκης, Στ. (2013), «Επιστροφή στη Γεωργία;», *Διεθνής & Ευρωπαϊκή Πολιτική*, 27^ο Τεύχος της Τετραμηνιαίας Πολιτικής & Οικονομικής Επιθεώρησης, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2012, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2013

Keynes, JM. (1936), «Η Γενική θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος»

Κουλιέρης ΙΜ. (2013), «Τα θερμοκήπια στο Δήμο Καντάνου-Σελίνου: Παραγωγοί, Έμποροι, Εργάτες», Μεταπτυχιακή Μελέτη, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Νικολόπουλος, Τ. (2001), “Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνία των Πολιτών και Νέα Ιδιότητα του Πολίτη”, *Πρακτικά 3ου Επιστημονικού Συνεδρίου με τίτλο: Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Οικονομία*, Μεσολόγγι: Τ.Ε.Ι Μεσολογγίου σ.σ. 94-99

Παρασκευόπουλος, Χρ. (2001), “Κοινωνικό Κεφάλαιο, Κοινωνία Πολιτών και Δημόσια Πολιτική: Συλλογική δράση και δημόσια αγαθά στην εποχή της παγκοσμιοποίησης”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 106, 2001, 43-6*

Ρολανγι, Κ. (2001), “Ο μεγάλος μετασχηματισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές απαρχές του καιρού μας”, Εκδόσεις Νησίδες

Touraine, A. (2010), “Μετά την Κρίση, Από την κυριαρχία των αγορών στην αναγέννηση της κοινωνίας”, Εκδόσεις Μεταίχμιο

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

www.reconomyproject.org

www.grain.com

<http://www.resalliance.org/>

<http://www.relocalizations.com>

<http://en.wikipedia.org>

<http://www.fairtrade.org.uk>

<http://www.otoposmou.gr>

<http://www.agronews.gr>